

O'nu Göremeyenler

Osman Bilgen

O'NU
(sallallahu aleyhi ve sellem)
GÖREMEYENLER

Osman Bilgen

O'nu Göremeyenler

Sallallahu Aleyhi ve Sellem

Osman Bilgen

O'NU (sallallahu aleyhi ve sellem) GÖREMEYENLER

Editör
Osman BİLGEN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
İbrahim AKDAĞ

ISBN
975-6079-08-8

Yayın Numarası
09

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Ağustos 2005

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Yeni Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.yeniakademiyayinlari.com

İthaf

Büyük sahabe aşığı hocama, efendime…

İçindekiler

KISALTMALAR 11
ÖNSÖZ 13

Giriş

KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE KAYNAKLAR

1. KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR 17
    A. Sahabe 17
    B. Tabiûn 24
    C. Muhadramlar 26
        a. Muhadram Kelimesinin Sözlük Anlamı 26
        b. Muhadram Kelimesinin Istılahî Anlamı 27
        c. Tanımların Değerlendirilmesi 31
2. KONUYLA İLGİLİ KAYNAKLAR 33
    A. Kitâbu'l-Muhadramîn 33
    B. Tezkiratü't-Tâlibi'l-Muallem Bi-Men Yukalu İnnehu Muhadram 34
    C. El-Beyân Ve't-Tebyîn Fî Zikri'l-Muhadramîn 35
    D. Hadis Tarihinde Meşhur Muhadramlar 35

Birinci Bölüm

MUHADRAMLARIN TESBİTİ VE LİSTESİ

1. MUHADRAMLARIN TESBİTİ 37
    A. Muhadramların Tesbiti ile İlgili Temel İlkeler..................... 37

B. Muhadramların Sayısı Hakkındaki İhtilaflar 41
a. Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî 42
b. Moğoltay b. Kılıç el-Bekçerî et-Türkî...................... 43
c. Abdurrahim b. Hüseyin b. Abdurrahman el-Ömerî Ebu'l-Fadl Zeynuddin el-Irâkî.................. 44
d. İbrahim b. Muhammed b. Halil Burhâneddîn el-Halebî Sıbtu'bnu'l-Acemî 44
e. İbn Hacer Şemsüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî.............48
f. Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed Celâleddin es-Suyûtî 52
2. MUHADRAMLARIN LİSTESİ 54

İkinci Bölüm

MUHADRAMLARIN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

1. GÜVENİLİRLİK AÇISINDAN MUHADRAMLAR 55
A. Sika Kabul Edilen Meşhur Muhadramlar...................... 56
1. el-Ahnef b. Kays et-Temîmî 57
2. el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî.................................. 60
3. el-Esved b. Yezîd en-Nehaî..................................... 62
4. Üveys b. Âmir el-Karenî.. 65
5. Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî.................................... 68
6. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî 69
7. Hâlid b. Umeyr el-Adevî 71
8. Süveyd b. Ğafele el-Cevzî 71
9. Şübeyl b. Avf el-Becelî el-Ahmesî 73
10. Şüreyh b. Hâni' 74
11. Abdü Hayr b. Yezîd el-Hayvânî 75
12. Alkame b. Kays en-Nehaî 76
13. Amr b. Meymûn el-Evdî.. 80
14. Guneym b. Kays el-Ka'bî... 80
15. Mâlik b. Umeyr el-Hanefî 81
16. Mesrûk b. el-Ecda' 82
17. Mes'ûd b. Hırâş.. 84
18. el-Ma'rûr b. Süveyd 85
19. Yüseyr (Üseyr) b. Amr b. Câbir 85

20. Ebu'l-Halâl el-Atekî (Zürâre b. Rebîa) 86
21. Ebû Râfi' Nüfey' es-Sâiğ 87
22. Ebû Recâ el-Utâridî 88
23. Ebû Osman en-Nehdî 89
24. Ebû Amr eş-Şeybânî (Sa'd b. İyâs) 93
B. Cerh Edilen Muhadramlar (Güvenilirliği Tartışılan Muhadramlar) 94
1. Ka'bu'l-Ahbar 94
C. Değerlendirme 95
2. MUHADRAM RAVİLERİN RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 96
A. Muhadram Ravilerin Muttasıl Rivayetleri 96
B. Muhadram Ravilerin Mürsel Rivayetleri 105
C. Muhadram Ravilerin Rivayetlerinin Temel Hadis Kitaplarındaki Dağılımı 113
D. Değerlendirme 116
a. Genel Sonuçlar 116
b. Temel Hadis Kitaplarında En Çok Rivayeti Olan Muhadram Raviler 117
c. Temel Hadis Kitaplarında En Az Rivayeti Olan Muhadram Raviler 117
d. Rivayetlerin Temel Hadis Kitaplarına Göre Değerlendirilmesi 117
1. Buhârî 117
2. Müslim 118
3. Tirmizî 118
4. Nesâî 118
5. Ebû Dâvûd 119
6. İbn Mâce 119
7. Ahmed b. Hanbel (Müsned) 119
8. Mâlik b. Enes (Muvatta) 120
9. Dârimî 120
SONUÇ VE ÖNERİLER 121
EK-1: MUHADRAMLARIN İSİM LİSTESİ 123
KAYNAKLAR 159

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
a. mlf	: Aynı müellif
(a.s)	: Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.Y	: Ankara Ünv. İlâhiyat Fakültesi Yayınları
a.y.	: Aynı yer
b.	: Bin, İbn
Bkz, bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
dmş no.	: Demirbaş numarası
(H)	: Burhâneddîn Halebî
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
(I)	: Zeynuddîn Irâkî
İlh. Fak.	: İlâhiyat Fakültesi
Krş.	: Karşılaştırınız
(M)	: Müslim b. el-Haccâc
mad.	: Maddesi
M.Ü. İFAV	: Marmara Ünv. İlâhiyat Fakültesi Vakfı
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
(r.a)	: Radiyallahu anh
(S)	: Suyûtî
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem

Sr.N	: Sıra numarası
şrh.	: Şerheden
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
tsf no.	: Tasnif numarası
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı

Cilt numaraları Romen rakamıyla, sayfa numaraları normal rakamla gösterilmiştir. Ayetler, sure ismi, sure numarası ve ayet numarasıyla; şahısların ölüm tarihleri ise hem hicrî hem de miladî olarak belirtilmiştir.

ÖNSÖZ

Tâbiîn dönemi hem ilim hem de amel yönü güçlü insanların yaşamış olduğu bir dönemdir. Baş döndürücü ilme, takat getirilmez ibâdet ü taate, meleknümûn ahlâk ve fazîlete sahip bu büyük insanlar, Allah Resûlü'nün ilk talebeleri olan sahabe-i kiramdan din-i mübini alarak nesilden nesile günümüze kadar intikâl ettirmişlerdir. Gösterdikleri geceli gündüzlü gayret ve himmet Allah Teâlâ tarafından takdirle karşılanmış ve ilahî kelâmda kendilerine yer verilmiştir. Onlar için Allah Teâlâ, "*İslâm'da birinci dereceyi kazanan Muhacirler ve Ensar ile onlara güzelce tâbi olanlar yok mu? Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan râzı oldular. Allah onlara içlerinden ırmaklar akan cennetler hazırladı. Onlar oralara devamlı kalmak üzere gireceklerdir. İşte en büyük mutluluk, en büyük başarı!*"[1] buyurmuştur. Sahabînin yanı başında yerlerini alan Tâbiîn'in Allah Rasûlü nezdinde de değeri çok büyüktür. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Müjdeler olsun beni görüp, bana iman edene ve müjdeler olsun beni görenleri görene*"[2] diyerek bu değeri ifade etmişlerdir. Tâbiînin yaşadığı asrı da Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisleriyle methetmişlerdir: "*Asırların en hayırlısı benim asrım sonra onu takip eden, sonra da onu takip eden asırdır*"[3]

1 Tevbe, 9/100

2 Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, 11/530; el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/20; İbn Hacer, *el-Metâlibû'l-Âliye*, 4/156; Hâkim, *Müstedrek,* 4/86.

3 Buhârî, *Fezâilü'l-Ashâb*, 1; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 212

İşte bu hayırlı asrın güzide insanları Kur'ân'ın bahtiyarlar zümresinden saydığı, tâbiînin büyük iman, amel ve aksiyon insanlarıdır.

Bilindiği üzere İslâm dininin Kur'ân-ı Kerîm'den sonra ikinci derecede önemli kaynağı hadistir. Hadislerin sonraki nesillere nakledilmesinde hiç şüphesiz sahabe ve tabiûnun büyük emekleri geçmiştir. Bu düşünceyi ifade sadedinde birçok eser kaleme alınmış, bu mevzuya bazı eserler içerisinde dolaylı olarak yer verilmiştir. Sahabe ve tabiûn arasında ara bir nesil olan muhadramlar / "O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem) Göremeyenler" ise müstakil olarak incelenmemiş, usûl kitaplarında tabiûnun bir bölümü olarak ele alınmıştır.

Bu sahada derli toplu müstakil bir çalışmanın yapılmayışı ve konuya duyduğumuz yakın ilgi bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Mezkûr konunun bölümleri, muhtelif usul kitaplarında geçmesine ve bu konunun bazı kısımları üzerinde çalışmalar yapılmış olmasına rağmen başlı başına bir çalışma yapıldığına muttali olunamamıştır.

İşte bu mütevazı çalışma ile sahabe ve tabiûn arasında "*ara bir nesil*" olan muhadramların hadis ilmine yapmış oldukları katkılar, hayatlarından alabileceğimiz dersler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın, içindekiler kısmı incelendiğinde görüleceği gibi her bölüm başlı başına bir tez konusu olabilecek çaptadır. Bundan dolayı çalışmanın sınırları tespit edilirken bir kitap ebatını aşmayacak boyutta tutulmasına dikkat edilmiş ve bu amaçla bazı konuların detayında ihtisara gidilmiştir.

Çalışmamızda, hadis usûlü, tabakat, cerh ve ta'dil kitaplarının yanında temel hadis kitapları ve konuyla ilgili muhtelif eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

Eser, giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde, konuyla ilgili kavramlara ve bu mevzuda daha önce yazılmış eserlere yer verilmiştir. Bu bağlamda sahabe ve tâbiûn kavramları açıklanmış ve onların faziletleri hususunda kısaca bilgi verilmiştir. Ayrıca muhadram kavramının sözlük ve ıstılahî anlamları verilerek tanımlar arasında karşılaştırmalar yapılmış, son olarak da değerlendirmelere gidilmiştir.

Birinci bölümde muhadramların tespiti ile ilgili olarak ortaya konulan temel ilkeler incelenmiş, bu mevzuda söz sahibi müelliflerin görüşleri dikkate alınarak onların sayısı hakkındaki ihtilaflara değinilmiştir. Ayrıca İbn Hacer'in listesi asıl kabul edilerek muhadramların isim listesi verilmiş, diğer müelliflerin tespit etmiş oldukları isimler ise çeşitli rumuzlarla bu listede gösterilmiştir.

İkinci bölümde, muhadramların genel olarak güvenilirliği üzerinde durulmuş, cerh ve ta'dil ilmine göre durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Biyografileri verilen şahısların cerh ve ta'dil açısından değerlendirmeleri yapılarak sika kabul edilen veya cerh edilen muhadramlar tespit edilmiştir.

Bu bölümde ayrıca muhadramların muttasıl rivayetlerinden birer misal verilmiş, mürsel rivayetlerine de dikkat çekilerek hangi şahıslardan aldıkları hadislerin mürsel olduğu ortaya konulmuştur. Bölümün sonunda, tespit edebildiğimiz kırk üç muhadram ravinin temel hadis kitaplarındaki rivayetlerinin dağılımı bir tablo hâlinde gösterilerek bunun değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışmamız esnasında bizlere kıymetli vakitlerini ayırarak yardımlarını lütfeden, karşılaştığımız zorluklarda her zaman yardımımıza koşarak tenkit ve tavsiyeleriyle yönlendiren muhterem hocam *Doç. Dr. Kemâlettin Özdemir Bey*'e, özellikle eserin yazımı esnasında maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım *Mehmet Şeker, Ahmet Çetinkaya, Mustafa Gündoğdu ve Recep Çakır*'a teşekkürlerimi sunmayı bir vazife bilirim.

Ayrıca eserin kitaplaşması safhasında, çalışmalarımın ağır temposu içinde ihmal ettiğim oğlum ve fedâkar, sabırlı ve kıymetli eşime de teşekkür ediyorum.

Eserdeki bilgilerin okuyucuda doğru ve hayırlı tesirler meydana getirmesini Yüce Allah'tan niyaz ederim…

Osman BİLGEN
Çamlıca/İstanbul-2005
osmanbilgen@yahoo.com

Giriş

KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE KAYNAKLAR

1. KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

Muhadramları incelemeye başlamadan önce konuyla ilgileri sebebiyle sahabe ve tabiûn kavramları, onların fazileti ve İslâm tarihindeki yerlerini ortaya koymak yerinde olacaktır. Çünkü muhadramlar bir yönleriyle sahabeye diğer yönleriyle ise tabiûn'a benzemekte ve bir kısım müelliflerce onlardan sayılmaktadırlar.[4]

A. Sahabe

Hz. Peygamber devrini idrak etmiş, mümin olarak sohbetinde bulunmuş ve Müslüman olarak ölmüş kimselere sahabi denir.[5] Gerek hadis rivayetinde ve gerekse inanç ve amel olarak İslâm dininin müteakip nesillere öğretilmesinde ilk kaynak olmaları bakımından sahabenin önemi pek büyüktür. Bu sebepledir ki İslâm tarihinde her bir sahabi üzerinde titizlikle durulmuş, her birinin

---

4 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 303; Irâkî, *Elfiye*, s. 343; Suyûtî, *Tedrîb*, II, 209

5 İbnu's-Salah, a.g.e., s. 303-304; Bağdâdî, *Kifâye*, s. 50-51; Irâkî, *Elfiye*, s. 343-344; A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasîs*, s. 174

tercemesi yazılarak ciltler dolusu sahabe biyografileri meydana getirilmiştir. İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) "*et-Tabakâtü'l-kübra*"sı, İbn Abdi'l-Berr'in (ö. 463/1070) "*el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*"ı, İbnu'l-Esîr'in (ö. 630/1232) "*Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*"si, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) "*el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*"si, bugün matbu olarak elimizde bulunan ve sahabe biyografilerine tahsis edilmiş olan en meşhur eserlerdir.

Sahabi tabirini hadisçiler ve usulcüler farklı olarak tarif etmişlerdir.

Hadisçilerin tarifi daha şumullüdür. Onlara göre: "*Allah Rasûlü'nü* (sallallahu aleyhi ve sellem) *gören her Müslüman, sahabidir.*"[6] Bu hususta Buhârî'nin (ö. 256/869) tarifi şöyledir: "*Müslümanlardan Hz. Peygamber'le* (sallallahu aleyhi ve sellem) *sohbet eden veya onu gören kimse onun ashabındandır.*"[7] Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile sohbet eden ve onu gören sahabinin aynı zamanda Müslüman olarak ölmesi şarttır. Buhârî "*Müslüman olarak ölme*" şartını zikretmemiştir. Ancak daha sonraki muhaddisler, sahabeyi şöyle tarif etmişlerdir: "*Sahabi, Rasûlullah'a mümin olarak mülaki olan ve Müslüman olarak ölen kimsedir.*"[8] Sahabi olmak için Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) bir an görmek kâfidir. Onunla uzun uzadıya oturmak, yolculuk veya gaza etmek ya da kendisinden hadis rivayetinde bulunmak şart değildir.[9] İbnu'l-Medînî (ö. 234/849), talebesi Buhârî (ö. 256/869) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) bu görüştedirler.[10]

Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem), kâfir olarak görmüş, onun vefatından sonra Müslüman olmuş kimse sahabi sayılmaz.[11] Bunun içindir ki Kayser'in elçisi sahabi sayılmamıştır.[12]

---

6 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 293; Suyûtî, *Tedrîb*, II, 186

7 Buhârî, Fedâilu ashabi'n-nebi, 1; Krş: İbnu's-Salah, a.g.e., s. 303; Irâkî, *Elfiye*, s. 343; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 6

8 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 7; Aliyyu'l-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbe*, s. 576

9 İbnu's-Salah, a.g.e., s. 293; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 7; A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasîs*; s. 175

10 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 79

11 Suyûtî, *Tedrîb*, II, 186; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 575-576

12 Suyûtî, a.y.

Rasûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra, defninden önce ona inanmış olarak gören kimse Müslüman olarak ölse bile sahabi sayılmaz.[13] *Ebû Zueyb Huveylid b. Hâlid el-Huzelî* (ö. 27/648),[14] Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatını haber alır almaz Medine'ye gelerek onun namazı ve defninde bulunmuştur. Fakat sağ olarak göremediği için sahabi sayılmamıştır.[15] Çünkü vefatıyla Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nübüvveti sona ermiştir. Sahabi olmak için onu âlem-i şehadette görmek şarttır.[16]

Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Müslüman olarak kavuştuğu hâlde sonradan irtidat eden ve mürted olarak ölen kimse sahabelikten çıkar.[17] İrtidat, geçmiş sohbeti iptal edeceği için *Kurre b. Meysere*[18] ve *el-Eş'as b. Kays* (ö. 42/662)[19] gibi irtidat etmiş olanlar sonradan İslâm'a dönerek ve Müslüman olarak öldükleri hâlde yine sahabi sayılmazlar.[20] Ama irtidat etmiş olduğu hâlde Rasûlullah hayattayken tekrar İslâm'a dönen kimsenin sahabe kabul edilmemesi için hiçbir mâni yoktur. *Abdullah b. Ebi Serh* (ö. 36/656) Mekke'nin fethinden (9/630) önce Müslüman olmuş, hicret etmiş ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) vahyini yazmış iken daha sonra irtidat etmiştir. Ancak Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken tekrar Müslüman olduğu için sahabeden sayılmıştır.[21]

Sahabe olmak için Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) nübüvvetten sonra mülaki olmak şart mıdır? Yoksa nübüvvetten önce onu gören ve Hanif olarak vefat eden kimseler de sahabi sayılacak mıdır? Bu meselede farklı görüşe sahip olanlar vardır. Mesela: *Zeyd*

---

13 Suyûtî, *Tedrîb*, II, 186

14 Hayatı için bkz: İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, IV, 213-125; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 151

15 Suyûtî, a.y.; Aliyyu'l-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbe*, s. 577

16 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 81; Suyûtî, a.g.e., II, 186-187

17 Suyûtî, a.y.; A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasîs*; s. 176

18 İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 402

19 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 220

20 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 84; Suyûtî, a.y.

21 Suyûtî, a.y.

b. Amr b. Nüfeyl cahiliye devrinde muvahhiddir. Dininin İbrahim dini olduğunu bizzat kendisi ifade etmiştir. Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ona övgüsü vardır. Ama o bi'setten önce vefat etmiştir.[22] İbn Mende (ö. 470/1077) onu sahabilerden saydığı hâlde diğerleri bunu kabul etmemiş, nübüvvetten sonra Müslüman olarak görmenin şart olduğunu ileri sürmüşlerdir.[23] Rasûlullah'ın peygamber olarak gönderileceğine inanan rahip *Buhayra* da bi'setten önce vefat ettiği için sahabi sayılmamıştır.[24] Çünkü onun durumu sahabenin tarifindeki "*Peygambere, Müslüman olarak mülaki olma ve Müslüman olarak ölme*" şartına uygun düşmemektedir. *Varaka b. Nevfel* de aynı sebeblerle sahabi sayılmaz.[25]

Temyiz kudretine sahip olmayan ve Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüğü ve kendileri için dua ettiği çocuklar temyiz çağına erdikten sonra Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) görmemişlerse sahabi sayılmazlar.[26]

Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bi'setten sonra inanan ve fakat onu görme imkânını bulamayanlar sahabi sayılmayıp, muhadram ismi altında tabiûnun büyüklerinden kabul edilmişlerdir.[27]

Sahabiler, İslâm dininin korunması, yayılması ve sonraki nesillere öğretilmesi uğrunda Hz. Peygamber'le (sallallahu aleyhi ve sellem) birlikte omuz omuza dövüşerek hayatlarını feda etmede Müslümanların en hayırlı nesli olarak kabul edilmişlerdir. Nitekim bu husus Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından da ifade edilmiş ve "*Ümmetimin en hayırlısı benim muasırlarımdır...*"[28] denilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de de sahabilerin söz konusu edildiğine şüphe olmayan bazı ayetler yer almıştır. Bunlardan bazılarının meali şöyledir:

---

22 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 295-296
23 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 82; Suyûtî, *Tedrîb*, II, 187
24 Sehâvî, a.g.e., III, 83
25 Sehâvî, a.y.
26 Sehâvî, a.g.e., III, 80; Suyûtî, a.g.e., II, 186
27 Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 44; İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 303; Irâkî, *Elfiye*, s. 369
28 *Buhârî*, Şehâdât, 9; Fedâilu eshabi'n-nebî, 1; *Müslim*, Fidâilu's-sahabe, 211, 212

"Siz insanların (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten nehyedersiniz, Allah'a da iman edersiniz..."[29]

"İnsanlara şahit olmanız, peygamberin de size şahit olması için, biz sizi, orta (vasat) bir ümmet kıldık..."[30]

"Ağaç altında sana bey'at etmeleri dolayısıyla Allah müminlerden hoşnut olmuştur. Gönüllerindekini bilmiş, üzerlerine huzur indirmiş ve onlara, yakın bir fetih ve elde edecekleri pek çok ganimet vermiştir."[31]

"Muhacirlerden ve ensardan (İslâm yolunda) yarışanların öncüleriyle, onlara güzellikle tâbi olanlardan Allah hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır..."[32]

"Bu ganimetler, yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk arayan, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden muhacir fakirlere aittir. İşte asıl doğru olanlar da bunlardır."[33]

İslam tebliğine ilk muhatab olan Mekkeliler, atalarından kendilerine intikal eden müşrik inanç ve âdetlerini kaybetmek ve kendi itibar ve mevkilerini elden kaçırmak korkusuyla İslâm'ın yayılmasını önlemeye ve Müslümanlara işkenceler yapmaya başlamışlar. Bu işkencelerin tahammül edilmez bir hâl alması üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), inananlarla birlikte Medine'ye hicret etti. Çünkü Medinelilerin ekserisi, daha önceden Hz. Peygamber'le (sallallahu aleyhi ve sellem) temasa geçerek İslâm'ı kabul etmiş O'na kucak açmaya söz vermişlerdi. Nitekim verdikleri sözleri de bihakkın tuttular. Hicretle birlikte Sahabe-i Kiram da iki ana gruba ayrılmış oluyordu: Muhacirler ve Ensar.

Kur'ân-ı Kerîm, muhacirlerden söz ederken şöyle buyuruyor:

"İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında en büyük dereceye sahiptirler. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."[34]

---

29 Âl-i İmrân, 3/110
30 Bakara, 2/143
31 Fetih, 48/18
32 Tevbe, 9/100
33 Haşr, 59/8
34 Tevbe, 9/20

"*İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler işte Allah'ın rahmetini umanlar bunlardır... Allah, çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.*"[35]

"*...Hicret edenlerin, ülkelerinden sürülüp çıkarılanların, benim yolumda eziyet çekenlerin, savaşanların ve (savaşta şehit olarak) öldürülenlerin, Allah katından (yaptıklarının) sevabı olarak, kusurlarını mutlaka örteceğim ve onları (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.*"[36]

Kur'ân-ı Kerîm'de ensar hakkında da nazil olmuş ayetler vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"*Muhacirler gelmezden önce Medine'yi yurt edinenler ve imanı kalblerine sindirmiş olanlar, kendilerine hicret edenleri sever; muhacirlere verilen şeylerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmez; kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerinden önce tutarlar. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.*"[37]

"*İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler, işte hakkıyla mümin olanlar bunlardır. Bağışlanma ve hudutsuz rızık onlar içindir.*"[38]

Kur'ân-ı Kerîm'de Allahu Teâla'nın medh u senasına mazhar olan muhacir ve ensar, kısacası Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabı, daha sonraki Müslümanlarla kıyaslanamayacak kadar üstündür. Bu sebepten temel hadis kitaplarında onların faziletlerine ayrı bölümler tahsis edilmiş ve bu faziletleri ayrı ayrı belirtilmiştir.[39]

Kur'ân, sünneti bize intikal ettiren sahabeyi böyle anlatmaktadır. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde ise sahabe hakkında şöyle buyrulmaktadır:

"*Ashabım hakkında uygunsuz sözler söylemeyin. Eğer sizden birinin Uhud Dağı kadar altını olsa ve bunun tamamını Allah yo-*

---

35 Bakara, 2/218

36 Âl-i İmrân 3/195

37 Haşr, 59/9

38 Enfâl, 8/74

39 Bkz. *Buhârî*, Kitâbu fedâili ashabi'n-nebî (62); Kitâbu menâkıbı'l-ensâr (63); Kitâbu'l-menâkıb (61); *Müslim*, Fedâilu ashabi'n-nebî (44); *Nesâî*, Kitâbu'l-menâkıb (46)

lunda infak etse, bu onların bir-iki avuçluk infakına hatta yarısına bile mukabil gelmez."[40]

"*Aman ashabım hakkında söz söylemekten sakının! Aman ashabım hakkında söz söylemekten sakının. Zinhar benden sonra onları hedef almayın. Onları seven beni sevdiği için sever; onlara buğz eden, bana buğz ettiği için buğz eder. Onlara eziyet veren bana eziyet vermiş, bana eziyet verense Allah'a eziyet etmiş sayılır. Allah'a eziyet vereni de Allah hemen cezalandırır.*"[41]

"*Yıldızlar sema için emniyet sebebidir (yani semanın emniyetini, nizam ve intizamını sağlayan, yıldızların kendi aralarındaki nizam ve intizamlarıdır). Yıldızların nizam ve intizamları bozulduğu zaman, semanın düzeni bozulur ve sema için varid olan tehdit zuhur eder. Ben de ashabım için bir emniyet ve güven kaynağıyım. (Hayatta kaldığım sürece ashabım arasında nizam, intizam ve güven devam edecektir.) Ben gittiğim zaman ashabım için varid olan tehdit onların başlarına gelecektir. Ashabım da umum ümmetim için bir emniyet ve güven kaynağıdır. Ashabım gidince de ümmetimin başına çok şey gelecek ve çeşitli gaileler açılacaktır.*"[42]

"*İnsanların en hayırlıları, benim şu içinde bulunduğum asırda yaşayanlardır. Sonra onların peşinden gelenler (tabiûn), daha sonra da onların peşinden gelenler (tebe-i tabiîn) dir. Onlardan sonra (kötü) bir nesil gelecek; birinin şehadeti yeminini, yemini de şehadetini geçecektir.*"[43]

"*Allah, kullarının kalplerine baktı… Baktı da Hz. Muhammed'i seçti ve mahlûkatına nebi olarak gönderdi. Sonra da insanların kalplerine baktı (ve ona ümmet olabilecek) onun ashabını seçti; onları dininin yardımcıları ve Peygamberinin vezirleri yaptı.*"[44]

Son olarak, Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) ashab hakkında şöyle demektedir: "*Kim dosdoğru bir yol tutup gitmek istiyorsa, şu ölüp gidenlerin yolunu tutup gitsin. Zira onlar Hz. Muhammed'in*

---

40 *Buhârî*, Fedâilu'l-ashab, 5; *Müslim*, Fedâilu's-sahabe, 221; *Tirmizî*, Menâkıb, 58
41 *Tirmizî*, Menâkıb, 58; *Müsned*, V, 57
42 *Müslim*, Fedâilu's-sahabe, 207
43 *Buhârî*, Fedâilu'l-ashab, 1; *Müslim*, Fedâilu's-sahabe, 212; *Tirmizî*, Fiten, 45; *İbn Mâce*, Ahkâm, 27; *Müsned*, I, 378
44 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 388; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, IX, 291;

(sallallahu aleyhi ve sellem) *ashabıdır. Allah Rasûlü'nün ashabı onun ümmetinin en hayırlılarıdır. Onlar ümmet içinde kalpleri en temiz, en duru, ilimleri en derin ve (kulluk adına) tekellüften en uzak olanlardır. Allah'a, o Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki Allah Rasûlü'nün ashabı dosdoğru bir yol üzere idiler.*"[45]

B. Tabiûn

Kur'ân-ı Kerîm, sahabeyi dile getirdiği bir ayette "onlara ihsanla tâbi olanlar" diye bir topluluktan da bahseder ki pek çok usûlcüye göre değişik asırlar içinde fertleri bulunan bu topluluk kümesi arasında ilk sırayı tabiûn nesli almaktadır.[46] Ayet-i kerimenin meali şöyledir: "*Muhacirlerden ve ensardan ilkler ve ihsan şuuruyla onlara tâbi olanlar var ya: Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldu. Ve Allah onlara içlerinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İşte bu büyük bir kazançtır.*"[47]

Bu yoruma göre ayet-i kerimede sahabe ile tabiûn bir arada ele alınmakta ve haklarında Allah'ın onlardan, onların da Allah'tan razı oldukları hükmü verilmektedir. Allah'tan razı olmak demek, O'ndan gelen her şeyi cefasıyla-safasıyla bir kabul etmek ve her ikisini aynı telakki edip hüsn-ü kabulde bulunmak demektir. Bu seviyede Allah'tan razı olanlardan Allah da razı olur. Allah'ın bir insandan razı olup olmadığının ölçüsü ise o insanın Allah'tan hangi kıvamda razı olduğu veya olmadığı meselesiyle doğru orantılıdır. İşte tabiûn nesli, tıpkı selefleri olan sahabiler gibi hep rıza-i ilahi ufkunu paylaşmış kimselerdir. Allah Rasûlü'nün "*Müjdeler olsun beni görüp bana iman edene ve müjdeler olsun beni görenleri görene!*" şeklindeki sözlerinde de ifade edildiği gibi tabiûn nesli sahabeye ihsan şuuruyla tâbi olmuş bir nesildir.

İhsan şuuruyla tâbi olmanın bir manası: İnsanın herkesi kendisi gibi bilip öyle kabul etmesi, başkalarının lezzet ve acılarını

---

45 Ebu Nuaym, *Hilye*, I, 305

46 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 302; Suyûtî, *Tedrîb*, II, 207

47 Tevbe, 9/100

vicdanında duyup paylaşması, azami derecede iyilik düşüncesine sahip olup hiçbir mümine karşı kalbinde kin ve hile taşımaması demektir. Bu mana da Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur:

"*O (sahabeden, muhacir ve ensardan) sonra gelenler şöyle derler: 'Rabbimiz, bizi, imanda bizi geçen ve bizden önce gelip de iman etmiş bulunan kardeşlerimizi bağışla ve iman edenler için kalplerimizde en ufak bir gıll ü gîş bırakma! Rabbimiz muhakkak ki sen Raufsun, Rahimsin.*"[48]

Diğer manası ise: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Cibril hadisi diye meşhur olan sözlerinde ifade ettikleri üzere, "Allah'ı görüyormuşcasına O'na kullukta bulunmak, her ne kadar biz O'nu görmesek de O'nun bizi devamlı gözetlediğinin şuuru içerisinde bir kullukta bulunmaktır."[49] Pek çok müfessirin, Kur'ân-ı Kerîm'de sahabeye ihsan şuuruyla tâbi olanları tâbiûn nesli olarak yorumlaması gerçekten önemlidir. Çünkü mutlak fazilet, her zaman sahabeye ait olmakla birlikte, bazı hususî faziletlerde mercûh râcihe tereccüh edebilir. Bu açıdan tabiûn içinde, birtakım hususî fazilette sahabeye yetişen ve hatta bazı noktalarda bir kısmını geçenler bile vardır. Bunun en büyük delillerinden biri şu durumdur: Tâbiûn döneminde toplumun her tarafını kaplayan fitne salgınları karşısında, onların içinde büyük bir çoğunluk: "*Rabbimiz, Sana tevekkül ettik, Sana yöneldik, Sana dayandık ve Sana'dır dönüş.*"[50] inanç ve şuuru içinde Allah'a teslim olmayı bilmiştir. Hatta Allah'a öyle bir teveccüh hasıl olmuştu ki Kur'ân-ı Kerîm'i dört günde, hatta bir gecede iki rekat namazda hatmedenler,[51] sararıp soluncaya kadar oruç tutanlar,[52] mehafetten bayılacak gibi namaz kılanlar[53] ve ömrünü secdede geçirenler[54] tâbiûn nesli içinde bir yekûn teşkil etmektedirler.

---

[48] Haşr, 59/10
[49] *Buhârî*, Tefsir, (31) 2; *Müslim*, İmân, 5-7; *Ebû Dâvûd*, Sünne, 16
[50] Mümtehine, 60/4
[51] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 73; Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 103; Zehebî, *Siyer*, IV, 51
[52] Zehebî, a.y.; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 299
[53] İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 395; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 498; Zehebî, *Tezkira*, I, 66
[54] İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-safve*, III, 15; Zehebî, a.y.; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 106

Yine tâbiûnun ihsan şuuruyla nasıl yaşadıklarına kısaca değinmek gerekirse şunları kaydetmek mümkündür: Maddî cihaddan ziyade manevî cihadın ön plana çıktığı bir dönemde onlar, hadiste cihad-ı ekber adını alan bu büyük cihadı[55] bir vazife bilmişlerdir. Kur'ânî tabirle nefs-i emmâreden nefs-i levvâmeye, oradan nefs-i râdiye, mardiye, mutmainne mertebelerine ulaşma ve "*Allah, onlardan razı oldu onlar da Allah'dan razı oldu.*"[56] sırrına erme mücadelesi vermişlerdir. Örneğin: Mesrûk (ö. 63/683), Mekke-i Mükerreme'de kaldığı sürece, sağ veya sol yanını yere koyup yatmamış ve hep Kâbe karşısında secdede uyumuştur. Hastalandığı zaman kendisine: "*Biraz dinlenmeyi düşünmez misiniz?*" dediklerinde şu cevabı vermiştir: "*Allah'a yemin olsun ki gâibden-semadan birisi gelse de bana 'Allah sana katiyyen azap etmeyecek.' dese, ben yine eskiden olduğu gibi aynı ciddiyet ve azimle ibadet etmeye devam ederim.*"[57] Mesrûk'un bu sözleri ile Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Ey Âişe! Ben, şükreden bir kul olmayım mı?*"[58] sözü arasındaki benzerlik aşikardır.

Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) tâbiûnun en faziletlileri kimlerdir diye sorulduğunda; "*Osman en-Nehdî* (ö. 95/713)*, Kays b. Ebi Hâzim* (ö. 97/715)*, Alkame* (ö. 62/681) *ve Mesrûk* (ö. 63/683) *gibilerini bilmiyorum.*" demiştir.[59]

Bu sayılan şahısların hepsinin de muhadram olması, onların faziletlerinin tescili adına çok önemlidir.

C. Muhadramlar

a. Muhadram Kelimesinin Sözlük Anlamı

Arapça, "HAD-RA-ME" dört harfli basit fiilinden ism-i meful olan "muhadram", sözlükte, sünnet olmamış adam, acı mı

---

55 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 424-425; Aliyyü'l-Kârî, *Esrâru'l-Merfûa'*, s. 127
56 Beyyine, 98/8
57 İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-safve*, III, 15
58 *Buhârî*, Tefsir (48) 2; *Müslim*, Münâfikîn, 79-81
59 Kâsimî, *Kavâidu't-tahdîs*, s. 75

tatlı mı olduğu bilinmeyen su, babası beyaz olduğu hâlde kendisi siyah olan çocuk, nesebi karışık insan, erkek davar eti mi yoksa dişi davar eti mi olduğu bilinmeyen et, tatsız yemek, düşük rütbeli kişi, kölenin doğurduğu çocuk, anası babası bilinmeyen kimse gibi manalara gelmektedir.[60]

Bu manaların hepsinde durumu belli olmamak ve karışıklık kavramları söz konusudur.

Hâkim en-Neysâbûrî'nin (ö. 405/1014) bazı meşayihinden nakline göre Asr-ı Saadet'te müşrik Arap kabileleriyle Müslümanlar arasında savaş yapıldığı zaman, bu kabilelerin içindeki Müslümanlar, kendilerinin diğer müşriklerden ayırdedilebilmelerini sağlamak maksadıyla, develerinin kulaklarının bir kısmını kesiyorlardı. Develerinin kulaklarını kestikleri için bu kimselere "*muhadrim*" denilmiştir.[61] Bu bir luğat olmasına rağmen muhaddisler ra'nın fethasıyla muhadram diye okumayı daha uygun bulmuşlardır.

Bazıları, "*muhadrim*" denilmesinin "*cahiliye ve İslâm devrini gören kimse*" manasına geldiğinden daha doğru olduğunu söylemekle beraber "*küfürden çıkıp İslâm'a giren*" manasında muhadram şeklinde okunması daha meşhurdur.[62]

b. Muhadram Kelimesinin Istılahî Anlamı

Karışık bir hâl, durumun belli olmaması gibi lugavî manalarıyla irtibatlı olarak muhadram kelimesi, hadis usûlünde; "*Cahiliye ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak etmiş olmakla birlikte onunla görüşemeyen kimse*"[63] manasına gelmektedir. Bu tanıma göre muhadram sahabi mi yoksa tâbiî mi olduğu belli olmayan kimsedir. Yani böyle bir kimse Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hayattayken onu göremediği

---

60 İbn Manzûr, *Lisânü'l-arap*, "Had-ra-me" mad; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, "Had-ra-me" mad; Râzî, *Muhtaru's-sıhah,* "Had-ra-me" mad

61 Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 45

62 İbn Manzûr, a.y.; Zebîdî, a.y.

63 Neysâbûrî, a.g.e., s. 44; Irâkî, *Elfiye*, s. 369; Krş: İbn Manzûr, a.y.; Zebîdî, a.y.; Râzî, a.y.

için sahabi sayılmamakta, onunla aynı zaman dilimini paylaşmış olduğundan dolayı da diğer tâbiîlerden farklılık arzetmektedir.[64] Fakat bu isim, kelimenin hangi sözlük manasından alınmış olursa olsun ıtlak olunduğu kimselerin tarifi hususunda hadisçilerle luğatçılar arasında bazı görüş ayrılıklarının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Luğatçılara göre muhadram, "*yarı ömrünü cahiliyede, diğer yarısını da ister sahabeyi idrak etsin ister etmesin İslâm devrinde yaşamış kimsedir.*"[65] Muallaka sahibleri *Lebîd el-Âmirî* ve *Kâ'b b. Züheyr* ile *Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, *Nâbiğa el-Ca'dî*, *Ebû Züeyb Hüzelî* ve *Mütemmim b. Nüveyra* şuara-i muhadramîndendir.[66]

Tarihçilere göre ise muhadram kelimesi, "*iki devleti (Abbasî-Emevi) idrak eden kişi*"[67] olarak tarif edilmektedir.[68]

Hadisçiler nazarında ise "*Mekke'nin fethinden önce kendi kavmini veya başkalarını küfür üzere idrak eden kimsedir.*" Zira Araplar, Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a tamamen dâhil olmuşlar ve artık "*Cahiliye*" diye bir şey kalmamıştır.[69] Lugatçılarla hadisçiler arasındaki bu tarif farklılığından şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Mesela, Müslim b. el-Haccâc'a göre Yüseyr b. Amr (ö. 85/704) hicretten sonra dünyaya geldiği hâlde muhadram sayılmıştır. Luğatçılar ise hadisçilere göre sahabi olduğunda ittifak olan Hakîm b. Hizâm'ın (ö. 54/673)[70] hem cahiliye hem de İslâm dönemini idrak ettiği için muhadram olduğunu söylemişlerdir.[71]

Bu meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için temel kaynaklarımızda muhadram kelimesinin hangi manalarda kullanıldığını incelemek yerinde olacaktır.

---

64 Tayyib Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 75; Müctеba Uğur, *Hadis İlimleri*, s. 191
65 İbn Manzûr, *Lisânü'l-arap*, "Had-ra-me" mad; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, "Had-ra-me" mad.
66 Ahmed Naîm, *Tecrîd*, I, 33
67 Denevşerî, *el-Beyân ve't-tebyîn*, s. 49
68 Denevşerî, a.y.
69 İbn Hacer, *Şerhu Nuhbe*, s. 186; Suyûtî, *Tedrîb*, II, 210;
70 Ölüm tarihindeki ihtilaflar için bkz: İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 45-46; Zehebî, *Kâşif*, I, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 349-350; a. mlf, *Takrîb*, s. 176
71 Irâkî, *Elfiye*, s. 369; Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 132; Suyûtî, *Tedrîb*, s. 210

1. İbn Kuteybe'ye (ö. 276/889) göre: "*İhtiyarlığında İslâmı idrak edip de Hz. Peygamber'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *vefatından sonra Müslüman olan kimseler*"dir.[72] Mesela bunlardan Cübeyr b. Nüfeyr (ö. 80/699),[73] Hz. Ebû Bekr'in (ö. 11/633) hilafeti zamanında Müslüman olmuştur.[74]

2. Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014) muhadram kelimesi için iki ayrı tarif vermektedir:

a. "*Cahiliye ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak etmiş olmakla birlikte onunla görüşemeyen kimseler.*"

b. "*Cahiliyeyi idrak etmiş olduğu hâlde Hz. Peygamber'e* (sallallahu aleyhi ve sellem) *mülaki olamayan, onun vefatından sonra Müslüman olup sahabe ile görüşen kimseler.*"[75]

1. İbnu's-Salah'a (ö. 643/1245) göre: "*Cahiliyeyi ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak edip Müslüman olmuş fakat onu görme fırsatını yakalayamayanlar.*"[76]

Burhâneddîn Halebî (ö. 841/1437) İbnu's-Salah'ın tarifini değerlendirip, Bu tarife göre "Muhadramların Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Müslüman olma şartı var mıdır yok mudur, şayet yoksa onun vefatından sonra Müslüman olanlar da muhadram sayılırlar mı?" sorularını sorarak şöyle bir yorum getirmektedir: Ebû Amr İbnu's-Salah (ö. 643/1245), İslâm (Müslüman olma) kelimesini mutlak bırakmış, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatıyla tahsis etmemiştir. Irâkî'nin (ö. 806/1403), Cübeyr b. Nüfeyr'i (ö. 80/699) muhadramlar arasında sayması buna en büyük delildir. Çünkü o, Hz. Ebû Bekr'in (ö. 11/633) hilafeti zamanında Müslüman olmuştur. Daha sonra Burhâneddîn Halebî cahiliyeyi idraktan maksadın ne olduğunu Nevevî (ö. 676/1377) ve Irâkî'nin görüşlerini karşılaştırarak incelemekte, sonuçta Irâkî'nin

---

72 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 131

73 Ölüm tarihindeki ihtilaflar için bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 56-57; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 324-325; Zehebî, *Siyer*, IV, 77-78; a. mlf, *Kâşif*, I, 290; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 259; a. mlf, *Takrîb*, s. 138;

74 İbnu'l-Esîr, a.y.

75 Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 44

76 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 303-304

görüşünü tercih etmektedir. Şöyle ki Buhârî'nin el-Camiu's-Sahîh'inde İbn Abbas'ın (radıyallahu anh) rivayet ettiği bir hadiste, babamı cahiliye de şöyle derken işittim: "*Iskinâ ke'sen dihâkan.*"[77], bu cümleden cahiliyenin bi'setten sonrası için de kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Burada İbn Abbas'ın (radıyallahu anh) yaşını tesbit yerinde olacaktır. İbn Abbas (radıyallahu anh) bi'setten birkaç sene sonra doğmuştur.[78] Cahiliyenin Mekke'nin fethiyle tamamen bittiğini söyleyenler de bu görüşü desteklemektedirler.[79]

2. Zeynuddin Irâkî'ye (ö. 806/1403) göre: "*Hem cahiliyeyi hem de Hz. Peygamber'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini görüp Müslüman olduğu hâlde onunla sohbet imkânı bulamayanlar.*"[80]

3. Sehâvî'ye (ö. 902/1496) göre: "*Bi'setten önce veya sonra Hz Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini küçük yaşta veya büyük yaşta olarak idrak eden ancak onu görmeyen Müslümanlar veya bi'setten önce gayrımüslim olarak görüp Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *hayattayken veya vefatından sonra Müslüman olanlar.*"[81]

4. Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505), "*Cahiliyeyi ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak edip Müslüman olmuş fakat onu görme fırsatını yakalayamayanlar*" diyerek İbnu's-Salah'ın tarifiyle paralel bir tarif yapmaktadır ve bu tarif "*Hadisçilerin mustalahıdır.*" demektedir.[82]

5. Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605), Nuhbetü'l-fiker şerhinde İbn Hacer'in (ö. 852/1448) "*Cahiliye ve Hz Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak eden Müslüman olduğu hâlde onu göremeyen kimseler*", tarifini açarak şöyle demektedir: "*Bi'setten önceyi (veya Mekke'nin fethinden önceyi) idrak etmiş olduğu hâlde ister Hz Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanında isterse daha sonra Müslüman olsun onu mümin olarak göremeyen kimseler.*"[83]

---

77 *Buhârî*, Menâkıbu'l-ensar, 26
78 Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 5
79 İbn Hacer, *Şerhu Nuhbe*, s. 187
80 Irâkî, *Elfiye*, s. 369
81 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 131
82 Suyûtî, *Tedrîb*, II, 209-211
83 İbn Hacer, *Şerhu Nuhbe*, s.186-188

6. Ahmed Muhammed Şakir'e (ö. 1377/1957) göre ise muhadram: "*Hz Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanında yaşayıp, Müslüman olduğu hâlde onu görme fırsatını elde edemeyen kimseler*"dir.[84]

Şimdi de günümüzde yazılan Türkçe eserlerdeki tanımlara bakmak yerinde olacaktır:

1. Ahmet Naîm: "*Hem zaman-ı cahiliyeti hem de zaman-ı Saadet Nişân-ı Nübüvveti idrak edip de Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'i* (sallallahu aleyhi ve sellem) *görmek şerefine nail olmaksızın nimet-i İslâm ve imana mazhar olmuş olanlar.*"[85]

2. Talat Koçyiğit: "*Cahiliye devrinde yaşayan, Hz. Peygamber'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *devrini de idrak eden ve fakat onunla sohbeti olmayan Müslümanlar.*"[86]

3. Abdullah Aydınlı: "*Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanında Müslüman olduğu hâlde onu görememiş olan kimse.*"[87]

4. İ. Lütfi Çakan: "*Cahiliye ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanını idrak etmiş olmalarına ve Müslüman da olmuş olmalarına rağmen Hz. Peygamber'le* (sallallahu aleyhi ve sellem) *görüşmeyen ancak sahabilerle görüşen kimseler.*"[88]

5. Mücteba Uğur: "*Hem cahiliye devrinde hem de Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanında yaşadıkları hâlde onu görmeyen kimseler.*"[89]

c. Tanımların Değerlendirilmesi

Yukarıdaki tariflerde bir kimsenin muhadram olup olmadığını tespitte ortak olan noktalar, o şahsın cahiliye ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemini yaşamış olmasıdır. Bu iki noktada bütün müellifler birleşmektedir. Yalnız, Burhâneddîn Hale-

---

84 A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasîs*, s. 188
85 Ahmed Naîm, *Tecrîd*, I, 32
86 Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlu*, s. 173; a. mlf, *Hadis Istılahları*, s. 266
87 Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 108
88 İ. Lütfi Çakan, *Hadis Usûlu*, s. 89
89 Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 26

bî'nin de işaret ettiği üzere[90] bir şahsın muhadram sayılabilmesi için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Müslüman olması şartı aranmalı mıdır?

İbn Kuteybe[91], Suyûtî[92] ve Ahmed Muhammed Şakir'e[93] göre muhadramların Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Müslüman olmaları şartı vardır. Diğer müellifler ise bu mevzuya değinmemişlerdir.

Burada ikinci bir soru daha akla gelmektedir. Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem), kâfir olarak görüp daha sonra Müslüman olan fakat onu görmeyen kimsenin durumu nedir, sahabi mi yoksa muhadram mıdır?

Bu durumdaki bir kimse sahabi değildir. Çünkü "*Sahabe, Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak etmiş, mümin olarak sohbetinde bulunmuş ve Müslüman olarak ölmüş kimselerdir.*"[94] şeklinde yapılan tarife uymamaktadır. Bu şahıs İbnu's-Salah[95], Irâkî[96], İbn Hacer[97], Sehâvî[98] ve Aliyyu'l-Kârî'ye[99] göre muhadram kabul edilmiştir.

Yukarıdaki tariflerin en câmii, Sehâvî[100] ve Aliyyu'l-Kârî'nin[101] tarifleridir. Bu tariflerin ışığı altında efradını câmi, ağyarını mâni bir tarif yapmak gerekirse şöyle denilebilir:

"*Cahiliye ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak eden, Hz. Peygamber hayattayken veya vefatından sonra Müslüman olan ancak onu mümin olarak göremeyen kimseler.*"

---

90 Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 5-6
91 Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 131
92 Suyûtî, *Tedrîb*, II, 209-211
93 A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasis*, s. 188
94 Bağdâdî, *Kifâye*, s. 50-51; İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 393-394; Irâkî, *Elfiye*, s. 343-344; A. Muhammed Şakir, a.g.e., s. 174
95 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 303-304
96 Irâkî, a.g.e., s. 369
97 İbn Hacer, *Şerhu Nuhbe*, s. 186-188
98 Sehâvî, a.y.
99 İbn Hacer, a.y.
100 Sehâvî, a.y.
101 İbn Hacer, a.y.

Türkçe yazılan eserlerdeki tariflerde ise cahiliye ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemini idrak etmek temel alınmıştır. Ancak, o şahsın Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hayattayken mi yoksa vefatından sonra mı Müslüman olduğu sorularına cevap verilmemiştir. Bu durum, ister söz konusu eserlerin talebeye ders takriri düşüncesiyle kaleme alınıp özet bir malumat verme gayretinden kaynaklansın, isterse muhtemel başka sebeblerden meydana gelsin fark etmez, ama şurası muhakkak ki tariflerde bir daralma meydana gelmiş ve dolayısıyla bu tarifler efradını câmi ağyarını mâni bir tarif olma özelliğinden mahrum kalmışlardır.

2. KONUYLA İLGİLİ KAYNAKLAR

Bu kısım içerisinde konuyla ilgili olarak dört temel eserin tanıtımı yapılacaktır. Ancak konuyla ilgili en geniş bilgileri içeren İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *el-İsâbe* adlı eserini muhadramların sayısının tesbit edildiği kısımda ele almayı uygun gördük.

A. Kitâbu'l-Muhadramîn

Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874) tarafından kaleme alınan bu kitap, muhadramlar hakkında ilk temel eser olma özelliğini taşımaktadır.

Günümüze kadar ulaşamayan bu eseri, Müslim b. el-Haccâc'ın hayatı ve eserleri hakkında biyografik bir çalışma yapan Meşhur Hasan Mahmûd Selman, onun kayıp kitapları arasında zikretmektedir.[102] Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014)'nin, "*Müslim b. el-Haccâc'ın kendi el yazısından okudum.*"[103] diyerek ettiği rivayete göre muhadram kelimesi "*Cahiliyeyi ve Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dönemini idrak etmiş olmalarına rağmen onunla görüşemeyip*

---

102 Selman, *el-İmâm Müslim*, s. 138

103 Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), muhtemelen Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/874)'ın günümüze kadar ulaşmayan bu eserinden nakil yapmıştır. (Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 44)

sahabileriyle görüşen kimseler"[104] şeklinde tarif edilerek 20 muhadram ravinin ismi zikredilmektedir. Eserden günümüze sadece yukarıda verilen tarif ve 20 muhadram ravinin ismi kalmıştır.

B. Tezkiratü't-Tâlibi'l-Muallem Bi-Men Yukalu İnnehu Muhadram

İbrahim b. Muhammed b. Halil Burhâneddîn el-Halebî Sıbtu'bnu'l-Acemî (ö. 841/1437)[105] tarafından kaleme alınan bu eser, muhadramlar hakkında günümüze ulaşabilen ilk kapsamlı çalışmadır. Müellif, 793/1390 yılında kaleme almış olduğu eserine 812/1409 yılında bazı ilavelerde bulunmuştur. 835/1431 yılında ise talebelerinden olan *Zeynuddin Ebû Hafs b. el-Hâcc Muhammed b. Ömer es-Sâî* ve *Şemsuddin Ebû Abdillah Muhammed b. Şeflîş el-Azâzî*'ye eserin rivayeti için icazet vermiştir.[106] 28 sayfadan meydana gelen eser, genel olarak iki bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde muhadram kelimesinin iştikakı, hadisçiler ve lugatçıların tariflerindeki farklılıklar, soru cevap üslubuyla anlatılmıştır.[107] İkinci bölümde ise muhadram olarak tesbit edilmiş olan şahısların kısa biyografilerine yer verilmiştir. Bu bölümde 151 erkek, 2 çocuk ve 2 kadın olmak üzere 155 şahsın biyografisi bulunmaktadır.[108] Eserde, muhadramların tespiti konusunda görüş beyan eden daha önceki müelliflere de yer verilmiş olup Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/874) (*mim*), İbnu's-Salah (ö. 643/1245) (*sâd*) ve Irâkî (ö. 806/1403) (*ayın* ve *kâf*) rumuzlarıyla gösterilmiştir.[109] Halebî'ye (ö. 841/1437) göre muhadramların Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde Müslüman olma şartı yoktur. Yani, kâfir olarak cahiliye ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemini idrak eden bir şahıs, onun vefatın-

[104] Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 44
[105] Hayatı ve eserleri için bkz: Kâtip Çelebî, *Keşf*, I, 328; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 238; Brockelmann, *GAL*, II, 72; Ziriklî, *A'lâm*, I, 65; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, I, 61
[106] Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 27-28
[107] Halebî, a.g.e., s. 2-6
[108] Halebî, a.g.e., s. 7-27
[109] Halebî, a.g.e., s. 6

dan sonra Müslüman olursa muhadram kabul edilir.[110] Çünkü bir kimsenin muhadram olup olmamasında iki önemli ölçüt vardır:

1. Cahiliyeyi idrak etmek,
2. Mümin olarak Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) görmemek.

Eserin baskıları: Eser ilk defa 1305/1931 yılında Halep'de aynı isimle basılmış, daha sonra ise 1400/1979 yılında Tâif'te *Mecmû'atü'r-resâili'l-kemâliyye fi'l-hadis (2)* ve 1406/1985 yılında Delhi'de *Selâsü resâil fî usûli'l-hadis* isimli eserlerin içinde basılmıştır.

C. El-Beyân Ve't-Tebyîn Fî Zikri'l-Muhadramîn

Abdullah b. Abdurrahman b. Ali ed-Denevşerî (ö. 1025 /1616)[111] tarafından 1007/1598 yılında kaleme alınan eser, Laleli Kütüphanesinde tsf no: 900 ve dmş no: 0003651 numaralarıyla kayıtlı mecmuanın 46-49. sahifelerinden meydana gelen nesih-el yazması- bir eserdir. Eserde, daha önceki müelliflere sık sık atıflar yapılarak muhadram kavramının sözlük ve terim manaları üzerinde genişçe durulmuştur. Bu sahada kendinden önceki müelliflerin eserlerine vâkıf olan ed-Denevşerî, muhadramların sayısının tespiti üzerinde durmayıp Müslim b. el-Haccâc'ın vermiş olduğu rakamlarla yetinmiştir.

D. Hadis Tarihinde Meşhur Muhadramlar

M. Burhaneddin Türkmen tarafından 1993 yılında D.E.Ü. İlahiyat Fakültesinde yapılan bir lisans tezidir. D.E.Ü. İlh. Fak. Kütüphanesinde tsf no: 297. 39 ve dmş no: 0026041 numalarıyla kayıtlıdır. 33 sayfadan meydana gelen tez, 5 bölümden oluşmaktadır. 1, 2 ve 5. bölümler birer sayfalık değerlendirmelerden ibarettir. En geniş bölüm, 4. bölüm olup meşhur on muhadramın kısa biyografilerine yer verilmiştir.

---

110 Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 5

111 Hayatı ve eserleri için bkz: Kâtip Çelebî, *Keşf*, I, 673; Bağdatlı, *Hediyye*, I, 474; Ziriklî, *A'lâm*, IV, 97; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, II, 25

Birinci Bölüm

MUHADRAMLARIN TESBİTİ VE LİSTESİ

1. MUHADRAMLARIN TESBİTİ

A. Muhadramların Tesbiti ile İlgili Temel İlkeler

Hadis ilminde ravileri değerlendirmede kolaylık temini maksadıyla raviler tabaka adı verilen belirli gruplara ayrılmıştır

Tabakanın belirlenmesinde şu dört noktanın bilinmesine ihtiyaç vardır;[112]

1. Doğum
2. Vefat
3. Öğrenciler
4. Hocalar

Bir ravinin hangi tabakadan olduğunu tayin etmekte esas alınan kriterlerin farklı olması, sonucu mutlaka etkilemektedir. Bazen iki ravi, bir açıdan aynı tabakaya girebildikleri hâlde bir başka açıdan ayrı tabakalara dâhil olabilirler. Mesela: Müslüman oluşları esasından hareket edilirse Enes b. Mâlik (ö. 92/710 veya ö. 93/711)

---

112 Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlu*, s. 79

genç sahabiler tabakasında, Hz. Ebû Bekr (ö. 13/634) de yaşlı sahabiler tabakasından olurlar. Ancak sahabi olma vasfında ortak oldukları dikkate alınacak olursa bu takdirde de aynı tabakadan olurlar. Bu son ölçüye göre bütün sahabiler birinci tabakaya, bütün tabiîler ikinci tabakaya, etbâu't-tabiîler de üçüncü tabakayı teşkil etmiş olurlar. Bir kimsenin sahabi olup olmadığının tesbitinin ise şu dört yolla[113] olabileceği belirtiliyor.[114]

1. Tevatür yolu: Daha hayattayken cennetle müjdelenmiş olan on kişi (el-aşeretu'l-mübeşşere) bu yolla bilinir. Bunlar dört halife ile Sa'd b. Ebî Vakkas, Saîd b. Zeyd, Talha b. Ubeydillah, Zubeyr b. el-Avvâm, Abdurrahman b. Avf ve Ebu Ubeyde b. el-Cerrah – r. anhum- hazeratıdır.

2. Şöhret yolu: Dımâm (veya Dımâd) b. Sa'lebe bu yolla bilinir.

3 Şehadet yolu: Herhangi bir sahabi veya tabiînin bir başkasının sahabi olduğunu söylemesi şehadettir. Hümeme b. Ebi Hümeme hakkında Ebu Musa el-Eş'ari'nin şehadeti gibi.

4 İkrar yolu: Bu, bir şahsın kendisinin sahabi olduğunu söylemesidir.[115]

İkrarın kabulü için bu kişinin en geç h. 110 tarihinde vefat etmiş olması şarttır.[116] Zira sahabe asrı h. 110'da sona ermektedir. Bu tarih, vefatından bir ay kadar önce Hz Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Yüz sene sonra bugün yaşayanlardan kimse sağ kalmayacaktır.*"[117] hadisinden çıkarılmaktadır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), h. 11'de vefat ettiğine göre buna yüz ilave edilerek h. 110 tarihi bulunur. Bu da sahabe devrinin sonudur. Bu sebeple h. 110'dan sonra yapılacak her ikrar kesinlikle geçersizdir.[118]

Muammerûndan (uzun ömürlü) olduğunu söyleyerek uzun yıllar hatta asırlar sonra kendisinin "*sahabi*" olduğunu iddia eden

---

113 Bu maddeleri beşe çıkaranlar da vardır. Bkz: A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasîs*, s. 191; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 17-18

114 Bağdâdî, *Kifâye*, s. 52; İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 294; Irâkî, *Elfiye*, s. 348

115 İ. Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü*, s. 81

116 Irâkî, a.g.e., s. 347

117 *Müslim*, Fedâilu's-sahâbe, 217, 218, 220; *Müsned*, I, 129, 157; III, 322, 385

118 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 8-9

kişilere[119] rastlanmış ve bunların iddiaları bu tarihî kriterlerle reddedilmiştir.

Tâbiûnun tesbiti mevzuunda çeşitli ihtilaflar vardır. Ekseriyetin tercih ettiği görüşe göre tâbiî: "*Sahabeden birine veya birkaçına mülaki olmuş kimseye denir.*"[120] Hatib el-Bağdadi'nin (ö. 463/1070) tarifine göre ise en azından bir sahabi ile sohbeti olana ıtlak olunur ki bu sohbet, ıstılahî bir mana ifade eden sohbet-i hassadır. "*Bir sahabinin sahabiliği sabit olmak için Hz. Peygamber'le* (sallallahu aleyhi ve sellem) *mücerred mülakatı hatta rivayeti kâfi addedilmişken ikinci tarife nazaran tâbiîn tâbiî addedilmesi için sahabi ile mücerred mülakatının kâfi görülmemesi; makâm-ı celîl-i nübüvvetin şerefü âli'l-âline ve Allah'ın Rasûl-i Kerîm'i huzurunda bir kere bulunmanın hatta uzaktan şahs-ı mübareklerini müşahade etmenin kalbi tenvir etmek hususundaki tesirin -velev sahabi olsun- diğer hiçbir kimse ile müddet-i medide vaki olacak sohbetlerle hasıl olamayacağına binaendir.*"[121]

Tâbiûn dönemi h. 180'de son bulmaktadır. Sahabe ve tâbiûn tabakasının tesbiti için ortaya konulan düsturlar muhadramlar için söz konusu edilmemiştir. Bundan dolayı Hadis usulünde muhadramlar, tâbiînin bir bölümü olarak tâbiûn tabakası içinde incelenmiştir.[122] Fakat bütün bunlara rağmen muhadramlar, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde yaşamış olup onu görmemekle sahabeden, o dönemi yaşamış olmalarından dolayı da tâbiûndan farklılık arzederler.

Muhadramlar sahabeden farklılık arzetmelerine rağmen İbn Abdilberr (ö. 463/1070) ve İbnu'l-Esîr (ö. 630/1232) gibi bazı sahabenin tesbiti ile ilgili eser yazan müellifler muhadramları da eserlerinin içine almışlardır. Bunlardan İbn Abdilberr, bu meseleyi eserinin mukaddimesinde şu sözleriyle izah etmektedir: "... *Hz.*

---

119 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 532

120 Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 42; İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 302; Irâkî, *Elfiye*, s. 365-366; Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 132

121 Ahmed Naîm, *Tecrid*, I, 30

122 Neysâbûrî, a.g.e., s. 44; İbnu's-Salah, a.g.e., s. 303; Irâkî, a.g.e., s. 369

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *döneminde yaşamış, aynı asrı paylaşmış herkesi kitabıma almak istedim...*"[123] İbnu'l-Esîr (ö. 630/1232) ise "*Üsdü'l-gâbe*" mukaddimesinde[124] kendisinden önce sahabe biyografisi yazan müelliflerin bu vasfı taşımayan şahısları kitaplarına almalarını, muhtemel sebeplerini zikretmekle beraber tenkit etmektedir. Ancak, herkes tarafından muhadram oldukları bilinen Üveys el-Karenî,[125] el-Esved b. Yezîd en-Nehaî[126] ve el-Ahnef b. Kays[127] vb. gibi şahısları izahı mümkün olmayan bir sebeple eserine almıştır.

Muhadramların en önemli hususiyetlerinden bir tanesi, onların hem cahiliyeyi hem de Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemini idrak etmiş olmalarıdır.[128] Hepsi için geçerli olmasa da ikinci bir hususiyetleri de muammerûndan yani uzun ömürlü kimselerden olmalarıdır. Nitekim bunlardan birçoğunun birinci asrın sonuna kadar yaşamış oldukları görülmüştür. Bu durumu Ahmet Naîm şöyle anlatmaktadır. "*İçlerinden Rıb'î b. Hırâş* (ö. 104/722)*, Ebû Recâ el-Utâridî* (ö. 107/725) *gibileri ikinci asra da yetişmişlerdir. Süveyd b. Gafele* (ö. 81/700)*, Şüreyh b. Hâni'* (ö. 78/697)*, Kâdı Şüreyh* (ö. 78/697)*, Zirr b. Hubeyş* (ö. 81/700) *ve Ebû Amr eş-Şeybânî* (ö. 96/714) *en azından yüz yirmişer sene yaşamışlardandır. Süveyd b. Gafele* (ö. 81/700) *Fil senesinde doğmuştur ki Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *ile yaşıt ve 134 yaşında vefat etmiş demektir. Rivayet eğer sahih ise Ertât b. Süheyye de fil senesinden takriben kırk sene evvel dünyaya gelmiş ve Abdü'l-Melik'in* (ö. 86/705) *eyyam-ı hilafetinde vefat etmiştir. Abdü'l-Melik'in* (ö. 86/705) *müddet-i hilafeti* (h. 65-86) *yirmi bir sene olduğuna ve bu iddia sahih farz olunduğuna göre Abdü'l-Melik'in* (ö. 86/705) *ilk sene-i hilafetinde vefat etmiş ise takriben 158, son senesinde vefat etmiş ise 179 sene yaşamış de-*

---

123 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 132

124 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 13-14

125 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 179

126 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 107

127 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 68

128 Neysâbûrî, *Ma'rife*, s. 44; İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 303; Irâkî, *Elfiye*, s. 369; İbn Hacer, *Şerhu Nuhbe*, s. 186

mektir. Lakin o devirlerde nüfus kaydı tutulmadığından böylelerine "yüz yirmilik" der geçerlermiş."[129]

B. Muhadramların Sayısı Hakkındaki İhtilaflar

Yapılan araştırmalara göre muhadramların sayısı hakkında ilk görüş beyan eden Müslim b. el-Haccâc olmuştur. Müslim b. el-Haccâc, muhtemelen "*Kitabu'l-muhadramîn*"[130] adlı eserinde muhadramların sayısını 20 olarak belirtmektedir. Bu mevzuda eser meydana getiren Nevevî, Irâkî, Suyûtî ve Denevşerî bu şahısları aynen kitaplarına almışlardır. Nevevî bu sayıya iki[131], Irâkî ve Denevşerî ise beş isim daha eklemişlerdir.[132] Suyûtî ise bu listeye 25 isim ekleyerek listeyi 45'e çıkarmakla beraber bu sayının daha fazla olduğunu ifade ederek İbn Hacer'i kaynak göstermektedir.[133] Moğoltay b. Kılıç el-Bekçerî et-Türkî (ö. 762/1361)[134] ise İbn Abdi'l-Berr'in (ö. 463/1070) meşhur eseri "*el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*" isimli eserine yazmış olduğu hamişte muhadramların sayısının yüzün üzerinde olduğunu söylemiştir.[135] Hafız Burhâneddîn Halebî ise "*Tezkiratü't-tâlibi'l-muallem bi-men yukalu innehû muhadram*" isimli eserinde bu sayıyı 155 olarak tesbit etmiştir. Büyük muhaddis hafız İbn Hacer ise bu mevzuda çok daha geniş çaplı bir çalışma yaparak sahabeyi o dönemdeki diğer insanlardan ayırt etmek için kaleme almış olduğu "*el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*" isimli eserinin üçüncü bölümünü kendi ifadesiyle "*cahiliye ve islâm devirlerini idrak ettikleri halde Hz. Peygamber'le bir araya gelmemiş ve ister müslüman olmuş, ister olmamış olsunlar, Hz. Peygamber'i asla görmemiş olan muhadramlar*"a ayırmıştır.[136] *el-İsâbe*'nin üçüncü bölümlerinde

---

[129] Ahmed Naim, *Tecrid*, I, 34-35
[130] Ziriklî, *A'lâm*, VII, 221, 222; Mücteba Uğur, *Hadis ilimleri*, s. 191
[131] Suyûtî; *Tedrîb*, s. 210
[132] Irâkî, *Elfiye*, s. 370, Denevşerî, *el-Beyân ve't-tebyîn*, s. 49
[133] Suyûtî; a.g.e., s. 210-211
[134] Hayatı ve Eserleri için bkz: Kâtip Çelebî, *Keşf*, VI, 362; Ziriklî, a.g.e., VII, 275
[135] Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, III, 134; Denevşerî, a.y.
[136] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 5-6

mükerrerler ve künyelerle beraber 1377 biyografi bulunmaktadır. Bu kısa açıklamalardan da görüleceği üzere muhadramların sayısını tesbitte Müslim b. el-Haccâc'dan[137] İrâkî'ye,[138] İbn Hacer'den Suyûtî'ye[139] uzanan çizgide müellifler çeşitli rakamlar ortaya koymuşlardır. İlk rakamla son rakam arasında büyük fark bulunmaktadır. Bu aradaki farkın nereden kaynaklandığı bu mevzuda eser kaleme alan müelliflerin muhadramları tesbit metodları incelediğinde ortaya çıkacaktır.

a. Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874)

Muhadramların sayısı hakkında ilk görüş beyan eden Müslim b. el-Haccâc olmuştur. Mücteba Uğur'un "*Hadis İlimleri Edebiyatı*" isimli eserinin muhadramların anlatıldığı bölümünde Müslim b. el-Haccâc'a ait olduğu belirtilen "*Kitabu'l-muhadramîn*"[140] isimli bir eser bu hususta kaynak olarak gösterilmektedir.[141]

Günümüze kadar ulaşamayan bu eserde, muhadramların sayısı 20 olarak belirtilmektedir. Eserden günümüze sadece isimler kalmıştır. Fakat kitapta tespit edilmiş olan muhadramların ortak özelliklerinden haraket edilerek bu şahısların nasıl tespit edildiğine dair bir tespit metodu ortaya çıkarılabilir. Şöyle ki: zikretmiş olduğu bu 20 kişiden Mes'ûd b. Hırâş[142] hariç hepsinin temel hadis kitaplarında rivayetleri bulunmaktadır, yani bunlar ravidirler ve hadis ilmiyle doğrudan alakalıdırlar. İkinci önemli bir nokta ise herkes tarafından muhadram olduğu bilinen Üveys el-Karenî'ye (ö. 37/657) ve Ka'bu'l-Ahbâr'a (ö. 32/652) listesinde yer vermemiş olmasıdır. Bu iki noktadan hareketle

---

137 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 304; Irâkî, *Elfiye*, s. 370; İbn Hacer, *Şerhu Nuhbe*, s. 186, A. Muhammed Şakir, *el-Bâisu'l-hasîs*, s. 188

138 Irâkî, a.y.

139 Suyûtî; *Tedrîb*, s. 210

140 Ziriklî, *A'lâm*, VII, 221-222; Selman, el-İmâm Müslim, s. 138

141 Mücteba Uğur, *Hadis ilimleri*, s. 191

142 Kütüb-ü Sitte'de rivayetlerine rastlayamadığımız Mes'ud b. Hırâş'ın hayatı için bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 149; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, III, 447; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 159

şöyle denilebilir: Müslim b. el-Haccâc, ravi olan muhadramları listesine almıştır. Ve bu nokta da kendinden sonraki müellifler için önemli bir kaynak olmuştur. Listesinde şu isimlere yer vermiştir:

1. Ebû Amr eş-Şeybânî (Sa'd b. İyâs), (ö. 96/714)
2. Süveyd b. Ğafele el-Cevzî (ö. 81/700)
3. Şüreyh b. Hâni' (ö. 78/697)
4. Üseyr (Yüseyr) b. Amr b. Câbir (ö. 85/704)
5. Amr b. Meymûn el-Evdî (ö. 74/693)
6. el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (ö. 75/694)
7. el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî (ö. 84/703)
8. el-Ma'rûr b. Süveyd (ö. ?)[143]
9. Abdü Hayr b. Yezîd el-Hayvânî (ö. ?)
10. Şübeyl b. Avf el-Ahmesî (ö. ?)
11. Mes'ûd b. Hırâş (ö. ?)
12. Mâlik b. Umeyr el-Hanefî (ö. ?)
13. Ebû Osman en-Nehdî (ö. 95/713)[144]
14. Ebû Recâ el-Utâridî (ö. 105/723)
15. Guneym b. Kays el-Ka'bî (ö. 90/708)
16. Ebû Râfi' Nüfey' es-Sâiğ (ö. ~90/708)
17. Ebu'l-Halâl el-Atekî (Zürâre b. Rebîa) (ö. ?)
18. Halid b. Umeyr el-Adevî (ö. ?)
19. Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî (ö. ?)
20. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö. 80/699)

b. Moğoltay b. Kılıç el-Bekçerî et-Türkî (ö. 762/1360)

Moğoltay, İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin "*Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*" isimli eserine yazdığı haşiye ile meşhur olmuştur.[145] Nitekim İbn Hacer bu eserden birçok iktibaslarda bulunmuştur.[146]

---

[143] Vefat tarihini tesbit edemediğimiz Ma'rûr b. Süveyd'i Zehebî "*Kâşif*", İbn Hacer ise "*Takrîbu't-tehzîb*" isimli eserlerinde "*yüz yirmilik*" lerden saymaktadırlar. (Zehebî, *Kâşif*, II, 392; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 607)

[144] Ölüm tarihi hakkındaki ihtilaflar için bkz: İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 395; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 498; Zehebî, *Tezkira*, I, 66

[145] Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 414

[146] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 182, 268; II, 285; III, 276

Sehâvî[147] ve ed-Denevşerî'nin[148] beyanlarına göre Moğaltay, muhadramların sayısını 100'ün üzerinde olarak vermektedir.

c. *Abdurrahim b. Hüseyin b. Abdurrahman el-Ömerî Ebu'l-Fadl Zeynuddin el-Irâkî (ö. 806/1403)*

Irâkî, muhadramların sayısını tesbit ederken Müslim b. el-Haccâc'ın listesini esas almış ve bu listeye beş isim daha eklemiştir.[149] Irâkî de kendinden öncekileri takiben muhadramlardan ravilik vasfı taşıyanları tesbit etmiştir. Bunlar:

1. Ebû Müslim el-Havlânî (Abdullah b. Süveb) (ö. 62/681)[150]
2. el-Ahnef b. Kays et-Temîmî (ö. 67/686)[151]
3. Abdullah b. Ukeym el-Cühenî (ö. ?)[152]
4. Amr b. Abdillah b. el-Esamm (ö. ?)[153]
5. Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî (Yuhmid) (ö. ?)[154]

d. *İbrahim b. Muhammed b. Halil Burhâneddîn el-Halebî Sıbtu'bni'l-Acemî (ö. 841/1437)*[155]

Burhâneddîn el-Halebî, muhadram mevzuunda ilk kapsamlı çalışmayı yapan müelliftir. "*Tezkiratü't-tâlibi'l-muallem bi-men yukâlu innehu muhadram*" isimli eserinde 153 erkek, 2 çocuk ve 2 kadın olmak üzere 155 isimden bahsetmektedir.[156] Eserde Müslim, (*mim*), İbnu's-Salah, (*sâd*) ve Irâkî ise (*ayın* ve *kâf*) rumuzlarıyla gösterilmiştir.[157] Halebî'ye göre de muhadramların Hz. Peygamber döneminde müslüman olma şartı yoktur. Yani,

---

147 Sehavî, *Fethu'l-muğîs*, III, 134
148 Denevşerî, *el-Beyân ve't-tebyîn*, s. 49
149 Irâkî, *Elfiye*, s. 370; Krş: Burhaneddin Halebî'ye göre Irâkî, Müslim b. el-Haccâc'ın listesine 20 isim eklemiştir. (Denevşerî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 2)
150 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 673
151 Zehebî, *Kâşif*, I, 229; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 96
152 Zehebî, a.g.e., I, 576; İbn Hacer, a.g.e., s. 314
153 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 115
154 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 620
155 Hayatı ve Eserleri için bkz: Kâtip Çelebî, *Keşf*, I, 328; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 238; Brockelmann, *GAL*, II, 72; Ziriklî, *A'lâm*, I, 65; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, I, 61
156 Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 7-27
157 Halebî, a.g.e., s. 6

kafir olarak cahiliye ve Hz. Peygamber dönemini idrak eden bir şahıs, onun vefatından sonra müslüman olursa muhadram kabul edilir.[158] Çünkü bir kimsenin muhadram olmasında iki önemli kriter vardır:

1. Cahiliyeyi idrak etmek,
2. Mümin olarak Hz. Peygamber'i görmemek.

Burhâneddîn Halebî'nin zikretmiş olduğu 155 şahıstan 109 tanesini İbn Hacerde muhadram olarak zikretmiş ve onlara *el-İsâbe*'nin üçüncü bölümlerinde yer vermiştir. Bunlar, İbn Hacer'in listesinde (H) rumuzuyla gösterilmiştir. Geriye kalan 46 şahıstan dört tanesine "*el-İsâbe*" başta olmak üzere yaptığımız araştırmalar neticesinde kaynaklarda ulaşamadık. Bu şahıslar şunlardır:

1. Hassan b. Atâhiye b. Huzez.[159]
2. Sa'd b. Şu'be el-Kinânî ed-Düelî.[160]
3. Nihsâr b. el-Hars.[161]
4. İbn Akîfe.[162]

İbn. Hacer, geriye kalan 42 şahıstan 34'üne *el-İsâbe*'nin değişik bölümlerinde yer vermiştir.

Birinci bölümde olanlar şunlardır:

1. Ümeyye b. el- Eşkur el-Cündeî (ö. ?).[163]
2. Beşîr b. Zeyd ed-Dubaî (ö. ?).[164]
3. Cübeyr b. el-Hüveyris (ö. ?).[165]
4. Ca'de b. Hâni' el-Hadramî (ö. ?).[166]
5. Cüfeyne el-Cühenî (ö. ?).[167]

---

158 Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 5
159 Halebî, a.g.e., s. 10
160 Halebî, a.g.e., s. 11
161 Halebî, a.g.e., s. 23
162 Halebî, a.g.e., s. 27
163 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64-66; Krş: İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 196; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 138
164 İbn Hacer, a.g.e., I, 160
165 İbn Hacer, a.g.e., I, 225; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., I, 306; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 322-323; Zehebî, *Siyer*, III, 439
166 İbn Hacer, a.g.e., I, 236; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 339
167 İbn Hacer, a.g.e., I, 241; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 346

6. Hâbis b. Sa'd et-Tâî (ö. ?).[168]
7. el-Hâris b. Abdi Külâl el-Yemâmî (ö. ?).[169]
8. ez-Zübeyr b. Abdillah el-Kilâbî (ö. ?).[170]
9. Siba' b Sâbit (ö. ?).[171]
10. Süleym b. Âmir (ö. ?).[172]
11. Tufeyl b. Zeyd el-Hârisî (ö. ?).[173]
12. Âbis b. Rebîa el-Gutayfî (ö. ?).[174]
13. Ulbe b. Zeyd b. Sayfî el-Ensarî el-Evsî (ö. ?).[175]
14. Amr b. Saîd el-Hüzelî (ö. ?).[176]
15. Firâs el-Huzâî (ö. ?).[177]
16. Ka'b b. Adiyy (ö. ?).[178]
17. Ka'b b. Yesâr b. Dınne el-Absî (ö. ?).[179]
18. Lebîd b. Rebîa (ö. 41/661).[180]
19. Mâlik b. Umeyr el-Hanefî (ö. ?).[181]
20. Mütemmim b. Nüveyra (ö. ?).[182]
21. Mürre b. Şerâhîl (ö. ?).[183]
22. Mes'ûd b Hırâş (ö. ?).[184]

---

168 İbn Hacer, *el-İsâbe,* I, 272; Krş: İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 344; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 375
169 İbn Hacer, a.g.e., I, 283; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 404
170 İbn Hacer, a.g.e., I, 544; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 89; İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 249
171 İbn Hacer, a.g.e., II, 13; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 322
172 İbn Hacer, a.g.e., II, 74; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 207; İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 446
173 İbn Hacer, a.g.e., II, 224; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., III, 76-77
174 İbn Hacer, a.g.e., II, 243; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., III, 109
175 İbn Hacer, a.g.e., II, 499-500; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 80
176 İbn Hacer, a.g.e., II, 540; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 231
177 İbn Hacer, a.g.e., III, 202
178 İbn Hacer, a.g.e., III, 298; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., III, 379; İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 482-483
179 İbn Hacer, a.g.e., III, 303; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., III, 383; İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 490-491; İbn Hacer, *Tebsîru'l-müntebih*, III, 854
180 İbn Hacer, a.g.e., III, 326; Krş: İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 33; İsbehânî, *el-Eğânî,* XV, 350-369; İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., III, 392-395; İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 514-517
181 İbn Hacer, a.g.e., III, 351; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., III, 412; İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 38; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 18-19
182 İbn Hacer, a.g.e., III, 360; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., IV, 18; İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 58-59
183 İbn Hacer, a.g.e., II, 142, III, 402
184 İbn Hacer, a.g.e., III, 410; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., III, 447; İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 158-159

23. Mutarrif b. Abdillah b. Şıhhîr (ö. ?).[185]
24. en-Nemr b. Tevleb b. Züheyr b. Enes (ö. ?).[186]
25. Hanî el-Mahzûmî (ö. ?).[187]
26. Ebû Sufre el-Ezdî (ö. 82/701 veya 83/702).[188]
27. Muâze (Şair A'şa'nın karısı), (ö. ?).[189]

İkinci bölümde olanlar:

1. Guneym b. Kays (ö. 90/708).[190]
2. Şüteyr b. Şekl el-Absî el-Kûfî (ö. ?).[191]
3. Abdullah b. Hâris (Şüreyh b. Hâris'in kardeşi), (ö. ?).[192]
4. Abdullah b Fedâle Ebû Âişe el-Leysî (ö. ?).[193]

Dördüncü bölümde olanlar:

1. el-Muhtar b. Ebi Ubeyd (Mesud) (ö. 67/686).[194]
2. Seyf b. zî-Yezen (ö. ?).[195]
3. Tureyh b. Saîd b. Ukbe Ebû İsmâil es-Sakafî (ö. ?).[196]

Geriye kalan sekiz kişiden beşi İbn Hacer'in diğer eserlerinde bulunmaktadır. Bu şahıslar şunlardır:

1. el-Ma'rur b. Süveyd el- Esedî (ö. ?).[197]
2. Manzur b. Zebban el-Fezârî (ö. ?).[198]

---

185 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 423

186 İbn Hacer, a.g.e., III, 572; Krş: İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, IV, 92-93; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 257-259; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 422, 423

187 İbn Hacer, a.g.e., III, 597; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 382

188 İbn Hacer, a.g.e., IV, 108; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., IV, 255-256; İbnu'l-Esîr, a.g.e., VI, 174

189 İbn Hacer, a.g.e., IV, 408; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., VII, 266-267

190 İbn Hacer, a.g.e., III, 192; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 343

191 İbn Hacer, a.g.e., II, 162; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., IV, 505

192 İbn Hacer, a.g.e., III, 65; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., III, 408

193 İbn Hacer, a.g.e., III, 63; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., III, 362-363

194 İbn Hacer, a.g.e., III, 447, 517; Krş: İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., IV, 26-27; İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 122-123; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, 74-75

195 İbn Hacer, a.g.e., II, 134; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 496

196 İbn Hacer, a.g.e., II, 238; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., III, 74

197 İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 207; Krş: İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 118; Zehebî, *Siyer*, IV, 174; a. mlf, *Kâşif*, II, 280

198 İbn Hacer, a.g.e., X, 281; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 272-273

3. Ebû Temîm el-Ceyşânî (Abdullah b. Mâlik) (ö. 77/696 veya 78/697).[199]

4. Abdullah b. Sahbera (ö. ?).[200]

5. Abdurrahman b. Saîd Yerbû' (ö. 109/727).[201]

İbn Abs[202], Seyf b. Mâlik[203] ve Beşîr b. Yezîd ed-Dubaî'e (ö. ?)[204] ise *el-İstîab*'da ulaşabildik. Burhâneddîn Halebî (ö. 841 /1437)'ye göre Beşîr b. Yezîd ed-Dubaî ile Beşîr b. Zeyd ed-Dubaî (ö. ?) aynı şahıstır.[205]

e. İbn Hacer Şemsüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448)

Muhadramlar mevzuunda en geniş çalışmayı İbn Hacer meydana getirmiştir. "*el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*" diye isimlendirdiği kitabını -isminden de anlaşılacağı üzere- kendinden önceki müelliflerin yaptıkları hatalardan uzak, sağlam bir sahabe biyografisi meydana getirmek için kaleme almıştır.[206] Müellif bu eserinde *el-İstîâb* ve *Zeyilleri,*[207] *Üsdü'l-gâbe* ve *Tecrid*'[208]deki tüm bilgileri biraraya getirdiği gibi pek çok ismi de ilave etmiştir. Ancak kendisinden önceki biyografik eserlerde "*yanlışlıkla sahabi olarak zikredilenler*" bölümünü (*el-İsâbe*'nin dördüncü bölümü) tamamlayamadan vefat etmiştir.[209]

Eser üç fasıllık bir önsözle başlamaktadır. Fasıllarda sırasıyla sahabi'nin tarifi,[210] bir şahsın sahabi olup olmadığını anlamanın

---

199 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 319; Krş: İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 510; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, IV, 180; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 40; Zehebî, *siyer*, IV, 73-74; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, I, 74

200 İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 202-203

201 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 341; Krş: İbnu'l-Esîr, a.g.e., III, 454

202 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, VI, 342

203 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 497

204 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., I, 257

205 Halebî, *Tezkiratü't-tâlib*, s. 8

206 İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 240

207 *el-İstîâb*'ın zeyilleri için bkz: Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 413

208 Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî'nin "*Tecrîdu esmâi's-sahâbe= el-Isâbe fî tecrîdi esmâi's-sahâbe*" isimli eseri.

209 Kettânî, *Hadis literatürü*, s. 414

210 İbn Hacer, e*l-İsâbe*, I, 7-8

yolları[211] ve sahabenin adaleti[212] mevzularını işlemektedir. İbn Hacer, alfabetik olan eserinde her harfi dört grubta ele almıştır.

1. Sahabiliği kendisinden veya bir başkasından gelen rivayetle sabit olanlar.[213]

2. Hz. Peygamber'i sadece görüp ondan rivayeti olmayan çocuklar.[214]

3. Cahiliye ve İslâm devirlerini idrak ettikleri halde Hz. Peygamber'le bir araya gelememiş ve ister müslüman olmuş ister olmamış olsunlar, Hz. Peygamber'i asla görememiş olan muhadramlar.[215]

4. Kendinden önceki biyografik eserlerde yanlışlıkla sahabi olarak zikredilenler.[216]

el-İsâbe'ye ait bu dörtlü taksim bilinmeden ondan istifade imkanı bulunmamaktadır.[217]

İbn Hacer, künyeleri ile maruf olanlar ile kadın sahabileri ayrı bölümler halinde ele almıştır. 809/1406 yılında toplamaya başladığı eserini yaklaşık kırk yıl sonra bitirebilmiştir.[218] Eser ilk üç ciltte 9475, dördüncü ciltte künyeleriyle meşhur olanların 1268 ve kadınların 1552 biyografisi olmak üzere toplam 9475+ 1268+ 1552= 12295[219] biyografi ihtiva etmektedir. Eserini hazırlamak için yararlandığı kaynakların sayısı 940'ı aşmıştır.[220] Müellif, eserinin mukaddimesinde kendinden önce bu sahada eser yazanları bazı yönleriyle tenkit ederek tashihlerde bulunmuştur.[221] Dışarı-

---

211 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 8-9
212 İbn Hacer, a.g.e., I, 9-12
213 İbn Hacer, a.g.e., I, 4-5
214 İbn Hacer, a.g.e., I, 5
215 İbn Hacer, a.g.e., I, 5-6
216 İbn Hacer, a.g.e., I, 6
217 İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 242
218 İ. Lütfi Çakan, a.g.e., s. 415
219 İbn Hacer, el-İsâbe'deki biyografi sayısını muttali olamadığımız bir sebeple Ahmet Naîm 11783 (Ahmet Naîm, *Tecrîd*, s. 18) olarak, Kettânî ise düz hesap 12300 (Kettânî, *Hadis literatürü* s. 415) olarak vermektedir. İ. Lütfi Çakan ise muhtemelen bir zuhûl neticesi İbn Hacer, el-İsâbe'nin dördüncü cildindeki kadın sahabileri saymayarak 11027 rakamını vermektedir (İ. Lütfi Çakan, *Hadis edebiyatı*, s. 242).
220 Kettânî, a.g.e., s. 415
221 İbn Hacer, a.g.e., I, 2-4

dan, eseri tetkik eden birisi İbn Hacer'in bu eserini hazırlamak için ne kadar çok kaynağı inceden inceye taramış olduğunu görür.

Müellif, yukarıda anlatılan dördüncü grubu tesbit işinde kendisinden önce hiç kimsenin çalışma yapmamış olduğunu, böyle bir şeyi kimsenin düşünmediğini "*Bu dördüncü kısma gelince, bu konuda benden önce davranmış ve i'mal-i fikretmiş herhangi bir müellif bilmiyorum.*"[222], cümlesiyle açıkça dile getirmektedir.

Şunu da belirtmekte fayda var ki her ne kadar muhadram mevzuunda Müslim b. el-Haccâc, Burhâneddîn el-Halebî ve Denevşerî gibi, bazı müellifler eser telif etmiş olsalar da İbn Hacer'in *el-İsâbe*'nin üçüncü bölümlerinde yaptığı titiz çalışmayı hiçbir müellif ortaya koyamamıştır. Eserde kadın-erkek ve künyesiyle meşhur olanlar dâhil 1377 muhadramın biyografisi bulunmaktadır.

Müellif *el-İsâbe*'de, muhadramlara ayırmış olduğu üçüncü bölümler içerisinde şöyle bir metod takip etmiştir.

1. İsimlerin zabtı: Müellif, öncelikle biyografisini yazacağı şahsın isminden işe başlayarak ismin doğru olarak nasıl okunacağını[223], kendinden önceki müelliflerden bu ismi ilk kaydedeni[224] ve bu şahsın lakap[225] veya künyesiyle[226] meşhur olup olmadığını ortaya koymaktadır.

2. Şahsın, toplum içindeki sosyal durumunun ortaya konması: Biyografisi yazılan şahsın melik mi,[227] melik oğlu mu,[228] komutan mı,[229] şair mi,[230] kâtip mi,[231] çok uzun ömürlü mü (muammerûn)[232] olduğunu ortaya koymaktadır.

---

222 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 6
223 İbn Hacer, a.g.e., I, 99, 380; II, 198; III, 494; IV, 54
224 İbn Hacer, a.g.e., III, 267
225 İbn Hacer, a.g.e., I, 100; III, 675
226 İbn Hacer, a.g.e., I, 526; III, 98, 99; IV, 23
227 İbn Hacer, a.g.e., I, 104, 106, 109; III, 582
228 İbn Hacer, a.g.e., I, 264; III, 43, 87
229 İbn Hacer, a.g.e., I, 174
230 İbn Hacer, a.g.e., I, 525, 526; III, 90, 103
231 İbn Hacer, a.g.e., I, 169
232 İbn Hacer, a.g.e., I, 381; III, 104, 105, 270

3. Muhadram şairleri [233] özellikle belirterek, şiirlerinden misal vermektedir.[234] Bunların tesbitinde genellikle Merzubânî (ö. 384/994)'nin[235] "*Mu'cemu'ş-şuarâ*" isimli eserini kaynak olarak göstermektedir.

4. Şahıslar incelenirken, kendilerinin veya başkalarının onlar için yazdığı şiirlere de zaman zaman yer verilmiştir.[236]

5. "*Lehu idrakun*"[237] kelimesiyle Cahiliye ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemini idrak eden şahısları kasdetmektedir. Bunlar Üveys el-Karenî (ö. 37/657) gibi Hz. Peygamber döneminde Müslüman olanlar veya Ka'bu'l-Ahbâr (ö. 32/652) gibi onun vefatından sonra Müslüman olanlar olabilmektedir.

6. "*Leyse lehu suhbetun*" kelimesiyle de biyografisi verilen şahsın sahabi olmadığı anlatılmıştır. Dolayısıyla bunların muhadram oldukları ortaya konmuştur.[238]

7. "*La a'lemu lehu suhbeten ve la ru'yeten*" ifadesiyle müellif, araştırmalarının neticesinde herhangi bir şahıs hakkında sohbetin veya ru'yetin gerçekleşip gerçekleşmediğinin bilinmediğini belirtmiştir.[239]

8. Biyografisi yazılan şahısların, fetihlere katılıp katılmadığı üzerinde de durularak[240] özellikle Mısır'ın fethine katılanlar belirtilmiştir.[241]

---

233 Muhadram Şairler hakkında daha geniş bilgi için bkz: 1- Abdurrahman Afîf, "*Mu'cemu'ş-şuarâi'l-cahiliyyin ve'l-muhadramîn*", Dâru'l-Ulûm, Riyad-1983. 2- Yahya Vehip Cebûrî, "*Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l- islâmi fîhî*", Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-1981. 3- Nuruddin Samûd, "*Te'sîru'l-kur'âni'l-kerîm fi şi'ri'l-muhadramîn*", el-Câmiatü't-Tunûsiyye, Tunus-1981

234 İbn Hacer, *el-İsâbe,* I, 525, 526; III, 90, 103

235 Hayatı ve eserleri için bkz: Bağdâdî, *Tarihu bağdat*, III, 135-136; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 354-355; Zehebî, *Siyer*, XVI, 447; Kâtip Çelebî, *Keşf*, II, 596; Ziriklî, *A'lâm*, VI, 319; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müelifîn*, III, 569

236 İbn Hacer, a.g.e., I, 381, 526; III, 83, 89;

237 İbn Hacer, a.g.e., I, 380, 382; IV, 145, 446

238 İbn Hacer, a.g.e., I, 172; III, 496

239 İbn Hacer, a.g.e., I, 172; III, 496

240 İbn Hacer, a.g.e., I, 258, 529; III, 586

241 İbn Hacer, a.g.e., I, 380, 576; III, 87, 111, 482

9. Biyografilere "*...bölümde geçti*"[242] veya "*...bölümde gelecek*"[243] gibi atıflarda da bulunmuştur.

10. Bölüm başlıkları genelde, "*...harfi üçüncü bölüm*"[244] şeklinde başlamaktadır. Fakat "*Hz. Peygamber dönemini idrak edip onu göremeyenler*"[245], "*Hz. Peygamber dönemini idrak edip ondan bir şeyler duyması mümkünken böyle olduğuna dair haklarında herhangibir nakil (haber) olmayanlar*"[246], "*Cahiliye ve Hz. Peygamber dönemini idrak ettikleri hâlde onu gördüklerine dair herhangi bir rivayet bulunmayanlar*"[247], "*Hz. Peygamber dönemini idrak edip de ister o hayattayken ister vefatından sonra müslüman olsun onunla hiçbir araya gelmeyenler (O'nu görmeyenler.)*"[248], "*Genç, ihtiyar veya çocuk olsun, Hz. Peygamber dönemini idrak ettikleri hâlde ondan bir şeyler duyması mümkünken bu mevzuda kendilerinden hiçbir şey nakledilmeyenler*"[249] ve "*muhadramlar bölümü*"[250] şekillerinde de gelebilmektedir.

11. Müellif, biyografilerde genelde kısa açıklama yapmakla beraber meşhur zatlar hakkında uzunca açıklamalara da girmiştir.[251]

12. İbn Hacer, el-İsâbe'nin üçüncü bölümlerini muhadramlara ayırmış olmakla beraber eserin asıl yazılış gayesi sahabenin tesbiti olduğu için biyografilerde şahsın sahabi olup olmadığı ön plandadır.[252]

f. Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505)

Celâleddin es-Suyûtî, muhadramların sayısını tesbit ederken öncelikle Müslim el-Haccâc'ın listesine yer vermiştir. Daha sonra

---

242 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 374; II, 112; III, 193
243 İbn Hacer, a.g.e., III, 86, 213, 488
244 İbn Hacer, a.g.e., I, 99; II, 107, III, 576, IV, 54
245 İbn Hacer, a.g.e., I, 187, 329; III, 83
246 İbn Hacer, a.g.e., I, 524
247 İbn Hacer, a.g.e., I, 258
248 İbn Hacer, a.g.e., I, 169
249 İbn Hacer, a.g.e., III, 482
250 İbn Hacer, a.g.e., III, 311, 580
251 İbn Hacer, a.g.e., I, 110, 115; III, 118, 518; IV, 66-67
252 İbn Hacer, a.g.e., III, 212, 509, 511, 518

muhadram tarifine getirmiş olduğu genişliğe paralel olarak yeni isimler eklemiş ve bu sayıyı 45'e kadar çıkarmıştır.[253] Suyûtî, muhadram kelimesini şöyle tarif eder: "*Cahiliye ve Hz. Peygamber dönemini görüp Müslüman olan fakat onunla görüşmeyen kimse.*"[254]

Suyûtî'nin zikretmiş olduğu isimler vermiş olduğu tarife uymakla beraber, Ka'bu'l-Ahbâr (ö. 32/652) bu tarife uymamaktadır. Çünkü Ka'bu'l-Ahbâr Cahiliye'de Allah Rasulü ile görüşmüş olmasına rağmen onun vefatından sonra Hz. Ömer (ö. 23/643)'in hilafeti zamanında Müslüman olmuştur.[255] Durum böyle olunca Suyûtî'nin tarifi ister istemez genişlemekte ve İbn Hacer'in tanımıyla paralellik arzetmektedir. Onun tarifi de şudur: "*Cahiliye ve İslâm devirlerini idrak ettikleri hâlde Hz. Peygamber'le bir araya gelmemiş ve ister Müslüman olmuş, ister olmamış olsunlar, Hz. Peygamber'i asla görmemiş olanlar.*"[256] Yalnız, bu tarife şu ibarenin de eklenmesi zaruridir. "*Kâfir olarak, Hz. Peygamber'le görüşen bir kimse, ister onun zamanında -onu görmemek kaydıyla- isterse vefatından sonra Müslüman olduğu takdirde o kimse de muhadram kabul edilir.*" Ka'bu'l-Ahbâr'ın durumu bu ikinci şıkka uymaktadır. Suyûtî'nin muhadramlar listesinde kendisinden öncekilerden (İbn Hacer hariç) farklı olarak şu isimler yer almaktadır.[257]:

1. Eslem Mevlâ Ömer (ö. 80/699)
2. Üveys b. Âmir el-Karenî (ö. 37/657)
3. Evsat b. İsmail el-Becelî (ö. 79/698)
4. Cübeyr b. el-Hureys (ö. ?)[258]

---

253 İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 210-211

254 İbn Hacer, a.g.e., II, 209

255 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 445-446; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 487; Zehebî, *Siyer*, III, 489-494; İbn Hacer, a.g.e., III, 315

256 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 5-6; a. mlf, *Şerhu Nuhbe*, s. 186

257 Suyûtî, *Tedrîb*, II, 210-211

258 İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *"Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe"* isimli eserinde (*Üsdü'l-ğâbe,* I, 322-323) Cübeyr b. el-Hureys'in Hz. Ebû Bekr'den *"Evim ile minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir"* hadisini rivayet ettiğini belirtmektedir. Fakat bu hadisin Cübeyr b. el-Hureys tarikiyle rivayet edilen bir şekline rastlayamadık. Hadisin kaynakları için bkz: *Müsned*, II, 236, 276, 397, III, 386, IV, 39, 40

5. Câbir el-Yemânî (Hâbis b. Sa'd et-Tâî) (ö. 37/657)
6. Şüreyh b. el-Hâris (el-Kâdî) (ö. 78/697)
7. Ebu Vâil Şakîk b. Seleme (ö. 82/701)
8. Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbihî (ö. ?)
9. Abdurrahman b. Ganm el-Eş'arî (ö. 78/697)
10. Abdurrahman b. Saîd b. Yerbu' (ö. 109/727)
11. Abiyde b. Amr es-Selmânî (ö. 74/693)
12. Alkame b. Kays (ö. 62/681)
13. Kays b. Ebî Hâzim (ö. 97/715)
14. Ka'bu'l-Ahbâr (Ka'b b. Mâti') (ö. 32/652)
15. Mürre b. Şerâhîl el-Hemedânî (et-Tîb) (ö. 76/695)
16. Mesrûk b. el-Ecda' (ö. 63/682)
17. el-Ecda' b. Mâlik el-Hemedânî (ö. ?)
18. Ebu Ruhm Ahzâb b. Üseyd es-Semâî (ö. ?)
19. Ertât b. Süheyye el-Müzenî (ö. ?)
20. Ertât b. Ka'b el-Fezârî (ö. ?).

2. MUHADRAMLARIN LİSTESİ

Muhadramların sayısını tesbit ederken de görüldüğü gibi, bu mevzuda en geniş ve kapsamlı çalışmayı İbn Hacer yapmıştır. İbn Hacer, "*el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*" isimli eserinin üçüncü bölümlerini muhadramlara ayırmıştır. Burada erkek-kadın ve künyeleriyle meşhur olanlar dahil bin üç yüz yetmiş yedi muhadramın biyografisi bulunmaktadır.

Muhadramların listesinde İbn Hacer'in tesbit etmiş olduğu isimler esas alınmış ve kendisinden önce muhadramların sayısı hakkında görüş beyan eden Müslim b. el-Haccâc, (M), İbnu's-Salah, (S), Irakî, (I), ve Halebî, (H) rumuzlarıyla gösterilmiştir.

Liste iki sütun hâlinde tertip edilmiş olup birinci sütunda 1-1377 arası muhadramlar, sıra numarası (Sr. No) altında verilmiştir. İkinci sütunda ise biyografisi yazılan şahsın ismi ve kısa açıklamalara yer verilmiştir.

Muhadramların listesi, **EK:** 1 başlığı altında "*Sonuç ve Öneriler*" bölümünden sonra verilmiştir.

İkinci Bölüm

MUHADRAMLARIN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

1. GÜVENİLİRLİK AÇISINDAN MUHADRAMLAR

Muhadramlar, hadis rivayeti açısından tabiûndan, tabiûnun da büyüklerinden sayılmışlardır.[259] Cahiliye ve Hz. Peygamber dönemini idrak ettikleri hâlde onunla görüşmediklerinden sahabe sayılmayan muhadramlar, Hz. Peygamber dönemini idrak etmelerinden dolayı da tabiîlerden farklı kabul edilmektedirler. Yani muhadramlar için "*sahabi*" elbisesi bol, "*tabiî*" elbisesi ise biraz dardır..

Muhadramları cerh ve tadil açısından incelerken onları koyacağımız yer tabiûnun büyükleri tabakası olacaktır.

Herhangi bir sözün değeri, kimin, nerede, ne zaman, ne maksatla söylediğine göre değişiklik göstermektedir. Bu yönüyle Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerini rivayet edenlerin durumlarının bilinmesi, adalet ve zabt yönünden güvenilirliklerinin ortaya konması, İslam dininin en önemli iki kaynağından birisi olan hadislerin korunması ve sonraki nesille-

259 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 303; Irâkî, *Elfiye*, s. 369; Suyûtî, *Tedrîb*, II, 209

re intikali adına çok önemlidir. Bu işin, daha sahabe döneminde yanlışları tashih ve tenkid suretinde başlamış olduğunu görmekteyiz. Fakat Ahmed Naîm'in ifadesiyle "*Sahabe ile Kibâr-ı tabiîn tabakası olan karn-ı evvel ricâli içinde intikada uğramış olanlar pek azdır. Bu tabakanın duafası sonraki tabakâta nisbetle adeden lâ-şey mesabesindedir. Bunların hemen hepsi udûl ve sikâttır.*" Ahmed Naîm, devamla Evsât-ı tabiîn'den bahisle şöyle demektedir: "*Karn-ı sânî evâilinde ise Evsât-ı tabiîn'in bir takımları taz'if edilmişlerdir ki bunların za'fi alelekser ahz ve tahammül-i hadis ile zabt yüzünden vaki olmuştur. Zira kavâid-i rivayet henüz takarrür edip bir ilim hâline konmamış olduğundan sikât-ı tabiînin de birçokları hadis-i muttasıl'ı mürsel olarak rivayetle iktifa ettikleri gibi bazı mevkûf'u da ref' ettikleri ve mesela Ebû Hârun el-Abdî* (ö. 134/751) *gibilerin bir çok yanlış rivayetleri olurdu.*"[260]

Tabiûn -özellikle Kibâr-ı tabiûn- döneminde hepsi âdil olan sahabenin pek çoğunun hayatta olması, sahabe olmayanlardan rivayetle ilgilenenlerin de hemen hemen hepsinin sika olması bu dönemde mecruh ve zayıf ravileri barındırmamıştır.[261] Bu yönüyle Buhârî'nin (ö. 256/869) "*Tarih-i kebîr*"inde sahabeden itibaren kendine gelinceye kadar senedlerine dâhil olan erkek, kadın, sika, zayıf 40.000 ravi içinden Hâkim en-Neysâbûrî'nin (ö. 405/1014) 126 mecruh raviden fazlasını bulamamış olması[262], o dönemin ravilerinin güvenilirliğini ortaya koyması açısından çok önemlidir.

Bu amaçla meşhur muhadramların biyografileri ile carih ve muaddillerin o şahıslar hakkındaki görüşlerini aktarmak yerinde olacaktır.

A. Sika Kabul Edilen Meşhur Muhadramlar

Bu bölümde, kendisinden sonraki müelliflerce vazgeçilmez bir kaynak olma özelliği taşıyan Müslim b. el-Haccâc'ın zikretmiş olduğu 20 muhadramın biyografileri ile cerh ve ta'dil açı-

---

260 Ahmed Naim, *Tecrid*, s. 252-253
261 Emin Aşıkkutlu, *Rical Tenkidi*, s. 52
262 Ahmed Naim, a.g.e., s. 261-262

sından durumlarına yer verilmiştir. Ayrıca herkesçe muhadram oldukları bilinen Üveys b. Âmir el-Karenî (ö. 37/657), el-Esved b. Yezid en-Nehaî (ö. 75/694), Mesrûk b. el-Ecda' (ö. 63/682), Alkame b. Kays (ö. 62/681), Ka'bu'l-Ahbâr (ö. 32/652) ve el-Ahnef b. Kays (ö. 67/686) gibi şahıslara da yer verilmiş; söz konusu şahıslar aynı ölçüler içinde incelenmişlerdir.

1. el-Ahnef b. Kays et-Temîmî (ö. 67/686)

Tabiûnun büyüklerinden olan Ahnef b. Kays, hilmi (yumuşaklığı) darb-ı mesel haline gelmiş bir hadis âlimidir.[263] Asıl ismi Dahhâktır ama Sahr da denilmiştir.[264] Künyesi Ebû Bahr'dır.[265] Ona ayağı eğik veya ayaklarının arkası üzerine basarak yürümesinden dolayı el-Ahnef denilmiştir.[266] Bu lakap ile de şöhret bulmuştur.

Ahnef b. Kays, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında Müslüman olduğu hâlde, mübârek yüzlerini göremediği, gönüllere şifâ olan sözlerini işitemediğinden dolayı sahâbî olmakla şereflenemedi. Kavminin önde geleni idi. Kabilesinin Müslüman olmasına sebep oldu.

Hasan Basrî onun hakkında şöyle demiştir; "*Ahnef b. Kays şerefli bir kimsedir. Kavmi arasında ondan daha fazîletli bir kimse görmedim.*"

Temel hadis kitaplarında kırk bir rivayeti bulunan Ahnef b. Kays,[267] Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Sa'd b. Ebi Vakkâs, İbn Mes'ud ve Ebû Zerr'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise Hasan el-Basrî, Ebul-Alâ b. Şehr b. Havşeb ve Talk b. Habîb gibi Tabiûnun büyükleri hadis rivayetinde bulunmuşlardır.[268]

Ahnef b. Kays, kendisi ile ilgili şöyle bir olay nakleder:

"Hazret-i Osman zamanında Kâbe-i Muazzamayı tavâf ediyordum. Süleym kabilesinden biri elimden tutarak;

---

263 Zehebî, *Siyer*, IV, 86; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 101; a. mlf, *Tehzîb*, I, 167
264 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 230, İbn Hacer, a.g.e., I, 100
265 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 96
266 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 69; Zehebî, a.g.e., IV, 87
267 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 93; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 67
268 Zehebî, a.g.e., IV, 87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 101; a. mlf, *Tehzîb*, I, 167

- *Sana bir müjde vereyim mi?*" dedi. "*Evet*" dediğimde; "Hani hatırlarsın, Resûlullah efendimiz, İslâma davet etmek için beni sizin kabilenize göndermişti. Onlara İslâmı anlatıp, dâvette bulunuyordum. O zaman, sen; "*En güzel, en iyi bir şeye, güzel huylara çağırıyorsun, kötü huylardan uzaklaştırıyorsun. Bunları hiç duymamıştım.*" demiştin ve Müslüman olmuştun. Kabilen arasında itibarlı, ilim, irfan sâhibi, zekî bir kimse olduğun için, tavsiyen üzerine kabilenizin tamamı da Müslümanlığı kabûl etmişlerdi. Bütün bu durumları, Medîne'ye dönünce Allah Resûlüne anlattım. Resûlullah senin için; "*Allah'ım! Ahnef'i bağışla!*" buyurdu. Bu duayı duyunca; "*Benim yanımda, âhiretim için Resûlullah'ın bu mübârek duâsından daha ümit verici bir şey yoktur.*" dedim ve çok sevindim.

Ahnef b. Kays yerinde ve zamanında doğruyu söylemeyi ve bunu cesaretle savunmayı kendisine şiar edinmiş bir Hak dostuydu.

O şöyle der:

"*Babalar, çoluk çocuğuna, ölüler de dirilere, güçlü ve soylular nezdinde doğruyu söylemek kadar güzel bir miras bırakmamıştır.*"

Ahnef, yufka yürekliydi, ağlayanlara kızılmasını hiç istemezdi. Bu konuyla alakalı şöyle bir olay anlatılır: Ahnef b. Kays yakını öldüğü için ağlayan bir kadına rastladı.

Başka biri de o ağlayan kadını azarlıyor, ağlamamasını söylüyordu. Ahnef adama şöyle dedi:

"*Bırak da zavallı kadın ağlasın! Zira o yakın bir dostuna ve uzun bir yolculuğa ağlıyor.*[269]

Ahnef b. Kays insanları idare eden insanlarla alakalı önemli tavsiyelerde bulunmuştur. O, idarecinin etrafındaki maiyet ve akrabalarının mutlaka güzel ahlâklı ve halkın nazarında itibar sahibi insanlar olması gerektiğini söylemiştir. O şöyle der:

"*Yakın dostları ve vezirleri kötü ahlâklı olan, suya batmış bir adama benzer. Suya batan adamın sonu boğulmaktır. Güvenilir dostlarının ihanetine uğrayanının da dağlarına kar yağmıştır.*

---

269 Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih el-Endülüsî, *el-Ikdü'l-Ferîd, III*, *8,9*

Ahnef b. Kays aynı zamanda hazır cevaplığıyla tanınmıştır. Sohbet meclisinde söz yemeklerden açılmışken çok tanımadığı bir şahıs şöyle dedi:

"Ben tereyağlı mantar yemeğinden hiç mi hiç hoşlanmam!"

Ahnef şu cevabı verdi:

"Nice beğenilmeyen şey var ki hiç günahı yoktur!"[270]

Ahnef hayatı boyunca kibar ve nüktedan bir şahsiyet olarak tanındı. O ibadete verdiği önem ve ahlakıyla da seçkin bir yere sahipti.

Seleme b. Mansur, Ahnef b. Kays'ın dostu olan birinden naklediyor;

Ahnef b. Kays ile devamlı sohbet eder, ondan hiç ayrılmazdım. Geceleyin yaptığı ibâdet sürekli duadan ibaretti. Kandili parmağıyla tutar ve şöyle derdi:

"Ey Ahnefcik! Bu gün şöyle davranmaya seni sevkeden neydi? Bu hareketi niçin yaptın?"

Böyle diyerek gecesini muhasebe ve istiğfar ile geçirirdi.

Ahnef b. Kays buyurdu ki:

"*Çok gülmek, heybeti; çok şaka, vakar ve şahsiyeti giderir. İnsan ne ile beraberse, onunla bilinir. Meselâ bir kimse çok güler ve şaka yaparsa, hafif olarak bilinir.*"

"*Bir kimse bana düşmanlık etse, ben ona şu üç halden biriyle karşılık veririm. Bu kimse benden yaşlı ise ona saygı duyar, karşılık vermem. Benden küçük ise onun için kötü muâmele yapmaya tenezzül etmem. Akranım ise ona af ve iyilikle muâmele ederim.*"

"*Bir söze sabretmeyen çok söz işitir.*"

"*Hasetçi kimse için rahat yoktur.*"

"*Şerefli ve asil kimse, sözünde durur. Akıllı olan, yalan söylemez. Mümin olan, gıybet etmez.*"

"*Edebin başı akıllıca hareket etmektir. Yapılmayan, yerine getirilmeyen sözde hayır yoktur. Cömertlik olmayınca malın, vefa olmayınca arkadaşın hayrı yoktur.*"

---

270 Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih el-Endülüsî, *el-Ikdü'l-Ferîd,* VIII, 7

"İdrar yolundan akıp gelen insan, nasıl kibirli olur, şaşıyorum."

"Allah'ım! Eğer beni bağışlarsan. Sen buna zaten lâyıksın. Eğer azab edersen ben de buna zaten layıkım."

Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde Horasan bölgesi fetihlerine komutan olarak katılan Ahnef,[271] Sıffîn savaşına da Hz. Ali'nin komutanlarından biri olarak katılmıştır.[272]

Hadis ilmindeki yeri İbn Sa'd (ö. 230/844)[273] ve Zehebî (ö. 748/1347)[274] tarafından "*sika*", "*me'mûn*" ve "*nebîl*" sıfatlarıyla anlatılan Ahnef b. Kays (ö. 67/686) hakkında İbn Hacer (ö. 852/1448)[275] de "*sika*" demiştir.

Ahnef b. Kays, 686 (h.67) senesinde Kûfe'de vefat etti.[276] Cenaze namazını Mus'ab b. Zübeyr kıldırdı. Kûfe sırtlarındaki Seviyye semtine defnedildi. Defin esnasında orada bulunan Abdurrahmân b. Ukbe şu önemli müşahedesini anlatır: "Ahnef b. Kays'ın Kûfe'deki cenazesinde bulundum. Kabre ben de indim. Kabri düzelttiğim zaman, alabildiğine genişlediğini gördüm. Bu durumu arkadaşlarıma haber verdim. Fakat onlar benim gördüğümü görmediler."

2. el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî (ö. 84/703)

Tabiûnun büyüklerindendir.[277] Hz. Ömer döneminde Medine'ye gelmiş, daha sonra Kufe'ye yerleşmiştir.[278] Haccâc'ın (ö. 96/714) valiliği zamanında[279] (84/703) senesinde vefat etmiştir.[280]

Hz. Ömer, Muaz b. Cebel, İbn Mes'ûd ve Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise Eş'as b. Ebi'ş-Şa'sa, Ebû

---

271 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 101; a. mlf, *Tehzîb*, I, 167

272 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 69; Zehebî, *Siyer*, IV, 87

273 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 93

274 Zehebî, a.g.e., IV, 87; a. mlf, *Kâşif*, I, 228

275 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 96

276 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 231; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 69; Zehebî, *Siyer*, IV, 86-87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 101; a. mlf, *Takrîb*, s. 96

277 Zehebî, *Siyer*, IV, 257

278 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 119; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 107; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 299

279 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 119; İbn Hacer, a.y.

280 Zehebî, a.g.e., IV, 257; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 106; a. mlf, *Tehzîb*, I, 299; a. mlf, *Takrîb*, s. 111

İshâk es-Sebîî ve Ebû Hasıyn Osman b. Âsım hadis rivayet etmişlerdir.[281]

Hayatını sahabe ve tabiûnun büyükleriyle geçirmiştir. Birçok sahabeyle beraber bulunmuş ve onlardan hadis rivayet etmiştir. Muaz b. Cebel ile çok ayrı bir samimiyeti olan Esved b. Hilâl , ibadete düşkünlüğü ile şöhret yapmıştır. Bir gün kendisini gören Muaz b. Cebel: "*Otur hele biraz Allah'ı analım*" demiştir.

Evsed, yaşının ilerlemiş olmasına rağmen ibadetlerinden fire vermiyordu. Bir gün Ebû Vâil kendisini ziyaret etmiş ve ona:

- *Geldim ama seni bulacağımı ümit etmiyordum*, demişti. Esved b. Hilâl :

- *Niçin böyle diyorsun ey Eba Vail*, dedi. Ebû Vâil:

- *Seni hayattan kopmuş olarak görüyor ve senden endişe ediyorum. Bununla beraber tabi ki senin için Allah'ın nezdinde olanlar daha hayırlıdır,* deyince Esved b. Hilâl:

- *Öyle deme Eba Vail, Ben günde elli rekattan az namaz kılmıyorum, öldüğümde amelimle baş başa kalacağım ve orada ne bir rekat namazıma bir rekat, ne bir iyiliğime bir iyilik ne de bir orucuma bir oruç daha ziyade etme şansım var*, dedi.

Yine Ebû Vâil şöyle rivayet ediyor: Bir gün Esved b. Hilâl 'i ziyarete gittim. Onun yaşlılıktan dolayı ibadetlerini çok zorlanarak yaptığını görünce;

- *Keşke ölüp gitseydik de bu günleri görmeseydik*, dedim. Esved b. Hilâl :

- *Ne kötü söz söylüyorsun, bir günde Allah için otuz dört defa secde etmiyor muyum,* demişti.

Yine Ebû Vâil anlatıyor: Hasta yatağında Esved b. Hilâl 'i ziyaret edip ona dedim ki:

- *Ölümümden sonra benim için ağıt yakmanı ne kadar çok isterdim. Keşke ben şimdiye kadar ölüp gitseydim… Şimdi sen yatakta can çekişiyorsun, ben ise seni ziyarete geliyorum. Bu nasıl bir arkadaşlık. Senin yerinde ben olmalıydım!*" Esved b. Hilâl bana dönerek şöyle dedi:

---

281 Zehebî, *Siyer*, IV, 257; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 299

- *Benim senden daha hayırlı bir arkadaşım var; Her gün kılınan ve sevabı elli hasene olan beş vakit namaz.*"[282]

Esved b. Hilâl az hadis rivayet eden ravilerdendir. Zehebî[283] ve İbn Hacer[284] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

3. el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (ö. 75/694)

Tabiûnun büyük fıkıh âlimlerindendir.[285] Kûfe'de İbn Mes'ûd'un sohbetlerini kaçırmayan[286] el-Esved b. Yezîd, zamanının Kûfe âlimlerindendir.[287] Künyesi, Ebû Amr'dır.[288] Büyük âlim İbrahim en-Nehaî'nin dayısı, Abdurrahman b. Yezîd'in kardeşidir.[289] Alkame b. Kays ise yeğenidir. Doğum tarihi bilinmemekle beraber 75/694'te Kûfe'de vefat ettiği rivayet edilmektedir.[290] İlmi, yaşayışı, hal ve tavırlarıyla örnek bir insan olduğu için "*Cennet ehli*" diye anıldığı bildirilmektedir.[291]

Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah İbn Mes'ûd, Hz. Huzeyfe, Hz. Bilâl, Hz. Aişe, Ebu Musa'l-Es'arî, Hz. Selman, Hz. Huzeyfe, Abdullah b. Ömer ve Muaz b. Cebel'den hadis öğrenmiştir.[292]

Kendisinden ise oğlu Abdurrahman ve İbrâhim ile Ebû İshâk es-Sebîî hadis rivayet etmişlerdir.[293]

Bütün ibadetleri yapma hususunda zirvede olan Esved'in,[294] sararıp soluncaya kadar oruç tuttuğu[295], Ramazanda her iki

---

282 Ebu Nuaym, *Hilye*, I, 235, IV, 104
283 Zehebî, *Siyer*, IV, 257; a. mlf, *Kâşif*, I, 251
284 İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 299; a. mlf, *Takrîb*, s. 111
285 İbn Hacer, a.g.e., I, 299
286 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 185; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 107; İbn Hacer, a.g.e., I, 299
287 İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.y.
288 Zehebî, a.g.e., IV, 50; İbn Hacer, a.g.e., I, 299
289 İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, a.g.e., IV, 50
290 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 75; İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, a.g.e., IV, 53; İbn Hacer, a.g.e., I, 299
291 Zehebî, a.g.e., IV, 60
292 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 107; Zehebî, *Siyer*, IV, 50
293 Zehebî, a.y.; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 299
294 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 106
295 Zehebî, a.g.e., IV, 51; İbn Hacer, a.y.

gecede bir Kur'ân'ı hatmettiği,[296] seksen defa hac ve umre yaptığı rivayet edilmiştir.[297]

Esved b. Yezid anılınca akla, namaz, oruç, hac, çokça Kur'ân-ı Kerim okuma, zühd ü takva ve Allah karşısında havf ü haşyet gelir. Gerek kendi devrinde gerekse daha sonraki asırlarda Esved, ibadetleriyle anılan ve örmek gösterilen bir insan olmuştur.

Şa'bi hazretlerine, Esved en-Nehaî'den sorulunca: "*O, çok oruç tutar, gece çok namaz kılar ve çok hac eder*" cevabını vermiştir.[298] İmam Şa'bî bu cevabıyla üç mühim ve temel ibâdeti Esved'in en mükemmel şekilde ifa ettiğini veciz bir şekilde dile getirmiştir.

Hz. Aişe-i Sıddıka validemiz de Esved için "*Irakta benim nezdimde Esved'den daha kerem sahibi kimse yoktur.*" buyurmuştur.

Yezid b. Ata, Alkame b. Mersed'den şöyle demiştir: "*Zühd ü takva tâbiînden sekiz kişide nihâyet bulmuştur. Onlardan birisi de Esved b. Yezid'dir.*" Esved ibâdetü taat hususunda çok gayret gösterir, rengi sararıp soluncaya kadar çok oruç tutardı. Alkame b. Kays kendisine "*bu vücuduna niçin bu kadar eza ve cefâ ediyorsun*" dediğinde O, "*Ben bedenimin rahat etmesini istediğim için bunu yapıyorum*"şeklinde cevap veriyor. Bir başka defa Alkame yine kendisine "*niçin kendine bu kadar eza ediyorsun*" demesine karşılık "*iş çok ciddî, iş çok ciddî!*" şeklinde karşılık vererek gerek Alkame gerekse başkalarının yaptığı tesellilere kulak vermeyip Ahirette hesabın çetin olduğunu, kurtuluşun çok zor olduğunu söyleyip "*Ben iki emniyeti ve iki korkuyu bir arada toplamam*" hadîs-i kudsisini âdeta kendisine rehber edinerek "*Ben ahirette bedenimin rahatını istediğim için onu burada rahat ettirmek istemiyorum. Çünkü burada rahat ve emniyet içerisinde olursa orada rahat olmaz*" diyordu.

el-Esved b. Yezîd en-Nehaî'nin namaza karşı gösterdiği hassasiyet tarif edilemeyecek kadar büyüktür.

---

296 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 73; Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 103; Zehebî, a.y.
297 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 71; Ebu Nuaym, a.y.; Zehebî, a.y.; a. mlf, *Kâşif*, I, 251
298 Ebu Nuaym, a.y.; Zehebî, a.y.

Şu vak'a bu hassasiyeti göstermesi açısından çok önemlidir. Esved'in evinin yakınında bulunan komşu çocuğu ne zaman gece dışarı çıksa, Esved b. Yezid'in taraçasında direk olarak zannettiği bir şeyin bulunduğunu görür. Bir gün artık o direği yerinde göremeyince annesine "*Anneciğim, Esved b. Yezid'in taraçasındaki o direk ne oldu*" diye sorar. Annesi "*Oğlum o direk değildi. O Esved b. Yezid idi. Geceleri daima kıyamda durur ve namaz kılardı. Fakat dün vefat etti. Onun için sen onu orada göremedin*" cevabını verir.

İslam'ı çok hassas yaşayan Esved b. Yezid, müminlere karşı son derece merhametli ve müsamahalı idi. *"Mümin kardeşimin başına bir şey geleceğine benim başıma gelsin"* diyecek kadar diğergam ve isar hasletini kendinde bulunduran bir insandı.

Şu misal Esved b. Yezid'in diğergamlığını göstermesi açısından çok önemlidir.

Esved isimli birinin yerine yanlışlıkla Esved b. Yezid hapse atılır, işkence, eza ve cefaya maruz bırakılır. Çok sıkıntı ve zahmet çeker. Bilahare aranılan Esved'in bu olmadığı anlaşılınca serbest bırakılır. Kendisine "*Aranılan Esved'in siz olmadığınızı neden söylemediniz?*" diye sorulunca O, akıllara durgunluk veren ve sır saklamanın ehemmiyetini ifade eden şu sözleri söyler: "*Bir mü'mini ele vermek ve ona işkence ettirmektense kendimin buna maruz kalması daha iyidir.*" Yani inanan insan, hayatı pahasına da olsa mü'minlere zarar vermemek için sır saklamasını bilmeli ve ufak tefek işkencelerle, hapislerle ve tazyiklerle mü'minleri kat'iyyen zâlimlere ihbar etme gibi bir hıyanete girmemelidir.

Ölüme karşı dâima hazır bulunur, onu âdeta bir âşığın maşukuna kavuşacağı ânı bekler gibi beklerdi.

Onun, hayatında olduğu gibi vefatında da çok büyük ibret ve nasihatler vardır. Hayatı boyunca günaha kapı aralamamış olan ve Kur'ân-ı Kerim'in medh u sena ettiği sahabe-i kiram arasında neş'et edip onlardan ilim, ahlâk, fazilet alan, Hz. Ömer ve Abdullah b. Ömer'le beraber hac yapıp Arafat'ta bulunan ve omuz omuza Mina'ya kadar onlarla yürüyen Koca İmam, vefat ederken ağlayıp sızlamaya başlıyor. Kendisine bu ağlamasının

gereksiz olduğunu söyleyenlere karşı o, "*Ağlamaya benden daha lâyık kim var? Ben ağlayıp sızlamayayım da kim ağlasın, sızlasın. Allah'a yemin ederim ki, O, beni mağfiret etse de, işlediğim şeylerden dolayı Allah'a karşı duyduğum utanç benim için çok büyüktür.*" diyor.

Temel hadis kitaplarında 622 tane rivayeti olan el-Esved b. Yezîd en-Nehâî (ö. 75/694), İbn Sa'd,[299] Zehebî[300] ve İbn Hacer[301] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

4. Üveys b. Âmir el-Karenî (ö. 37/657)

Tabiûnun en meşhurlarındandır. Zahid ve muttaki olan Üveys, evliyaullahtandır.[302] Asıl ismi Üveys bin Âmir el-Karenî'dir. Yemenin Karn oymağındandır. Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği sıralarda dünyaya gelmiş[303], 37/657 senesinde Sıffîn savaşında şehid edilmiştir.[304] Hz. Peygamber'in sağlığında Müslüman olmuş fakat onu göremediği için sahabi olamamıştır. Tabiûnun büyüklerinden olduğu; "*Tabiûnun en hayırlısı Üveys denen bir adamdır*"[305] hadisi ile bildirilmiştir. Hz. Ömer'in (ö. 21/643) hilafeti zamanında Medine'ye gelmiş, çok alâka ve hürmet görmüştür.[306]

Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin (radıyallahu anh) Üveys'le görüştüklerine dair uzunca nakiller yapılmıştır. Bu rivayetlere göre, Üveys hac vazifesini ifa etmek üzere Mekke'ye gelmişti. Hz. Ömerin (radıyallahu anh) de Üveys'le görüşme arzusu vardı. Çünkü Peygamberimiz Üveys'ten haber vermişti. Bunun üzerine Hz. Ömer Ebu Kubeys tepesine çıkıp yüksek sesle Yemen hacılarına hitap ederek, aralarında '*Üveys*' isimli birinin olup olmadığını sordu. Yemenlilerden yaşlı ve uzun sakallı birisi kalkarak:

---

299 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 75
300 Zehebî, *Kâşif*, I, 251
301 İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 299; a. mlf, *Takrîb*, s. 111
302 Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 79; Zehebî, *Siyer*, IV, 20; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 115
303 Zehebî, a.g.e., IV, 22
304 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 179; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 116
305 *Müslim,* Fedâilu's-sahabe, 223, 224, 225; *Müsned*, I, 38; III, 380
306 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 179; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 115-116

- *Ya Ömer, senin bahsettiğin bir Üveys bilmiyorum, ancak kimse ile konuşmayan, pazarlarımıza, şehirlerimize girmeyen amcamın oğlu bir Üveys var aramızda; o bizim develerimizi güder biz de ona akşamları yiyeceğini veririz*, dedi. Hz. Ömer:

- *Onun yerini bana gösteriniz*, diyerek Hz. Ali'yi yanına aldı, doğruca Üveys'in bulunduğu yere gittiler ve Üveys'i bir ağacın altında namaz kılarken gördüler; Hz. Ömerle Hz. Ali (radıyallahu anh) namazını bitirdikten sonra Üveys'e selâm verdiler ve ona:

- *Sen kimsin,* diye sordular. Üveys:

- *Ücretle çalışan bir deve çobanıyım*, diye cevap verdi, ismini sorduklarında, isminin 'Abdullah' olduğunu söyledi. Fakat Hz. Ömer (radıyallahu anh):

- *Hepimiz Abdullah'ız (Allahın kullarıyız). Ancak annen sana ne isim taktı*, deyince,

- *Üveys* cevabını aldı. Sonra kendisiyle sohbet edip, kendilerine dua ve istiğfar etmesini istediler. Üveys de onların birisinin Hz. Ömer, diğerinin de Hz. Ali olduğunu öğrenince çok sevindi ve onlara çokça hayır duada bulundu.[307]

Hz. Ömer'in kendisine gösterdiği bu teveccühden sonra Üveys, Karen'de bilinmeye başlanmış; Üveys de bunun üzerine orada ikamet etmekten vazgeçerek Kûfe'ye gelmiş, hayatını burada sürdürmüştür.

Zühdü takvası, ibadet ü taate düşkünlüğü, dünyaya zerre kadar değer vermeyişi, Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) hayretini mucib olacak seviyede ileri idi. Yiyip içmeden, günlerce uyumadan ibadet ve zikirle meşgul olurdu. Esbağ b. Zeyd şöyle demiştir:

Üveys akşam olduğu zaman "bu gece rükû gecesidir" der ve sabaha kadar rükû yapardı. Yine ertesi gün akşam olunca "bu gece secde gecesi" der ve yine sabaha kadar secde ederdi. Akşam olunca evinde zaruri yiyeceği ve giyeceğinin dışında ne varsa hepsini tasadduk eder ve şöyle dua ederdi: "*Allahım! açlığından ve çıplaklığından ölenlerden dolayı beni muahaze etme*." Kendisine

[307] Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 82

ne için böyle yaptığı sorulunca; "*ibadetimi meleklerin ibadetine birazcık olsun benzetmek için böyle yapıyorum*"[308] derdi.

Önceleri kendi memleketi olan Yemen'de yaşamış daha sonra Basra'ya giderek oraya yerleşmiştir.[309] Kûfe'ye yerleştiğine dair rivayetler de bulunmaktadır.[310]

Hz. Üveys'in, Peygamberimizi görmediği halde, Ondan feyiz alması, tasavvufta "üveysîlik" namıyla bir makam oluşturmuştur ki, büyük zatları görmeden mânevi olarak onlardan istifade edenlere "üveysî denilmektedir.

Üveys el-Karenî, çok fazla hadis rivayetinde bulunmamıştır. Kendisinden rivayet yapmak isteyenlere de kendisinin muhaddis, müftü veya kadı olmadığını beyan ederek reddetmiştir.

Zehebî, Üveys el-Karenî'nin Hz. Ömer ve Hz. Ali'den hadis rivayetinde bulunduğundan, ondan da Yüseyr b. Amr, Abdurrahman b. Leylâ ve Ebû Abdi Rabbi ed-Dımaşkî'nin bazı hikayeler rivayet ettiğinden bahsetmekle beraber müsned bir rivayetinin olmadığının altını çizmektedir.[311] İbn Sa'd da bu görüşü şu sözleriyle desteklemektedir: "*Üveys "sika"dır fakat onun hiçbir (müsned) rivayeti yoktur*"[312]

İbn Hacer *Lisânü'l-mîzân*'ında,[313] Zehebî ise *Mîzânü'l-i'tidal*'inde[314] muhtemel sebepleri zikrederek Üveys'in cerh ve ta'dil açısından zayıf raviler içinde olduğunu belirtmişlerdir.

Üveys el-Karenî'nin günümüze kadar gelen birkaç rivayetinin yanında iki münacatı, Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevi Hazretleri tarafından Mecmuatul-Ahzab isimli eserinin Şazelîye bölümüne derc edilmiştir. Üstad Bediüzzaman hazretleri de bu münacaatlardan birisini günlük evradı olan Büyük Cevşen'in içerisine almış, aynı zamanda ehemmiyetine binaen de Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nda şu şekilde tercümesini vermiştir:

---

308 Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 87

309 Ebu Nuaym, a.g.e., II, 79; Zehebî, *Siyer*, IV, 20; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 115

310 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 161; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 179

311 Zehebî, a.y.

312 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 165

313 İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, I, 593

314 Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidal*, I, 446

"Yâ İlâhenâ! Rabbimiz Sensin! Çünki biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek bizi terbiye eden Sensin!.. Hem Sensin Halik! Çünki biz mahlûkuz; yapılıyoruz… Hem Rezzak Sensin! Çünki biz rızka muhtacız; elimiz yetişmiyor. Demek bizi yapan ve rızkımızı veren Sensin... Hem sensin Mâlik! Çünki biz memlûkuz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek Mâlik'imiz Sensin... Hem Sen Azîz'sin, izzet ve azamet sahibisin! Biz zilletimize bakıyoruz; üstümüzde izzet cilveleri var. Demek Sen'in izzetinin âyinesiyiz... Hem Sensin Ganiyy-i Mutlak! Çünki biz fakiriz. Fakrımızın eline yetişmediği bir gına veriliyor. Demek Ganî Sensin, veren Sensin... Hem Sen Hayy-ı Bakî'sin! Çünki biz ölüyoruz. Ölmemizde ve dirilmemizde, bir daimî hayat verici cilvesini görüyoruz... Hem Sen Bâki'sin! Çünkü biz, fena ve zevalimizde, Sen'in devam ve bekanı görüyoruz... Hem cevap veren, atiyye veren Sensin! Çünki biz umum mevcudat, kâlî ve hâlî dillerimizle daimî bağırıp istiyoruz; niyaz edip yalvarıyoruz. Arzularımız yerlerine geliyor; maksudlarımız veriliyor. Demek bize cevap veren Sensin.. Ve hakeza..."

5. Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî (ö. ?)

Hz. Peygamber dönemini idrak etmiş olmasına rağmen onunla görüşememiştir.[315] Bazı ensab âlimleri onun Hz. Peygamber'le görüştüğünü söylemişlerdir.[316] 35 yaşında Hz. Ömer'in (ö. 23/643) hilafeti zamanında Medine'ye gelmiş[317], daha sonra Basra'ya yerleşmiştir.[318]

Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Âişe, Ebû Hureyre ve Ebu'd-Derdâ'dan hadis rivayet etmiştir.[319] Kendisinden ise, Kasım b. Fadl el-Hidânî, Saîd el-Cüreyrî, Dâvûd b. Ebi Hind, Esved b. Şeybân ve Kehf el-Kuşeyrî hadis rivayet etmişlerdir.[320]

---

315 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 206; a. mlf, *Tehzîb*, II, 24
316 İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.
317 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 296; İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.
318 İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.
319 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 296; İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.
320 İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

Buhârî'de rivayeti olmayan Sümâme b. Hazn'ın temel hadis kitaplarında sadece 9 rivayeti bulunmaktadır. Sümâme b. Hazn, Zehebî[321] ve İbn Hacer[322] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

6. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö. 81/699)

Cahiliyeyi idrak eden Cübeyr b. Nüfeyr, Hz. Ebû Bekr'in (ö. 11/633) hilafeti zamanında Müslüman olmuştur.[323] Künyesi Ebû Abdurrahman'dır.[324] Hz. Peygamber zamanında Müslüman olduğu halde onu görememiş diyenler olduğu gibi Hz. Ebû Bekr zamanında Medine'ye gelerek onunla görüşmüştür diyenler de vardır.[325] Medine'den sonra Şam'a gitmiş ve Humus'a yerleşmiştir.[326] Şam bölgesinde bulunan tabiîlerin büyüklerinden[327] olup o bölgenin âlimlerindendir.[328]

Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Ebû Zerr, el-Mikdad ve Ebu'd-Derdâ'dan hadis rivayet etmiştir.[329]

Kendisinden ise, Hâlid b. Ma'dân, oğlu Abdurrahman, Mekhûl, Ebu'z-Zahriyye, Hudeyr b. Kureyb, Rebîa b. Yezîd, Şurahbîl b. Müslim ve Süleym b. Âmir hadis rivayet etmişlerdir.[330]

Cübeyr b. Nüfeyr'in, Buhârî hariç diğer temel hadis kitaplarında rivayetleri bulunmaktadır. Sahabenin büyüklerinden tedlis yapma ihtimali vardır. Bu ihtimale binaen Buhârî onun rivayetlerini eserine almamıştır. Çünkü Buhârî, hadis rivayetinde likâyı şart koşmuştur.[331]

---

321 Zehebî, *Kâşif*, I, 285
322 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 206; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 134
323 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 440; İbn Hacer, *Tehzîb*, II,56
324 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 305
325 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., I, 306; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 324; Zehebî, *Siyer*, IV, 76
326 İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 324
327 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, I, 306; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 324; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 259; *Tehzîb*, II, 56
328 Zehebî, *Siyer*, IV, 76
329 Zehebî, a.y.
330 Zehebî, a.y.; İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.
331 Zehebî, *Tezkira*, I, 52

Hz. Ebû Bekr'den rivayetleri mürseldir. Hz. Ömer'den rivayetlerinin mürsel olup olmadığı ise ihtilaflıdır.[332]

Nesâî: "*Tabiûnun büyükleri içinde sahabeden en güzel hadis rivayet eden üç kişi vardır. Bunlar: Kays b. Ebi Hâzim, Ebû Osman en-Nehdî ve Cübeyr b. Nüfeyr'dir*"[333] demiştir. Bu cümle onun hadis rivayetindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Cübeyr b. Nüfeyr, İbn Sa'd,[334] Zehebî[335] ve İbn Hacer[336] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

Cübeyr b. Nüfeyr buyurdu ki: Hazreti Ebû Bekr, bir gün Medine-i Münevvere'de, Peygamber efendimizin minberi yanında durdu. Resûlullah'ı hatırladı ve ağladı. Sonra Resûlullah efendimiz hicretin birinci yılında burada durdu ve şöyle buyurdu, dedi: "*Ey insanlar! Allahu teâlâdan âfiyet dileyiniz. Çünkü Allahu teâlâ yakinden sonra âfiyetin benzeri olan bir nimeti hiç kimseye vermemiştir.*" Dediler ki: "*Siz âfiyette değil misiniz?*" Buyurdu ki: "*Afiyette olduğum gün; Allahu teâlâya hiç bir günâh işlemediğim gündür.*"

Yine Ubâde b. Sâmit'ten rivâyetle, Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: "*Bir Müslüman, bir günâhı istemediği ve yakınlarını ziyâreti terk etmediği müddetçe, Allahu teâlâ onun her duâsını kabul eder ve onu günâhlardan da uzak tutar.*"

Cübeyr b. Nüfeyr hazretlerine sordular: "*Kibirler içerisinde en kötüsü hangisidir?*" Buyurdu ki: "*İbâdet edenlerin kibridir.*"

Cübeyr, ashabtan Muhammed b. Ebi Umeyre'den naklen şöyle buyurmuştur: "*Bir kul, doğduğu günden ölümüne kadar kendini Allah yolunda secdeyle, ibadetle meşgul etse ve böylece ihtiyarlasa bile, kıyâmet günü hazırladığı amelleri az görecektir.*"

Yine buyurdu ki: "*Her an dilleriyle Allahu teâlâyı zikredip, onu bir an unutmayanlar gülerek Cennet'e gireceklerdir.*"

---

[332] İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.
[333] İbn Hacer, a.g.e., a.y.
[334] İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 440
[335] Zehebî, *Kâşif*, I, 290
[336] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 259; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 138

Cübeyr b. Nüfeyr şöyle rivâyet etmiştir: Kıbrıs adası fethedildiği zaman halk esir alınıp gâziler arasında paylaştırıldı. Esirler birbirleriyle dertleşip ağlaşıyorlardı. Bu sırada Ebüdderdâ'yı gördüm, bir yere oturmuş ağlıyordu. "*Allahu teâlânın İslâm ve Müslümanları zafere ulaştırdığı, güçlü kıldığı bir günde ağlamanın sebebi nedir?*" dedim. Bana, "*Ah Cübeyr! İnsanlar, Allahu teâlânın emirlerini terk ettiklerinde, Allah nazarında hiç kıymetleri kalmaz. Esirleri göstererek; bir millet güçlü ve hükümrân iken, Allahu teâlânın emirlerini bırakırsa, işte şu gördüğün duruma düşer.*" dedi.

Cübeyr b. Nüfeyr hazretlerinin vefat tarihi ihtilaflıdır. 75/694[337] veya 80/699[338] tarihinde vefat ettiğine dair rivayetler bulunmaktadır.

7. Hâlid b. Umeyr el-Adevî (ö. ?)

Cahiliyeyi idrak etmiştir. Sahabe olup olmadığı ihtilaflıdır. Basra'ya yerleşerek Utbe b. Gazvan'ın Basra'daki hutbelerine şahit olmuştur.[339]

Hâlid b. Umeyr, Utbe b. Gazvan'dan hadis rivayet etmiş kendisinden ise Humeyd b. Hilâl, Ebû Neâme el Adevî ve Abdulaziz b. Mihran hadis rivayet etmişlerdir.[340]

Buhârî'de rivayeti olmayan Hâlid b. Umeyr'in temel hadis kitaplarında sadece yedi rivayeti bulunmaktadır. Zehebî[341] ve İbn Hacer[342] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

8. Süveyd b. Ğafele el-Cevzî (ö. 81/700)

Süveyd b. Ğafele meşhur "*fil senesi*"nde doğmuştur.[343] Muammerûn yani uzun ömürlülerdendir.[344] Hz. Peygamber'in akra-

---

337 Zehebî, *Kâşif*, I, 290
338 Zehebî, *Tezkira*, I, 52; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 138
339 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 106; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 461
340 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 14; İbnu'l-Esîr, a.g.e., I, 106; Zehebî, *Kâşif*, I, 367; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX; 96
341 Zehebî, *Kâşif*, a.y.
342 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 461; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 190
343 Zehebî, *Siyer*, IV, 70; a. mlf, *Kâşif*, I, 473
344 Zehebî, *Tezkira*, I, 53

nıdır.[345] Kendi ifadesi olan: *"Ben Allah'ın Rasûlünden iki yaş küçüktüm"*[346] cümlesiyle bunu anlatmak istemiştir. Rasûlullaha (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaşmak için Medine'ye gelmiş, fakat o varmadan az önce efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat etmiştir. O'nu defnedilirken görmüştür.[347] Hz. Peygamberi hayattayken görememenin derin üzüntüsüyle Medineden ayrılıp Kûfe'ye yerleşmiştir.[348] Yermük savaşına ve Hz. Ali'nin saflarında Siffîn savaşına katılmıştır.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ubeyy b. Ka'b, Bilâl, Ebû Zerr ve İbn Mes'ûd'dan hadis öğrenmiştir.

Kendisinden ise Ebû Leyla el-Kindî, Şa'bî, İbrahim en-Nehaî, Seleme b. Küheyl, Abde b. Ebi Lübâbe, Abdulaziz b. Rüfey' ve Meysere Ebû Salih gibi şahıslar hadis rivayet etmişlerdir.[349]

Az hadis rivayet eden ravilerdendir. Temel hadis kitaplarında otuz dokuz rivayeti bulunmaktadır. Zehebî[350] ve İbn Hacer[351] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

Abid ve zâhid bir hayat yaşayan Süveyd, tabiûnun büyüklerindendir.[352]

Ebu Nuaym, Süveyd'i şöyle anlatıyor:

Namaz ve ezan Süveyd b. Gafele'nin tek uğraşıydı. O, en büyük yaşta emeline ermiş[353] cehalet ve fitne ona ulaşamamıştır.

Süfyan, Asım'dan rivayet ediyor:

"Süveyd b. Gafele yüz on altı yaşındayken evlendi. Yürüyerek camiye geliyor ve bize imamlık yapıyordu."

el-Velid b. Ali, babasından nakilediyor:

---

345 Zehebî, *Siyer*, a.y.; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 118; a. mlf, *Tehzîb*, IV, 244

346 Ebu Nuaym, *Hilye*, IV, 174

347 Zehebî, *Kâşif*, I, 473; a. mlf, *Tezkira*, I, 53; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 118; a. mlf, *Tehzîb*, IV, 244; a. mlf, *Takrîb*, s. 230

348 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 230

349 Zehebî, *Siyer*, a.y.; İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

350 Zehebî, *Kâşif*, I, 473

351 İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 244

352 İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 118

353 Sahabe ile görüşmesi kastediliyor.

"Süveyd b. *Gafele yüz yirmi yaşındayken, Ramazan ayında gece namazlarını kıldırıyordu."*

Ebu Nuaym, Hanes b. Hâriçten naklediyor:

"Süveyd'i, yüz yirmi yedi yaşındayken gördüm. Namaz kıldırıyor ve dua ediyordu."

İmran, Süveyd'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Eğer mahallenin müezzini olmaya güç yetirebilseydim, olurdum."

Ali b. Müdrik rivayet ediyor:

Süveyd b. Gafele, el-Hâcira'da ezan okuyup, namaz kıldırıyordu. Köyde bulunan Haccac ezan sesini işitti ve; *"şu müezzini çağırın"* dedi. Süveyd b. Gafele yanına gelince; *"el-Hâcira'da namaz kıldırmana sebep nedir?'* diye sordu. Süveyd de; *"Orada Ebu Bekir ve Ömer'le (radıyallahu anhüma) namaz kıldım" diye cevap verdi.*

Süveyd b. Gafele, 80/699'da Abdü'l-Melik b. Mervan'ın (86/705) hilafeti zamanında[354] 130 yaşında[355] vefat etmiştir.[356]

9. Şübeyl b. Avf el-Becelî el-Ahmesî (ö. ?)

Şübeyl b. Avf'ın ismi bazı kaynaklarda "Şibl" olarak da geçmektedir. İsmi için Şibl diyenler de vardır. Künyesi Ebu Tufeyl'dir. Kufelidir. Cahiliye ve Hz. Peygamber dönemlerini görmüştür. Sa'd ibn Ebi Vakkas komutasında Kadisiye savaşına katılmıştır. Ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir…

Hz. Ömer, Zeyd b. Erkam ve Ebû Cübeyra el-Ensarî'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise İsmail b. Ebi Halid ve Hubeyb ibn Abdillah el-Ezdî hadis rivayet etmişlerdir.[357]

Şübeyl ibn Avf, gözü tok, dünyaya dünya kadar önem veren bir gönül eri idi. Bütün vaktini ilim elde etme ve ahretini kazanma yolunda kullanırdı. İsmail b. Ebi Halid'in rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir:

---

354 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 70

355 Ölüm tarihi hakkındaki ihtilaflar için bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*; a.y.

356 Zehebî, *Siyer*, IV, 72; a. mlf, *Kâşif*, a.y.; İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 230

357 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 380

- Ben kırk yıldan beri, herhangi bir ihtiyaç veya bir cenazeye katılmalarım dışında, dünyalık bir meta elde etme hırsıyla sağda solda koşmadım, bir menfaat koparırım diye herhangi bir mecliste oturmadım ve hiç kimseyi işlemiş olduğu bir günah ve suçundan dolayı ayıplamadım. "

Yine İsmail b. Ebi Halid şöyle rivayet eder:

- *Kim bir kötülüğü işitir ve onu yayarsa, sanki o kötülüğü yapan gibidir.*"[358]

Şübeyl ibn Amrdan rivayetle Hz. Ömer şöyle demiştir:

- *Bu gün müezzinleriniz kimlerdir?*"

- *Kölelerimiz ve dışarıdan gelen Arap olmayan insanlar (mevali)*" denilince Hz. Ömer:

- Bu çok büyük bir eksiklik."[359]

Mana erlerinin büyüklerinden olan Şübeyl b. Avf, az hadis rivayet eden ravilerdendir. Yahya ibn Maîn ve İbn Sa'd'a göre sikadır.[360]

10. Şüreyh b. Hâni' (ö. 78/697)

İsmi: Şüreyh b. Hâni' b. Yezîd b. Nehiyk el-Hârisî, el-Mezhicî, el-Kûfî'dir. Künyesi: Ebu'l-Mikdâm'dır.[361] Tabiûnun ağabeylerindendir.[362] Hz. Peygamber dönemini idrak etmiş fakat O'nunla görüşememiştir.[363] Hz. Peygamber ona dua etmiş ve babasına da "*Ebu Şureyh*" künyesini vermiştir[364].

Hz. Ali'nin ileri gelen adamlarından[365] (bazılarına göre komutanlarından)[366] idi. Onunla çeşitli savaşlara katılmıştır. Haya-

---

358 Ebu Nuaym, *Hilye*, IV, 160
359 Ebu Nuaym, a.g.e., IV, 161
360 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 152; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 707
361 Zehebî, *Siyer*, IV, 109; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 290
362 Zehebî, *Kâşif*, I, 484
363 İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.
364 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 519; Zehebî, *Siyer*, IV, 108; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 166
365 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 128; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 259; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 519; Zehebî, *Kâşif*, I, 484; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 291
366 Zehebî, *Tezkira*, I, 59; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 166

tının sonlarına doğru Sicistan fetihlerine katılmış ve orada 78/697 yılında şehit edilmiştir.[367] Muammerûndan olup[368] yüz yirmi yıl yaşadığına dair rivayetler bulunmaktadır.[369]

Babasından, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir.

Kendisinden ise; oğulları Muhammed ve Mikdam başta olmak üzere Şa'bî, Kasım b. Muhaymera, Habîb b. Ebi Sâbit, Yunus b. Ebi İshâk ve Mukatil b. Beşîr hadis rivayetinde bulunmuşlardır.[370]

Buhârî'de hiçbir rivayeti olmayan Şureyh b. Hâni'in temel hadis kitaplarında 92 rivayeti bulunmaktadır. İbn Sa'd,[371] Zehebî[372] ve İbn Hacer[373] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

11. Abdü Hayr b. Yezîd el-Hayvânî (ö. ?)

Cahiliyeyi ve Hz. Peygamber dönemini idrak etmiştir. Aslen Yemenli olup daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir.[374] 120 yaşından çok yaşadığı rivayet edilip[375] vefat tarihi bilinmemektedir.

Hz. Ebû Bekr, Hz. Ali, Hz. Aişe, İbn Mes'ûd, Zeyd ve İbn Erkâm'dan hadis rivayetinde bulunmuştur. Kendisinden ise, oğlu Müseyyeb, Ebû İshâk es-Sebîî, Âmir eş-Şa'bî, Hâlid b. Alkame b. Mersed, Atâ b. Sâib ve Hakem b. Uteybe gibi kimseler hadis rivayetinde bulunmuşlardır.[376]

Buhârî ve Müslim'de rivayeti olmayan Abdü Hayr b. Yezîd'in temel hadis kitaplarında 61 kadar rivayeti bulunmaktadır. İbn

---

367 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 128; İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 520; Zehebî, *Siyer*, IV, 109; a. mlf, *Tezkira*, I, 59; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 166; a. mlf, *Tehzîb*, IV, 290; a. mlf, *Takrîb*, s. 266

368 Zehebî, *Kâşif*; I, 484

369 İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 520; Zehebî, *Siyer*, IV, 107; a. mlf, *Tezkira*, I, 59; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 166

370 Zehebî, *Siyer*, IV, 107; İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

371 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI,128

372 Zehebî, *Siyer*, IV, 109; a. mlf, *Kâşif*, I, 484

373 İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 266

374 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe,* III, 421; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 96

375 İbnu'l-Esîr, a.y.; İbn Hacer, a.y.

376 İbn Hacer, a.y.

Abdi'l-Berr,[377] Zehebî[378] ve İbn Hacer[379] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

12. Alkame b. Kays en-Nehaî (ö. 62/681)

Alkame b. Kays, tefsir, kırâat, fıkıh ve hadis ilimlerinde tabiînin önde gelen isimlerindendir. Künyesi Ebû Şibl'dir.[380] Hz. Peygamber hayatta iken doğmuş fakat O'nunla görüşme saadetine erememiştir.

Alkame b. Kays, içinden birçok âlim çıkaran Yemen'in Nehâ ailesindendir. Tâbiînin ilim, zühd ve takvasıyla önde gelen isimlerinden Esved b. Yezid en-Nehâî onun amcası, İbrahim en-Nehâî de halasının oğludur.

İlmî otoritesiyle yaşadığı dönemde bile şöhret bulmuş Alkame b. Kays, rivayetlerine müracaat edilen müstesna bir âlimdir. Ashabı Kirâm'dan Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Âişe, Abdullah b. Mes'ud, Hüzeyfetü'l-Yemâni, Selmân-ı Fârisî, Hâlid b. Velid, Ebu'd-Derdâ ve Amr b. Şurahbîl (radiyallahüm ecmaîn) gibi pek çok sahabe ile görüşmüş ve onlardan ilim alıp hadis rivayetlerinde bulunmuştur.[381] Hz. Ali ile Nihavend'de Hariciler'e karşı elinde kılıcı ile bizzat savaşmıştır.[382] Horasan fetihlerine de katılan Alkame, Merv'de iki sene kalmıştır.[383]

Muasırlarını aşan muallâ kâmetinin yanında çok da mütevâzı bir kişiliği olan Alkame b. Kays, Ebû Hanîfe'yi yetiştirecek Kûfe mektebinin kurucusudur. Kûfe'de yetişen bütün tabiîn imamları ve başta da birçok sahâbi görmüş Amr b. Şurahbîl kendisinden rivayette bulunur ve yanındakilere de şöyle derdi: "*Haydi, oturması-kalkması, duruşu ve davranışları ile insanların Abdullah İbn Mes'ûd'a en çok*

---

377 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe,* III, s. 421
378 Zehebî, *Kâşif*, I, 619
379 İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 335
380 Zehebî, *Siyer*, IV, 53
381 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 86; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 245
382 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 87, 91
383 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 92; İbn Hacer, a.g.e., VII, 246

benzeyeninin yanına gidelim." Evet, hareket ve davranışlarıyla o günkü insanlar arasında Abdullah İbn Mes'ûd'a en çok benzeyen Alkame b. Kays idi. İbn Mes'ûd için de: "*Nebî'ye insanların en çok benzeyeni*" denirdi. İbn Mes'ûd, yapı olarak ufacık tefecikti ama, namaza duruşu, namazdaki huşûu ve derinliğiyle Allah Rasûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) çok benzerdi. Alkame de, İbn Mes'ûd'u temsil etme gayreti içindeydi. Bu öyle bir benzerlik ve temsildi ki; nasıl Allah Rasûlü: "*Kur'ân'ı İbn Ümmü Abd'den -yani, İbn Mes'ûd'dan- dinleyin*"[384] buyurmuştu; İbn Mes'ûd da çok defa: "*Çağırın Alkameyi, bana Kur'ân okusun*" derdi. Alkame, okur okur, nihayet okumayı bitirince İbn Mes'ûd yine: "*Oku; anam babam sana feda olsun!*" diyerek, devamını isterdi.

Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec diyor ki:

"Alkame, yaşadığı dönemde Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel okuyanlardan biri idi. İbn-i Mes'ûd ne zaman onun okuyuşunu dinlese, kendinden geçer ve; *'Eğer Rasûlullah seni görseydi, seninle mesrûr olurdu'* derdi."

Alkame b. Kays, tefsir, kıraat ve fıkıh ilmini Ashab-ı Kirâm'ın büyüklerinden Abdullah b. Mes'ûd'dan öğrenmiştir.[385] Onun dersleri vasıtasıyla engin bir ilme sahip olmuştur.

Nitekim hocası Abdullah b. Mes'ûd: "*Benim okuduğum her şeyi okur ve bildiklerimi bilir*" buyurmuştur.

Esved bin Yezîd de: "*Abdullah b. Mes'ûd'u Alkame b. Kays'a ders verirken gördüm. İbn Mes'ûd, ona sûreleri öğrettiği gibi teşehhüdü de öğretiyordu*" demiştir.

Bilhassa fıkıh ilminde haklı bir şöhret kazanan Alkame b. Kays çok sayıda talebe yetiştirmiş, Ehl-i Sünnet itikadının öğretilmesi, yerleşmesi, yayılması ve daha sonraki nesillere intikalinde büyük hizmetleri olmuştur.

Kurucusu olduğu Kûfe mektebinde Esved b. Yezid en-Nehâî, İbrahim en-Nehâî, Ebû Hanîfe'nin hocası Hammad İbn Ebî Süleyman, Ebû Vâil Muhammed b. Sirîn, Şa'bi, Abdurrahman b.

---

[384] Buhârî, Fezâilü'l-Ashâb, 26, 27; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 118

[385] Zehebî, *Siyer*, IV, 54

Alkame ve İmâm Zührî gibi meşhur yüzlerce kişiyi yetiştirmiştir. Kendisi yüzlerce sahâbîden hadîs aldığı gibi yüzlerce tâbiîn de kendisinden hadîs almıştır. Kûfe'yi kendinden sonra gelen ilim ehli için münbit bir zemin olarak hazırlayan Alkame olmuştur.

Ehl-i Sünnet'in reisi ve Hanefi Mezhebinin kurucusu İmâm-ı A'zam Ebû Hanife (ö. 150/767), ilmini onun talebeleri zincirinden almıştır. Zühdü ve takvası dillere destan olan büyük İmam Ebû Hanîfe, Alkame'ye o kadar hayrandı ki: "*Alkame, bazı noktalarda bazı sahâbîlerden daha ileride olabilir; yani fıkıh ve hadiste bazı sahâbîlerden daha derin, daha çok vukuf sahibi olabilir.*" derdi.

Nitekim Kâbus b. Ebî Zabyan'dan nakledilen şu olay da Ebû Hanîfe'nin görüşünü desteklemektedir.

Babama: "*Neden Rasûlullah'ın ashabını bırakıp Alkame 'ye gidiyordunuz?*" diye sorduğunda, Babam:

"*Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının, Alkame'ye sorular sorduğunu ve fetva istediklerini gördüm.*" cevabını verdi.

Kendini bilmez nasipsizin birisi bir gün, Alkame'nin kapısının önünde dikilir ve ona ağzına gelen her şeyi söyler. Koca İmam, onca hakaret karşısında hiç tavrını bozmaz ve karşısındakinin hakaretleri bitince şu âyeti okur:

- *Mü'min erkek ve kadınlara yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet verenler, işlemedikleri bir günahtan dolayı onları karalayanlar, çok ciddî bir bühtanda bulunmuş ve apaçık bir günaha girmiş olurlar*" (Ahzâb, 33/58).

Adam: "*Ne yani, sen mü'min misin?*" der. Koca imamın cevabı, tam kendisine yakışır şekildedir:

- *Umuyorum.*"[386]

Alkame b. Kays çok rivayeti olan (Muksirûn) ravilerdendir. Temel hadis kitaplarında onun rivayet ettiği 333 hadis bulunmaktadır. Cerh ve ta'dil ilminin büyük imamlarından Zehebî[387] ve İbn Hacer[388] tarafından "*sika/güvenilir*" olarak kabul edilmiştir.

---

386 Buhârî, Fezâilü'l-Ashâb, 13

387 Zehebî, *Siyer*, IV, 55

388 İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 245; a. mlf, *Takrîb*, s. 397

Alkame, hadis ilminde hâfız (hadis-i şerîf âlimi) derecesinde idi. O, hadis-i şerîfleri senetleri ile ezbere bilirdi. Rivâyet ettiği hadis-i şerifler, Kütüb-i sitte denen meşhûr altı hadis külliyatında yer almaktadır.

Alkame b. Kays, tefsir ilminin de büyük imâmlarındandır. Âyet-i kerîmeleri tefsir ederken hadis-i şeriflere mürâcaat ederdi. En'âm sûresi 82. âyet-i kerimenin tefsiri hakkında İbn-i Mes'ûd'dan şöyle rivâyet etmiştir: *"İman edip imanlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte korkudan emin olma onların hakkıdır, doğru yolda olanlar da onlardır."* âyet-i kerîmesi nâzil olunca Ashâb-ı kirâm; *"Hangimiz zulüm etmiş bulunmuyoruz?"* diye Rasûlullah'a sordular. Rasûlü ekrem: *"Bu sizin hakkınızda değildir"* dedi ve sonra: *"Hani Lokman da oğluna nasîhat ederek demişti ki: Oğlum, Allah'a şirk koşma! Şüphe yok ki bu şirk pek büyük bir zulümdür"* (Lokman, 31/13) meâlindeki âyetini okudular. Bu âyet-i kerîme ile En'âm sûresi 82. âyetteki zulmün, Allah'a ortak koşmak olduğunu bildirmiştir.[389]

Kırâat ilminde de oldukça önemli bir yere sahip olan Alkame b. Kays meşhur kıraat alimlerinden Yahyâ b. Vessâb, Ubeyd b. Nadle ve Ebû İshak es-Sebiî'nin de hocasıdır. Hayatını şaşaa ve debdebeden uzak mütevazı bir şekilde yaşayan Alkame b. Kays, bu dünyadan ayrılma zamanı gelip hakkın huzuruna çıkacağı anı beklediği saatlerde şöyle vasiyette bulunuyordu:

"Ben vefat ederken başımda 'Lâ ilâhe illallah' diyerek telkinde bulununuz. Vefat haberimi yaymayın ve beni hemen kabrime götürün."

Alkame, 62/681'de Yezîd b Muâviye'nin (ö. 64/683) hilafeti döneminde 90 yaşındayken Kûfe'de vefat etmiştir.[390]

Alkame, vefat ettiğinde aile efradına miras olarak, evinden, bineğinden ve bir mushaftan başka bir şey bırakmamıştır. Onu da hastalığında yanında kalan, azatlı kölesine vasiyet etmişti.

Alkame'nin çocuğu olmamıştır.[391]

---

389 Buhari, Tefsir (En'âm 3), (Lokman 1); İstitâbe, 1, 9

390 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 92; Zehebî, *Siyer*, IV, 61

391 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 91; Zehebî, a.g.e., IV, 57; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 110

13. Amr b. Meymûn el-Evdî (ö. 74/693)

Hz. Peygamber hayattayken İslamı seçip O'nu tasdik etmesine rağmen O'nunla görüşüp sahabe olma şerefini yakalayamamıştır.[392] Aslen Yemenlidir. Muaz b. Cebel ile beraber Şam'a gelmiş, daha sonra Kufe'ye yerleşmiştir.[393] Şam'da Muaz b. Cebel 'in, onun vefatından sonra da Kûfe'de İbni Mes'ûd 'un sohetlerine devam etmiştir.[394] Kufe'nin sayılı büyük tabiîlerindendir.[395] Âbid bir kişi olan Amr b. Meymûn'un, 60 defa haccetmiş olduğu rivayet edilmiştir.[396] Abdülmelik b. Mervan'ın (ö. 86/705) hilafetinin ilk yılları olan 75/694 yılında vefat etmiştir.[397]

Hz. Ömer, Hz. Aişe, İbn Mes'ûd, Muaz b. Cebel, Ebû Zerr, Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Sa'd b. Ebi Vakkas, Ma'kıl b. Yesar, Ebû Hureyre, ve İbn Abbas'tan hadis rivayet etmiştir.

Kendisinden ise Saîd b. Cübeyr, Rebîa b. Haysem, Ebû İshâk es-Sebîî, Abdülmelik b. Umeyr, Ziyad b Ilâka, Hilâl b. Yesaf, İbrahim b. Yezîd et-Teymî, Âmir eş-Şa'bî, Amr b. Mürre, Ata b. Sâib, Muhammed b. Sûka ve Hüseyn b. Abdurrahman gibi kimseler hadis rivayetinde bulunmuştur.[398]

Az rivayeti olan ravilerdendir. Zehebî[399] ve İbn Hacer[400] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

14. Guneym b. Kays el-Ka'bî (ö. 90/708)

Hz. Peygamber hayattayken O'nun elçileri vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Pek çok defa Medine'ye gelip Hz. Peygamberi görmeyi istemişse de bu isteğini gerçekleştirememiştir. Hz.

---

392 Zehebî, *Siyer*, IV, 158; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 96

393 Zehebî, a.y.; a. mlf, *Tezkira*, I, 65

394 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, III, 282; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe,* IV, 275

395 İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.y.

396 Ebu Nuaym, *Hilye*, IV, 148; İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, a.g.e, IV, 160; a. mlf, *Kâşif*, II, 89

397 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 118; İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, a.g.e., IV, 160; a. mlf, *Tezkira*, a.y.

398 Zehebî, *Siyer*, IV, 158; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 96

399 Zehebî, a.g.e., IV, 160; a. mlf, *Kâşif*, II, 89; a. mlf, *Tezkira*, I, 65

400 İbn Hacer, a.y.; a. mlf, Takrîb; s. 427

Ömer (ö. 23/643) zamanında Medine'ye gelmiştir.[401] Ukbe b. Gazvan ile çeşitli fetihlere katılan Guneym b. Kays, daha sonra Basra'ya yerleşmiş[402] ve 90/708 tarihinde vefat etmiştir.[403]

İbn Mende ve Ebû Nuaym, Guneym b. Kays'ın Hz. Peygamber'i gördüğünü rivayet etmektedirler.[404]

Sa'd b. Ebi Vakkas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Ömer, Übeyy el-Avvâm (müezzin-ü Beyti'l-Makdis) ve babasından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise, Süleyman et-Teymî, Âsım el-Ahvel, Hâlid el-Hazzâ, Sâbit b. Umâre el-Hanefî, Ebu's-Selîl, Darîb b. Nüfeyr ve Yezîd er-Rakkâşî gibi kimseler hadis rivayetinde bulunmuşlardır.[405]

İbn Sa'd'ın da ifade ettiği[406] gibi az hadis rivayet eden ravilerdendir. Temel hadis kitaplarında sadece 14 rivayeti bulunmaktadır. İbn Sa'd[407] ve İbn Hacer[408] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

15. Mâlik b. Umeyr el-Hanefî (ö. ?)

Cahiliyyeyi idrak eden Malik b. Umeyr'in Hz. Peygamber'i gördüğü ve sohbetinde bulunduğu kesin olarak bilinmemektedir.[409]

Yakub b. Süfyan onu sahabeden saymıştır.[410]

Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[411] Yine, İbn Ebi Hâtim'in Ebû Zür'a'dan naklen belirttiğine göre, Hz. Ali'den yapmış olduğu rivayetleri de mürseldir.[412]

---

401 Zehebî, *Kâşif*, II, 117
402 İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 225
403 İbn Hacer, a.g.e., VIII, 225; a. mlf, *Takrîb*, s. 443
404 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, IV, 343
405 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 124; İbnu'l-Esîr, a.y., 343; İbn Hacer, a.y.
406 İbn Sa'd, a.g.e., VII, 124
407 İbn Sa'd, a.y.
408 İbn Hacer, a.g.e., VIII, 225; a. mlf, Takrîb, s. 443
409 İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 39
410 İbn Hacer, a.g.e., X, 18; a. mlf, *Takrîb*, s. 517
411 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, III, 412;
412 İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, *Kâşif*, II, 236; İbn Hacer, a.g.e., X, 19

Hz. Peygamber, Hz. Ali, Sa'saa b. Sûhân ve Vâlan el-İclî'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise, İsmâil b. Semi' el Hanefî ve Ammar b. Muâviye ed-Dühenî gibi kimseler hadis rivayet etmişlerdir.[413]

Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin câmilerinde rivayetleri bulunmayan Mâlik b. Umeyr'in temel hadis kitaplarında sadece yedi tane rivayeti bulunmaktadır. İbn Hacer, Yahya b. Saîd el-Kattân'dan (ö.198/813) nakille halinin meçhul olduğunu belirtmektedir.[414]

16. Mesrûk b. el-Ecda' (ö. 63/682)

Tabiûnun meşhur fıkıh ve hadis âlimlerindendir. İsmi Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik b. Ümeyy b. Abdillah b. Mürr el-Hemedânî, el-Vedâî, el-Kûfî olup künyesi Ebû Âişe'dir.[415] Doğum tarihi bilinmemektedir. Hazret-i Ali zamânında 63/683'de 63 yaşında şehit olmuştur.[416] Aslen Yemenlidir. Dayısı Amr İbnu Ma'dıkerib'dir. Hz. Ebû Bekr (ö. 11/633) zamanında Medine'ye gelmiş, daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Kadisiye savaşına katılmış ve bu savaşta yaralanmıştır.[417] Hz.Ömer ile karşılaştığı zaman, Hz. Ömer: "*İsmin nedir?*" diye sormuş, Mesrûk b. el-Ecda' diye cevap vermiştir. Hz. Ömer: "*Ecda' şeytandır, sen Mesrûk b. Abdurrahman*"sın buyurmuş ve bu olaydan sonra o isimle tanınmıştır.[418]

Mesrûk, ibadete çok düşkün olup ayakları şişinceye kadar namaz kılardı.[419] Hanımı: "Mesrûk bin el-Ecdâ o kadar uzun namaz kılardı ki, namazdan ayakları şişerdi. Allahu teâlâya yemin ederim ki, fırsat bulup onun arkasına oturduğum zaman hâline acır ve ağlardım." diyerek onun bu hâlini anlatmaktadır.

---

413 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb,* III, 412; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 18

414 İbn Hacer, a.y.

415 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 76; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 157; Zehebî, *Siyer*, IV, 63-64; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 100

416 Zehebî, a.g.e., IV, 68; a. mlf, *Kâşif*; II, 256; İbn Hacer, a.g.e., X, 101

417 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 77; Zehebî, a.g.e., IV, 67; İbn Hacer, a.g.e., X, 100

418 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 76; Zehebî, a.g.e., IV, 65; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 492-493; a. mlf, *Tehzîb*, X, 100

419 Zehebî, *Kâşif*, II, 256

Ramazanda imâm olduğunda bir rekatta Ankebût sûresini baştan sona okurdu. Hacca gittiği zaman, Mekke-i Mükerreme'de kaldığı sürece, sağ veya sol yanını yere koyup yatmamış ve hep Kâbe karşısında secdede ibâdetle meşgûl olmuştur. Hastalandığı zaman kendisine: "Biraz dinlenmeyi düşünmez misin?" dediklerinde şu cevabı vermiştir: "Allah'a yemin olsun ki; gâibden-semâdan birisi gelse de bana 'Allah sana kat'iyen azâb etmeyecek' dese, ben yine eskiden olduğu gibi aynı ciddiyet ve azimle ibâdet etmeye devam ederim."[420] buyurmuştur. Zaten, onun efendisi, bizim efendimiz, Kâinatın Efendisi de (sallâllahu aleyhi ve sellem) aynı şeyi söylememiş miydi? "Ey Âişe, ben, şükreden bir kul olmayayım mı?"[421]

Buyurdu ki: "Mezarında, Allahü teâlânın azâbından emin, dünyâ sıkıntısından uzak ve rahat olan bir kimseye gıbta ettiğim kadar hiç kimseye gıbta etmem."

Abdullah b. Mes'ûd'un sohbetlerine devam eden[422] Mesrûk'un, tabiûnun en faziletlileri arasında olduğu rivayet edilmiştir. Bunu dile getirmek amacıyla: "*Hemedanlı analar Mesrûk gibisini doğurmamıştır*"[423] denilmiştir.

Çok kanaatkardı, zahiddi. Kûfe'de kadılık yapmasına rağmen, karşılığında bir ücret almamıştır.[424] Bu meyanda:

"Benim en mutlu anım, hizmetçimin bana, evde ne bir ölçek buğdayın ne de bir dirhemin bulunmadığını söylediği andır." diyordu.

Mesrûk; Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz Osman, Hz. Ali, Muaz b. Cebel, Habbab b. Eret, İbn Mes'ud, Übeyy b. Ka'b, Muğire b. Şu'be, Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer, İbn Amr, Ma'kil b. Sinân, Hz. Aişe, Ümmü Seleme ve Ubeyd b. Umeyr gibi birçok sahabeden hadis rivayet etmiştir.

420 İbn Cevzî, Sıfatü's-Safve, 3/15.
421 Buhârî, Tefsîr, (48) 2; Müslim, Munâfikîn, 79-81.
422 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 493; a. mlf, *Tehzîb*, X, 101
423 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 79; Zehebî, *Siyer*, IV, 66; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 100
424 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 82; Zehebî, a.g.e., IV, 68

Muhammed b. Münteşir, Ebû Vâil, Şa'bî, İbrahim en-Nehaî, Ebû İshâk es-Sebîî, Yahya b. Sâbit, Abdurrahman b. Mes'ud, Ebû Şa'sâ, Abdullah b. Mürre, Mekhûl eş-Şâmî gibi birçok kimse de kendisinden hadis rivayet etmiştir.[425]

İlim öğrenmek için çok çalıştığı rivayet edilmiştir.

Şa'bi: "*İlim talebi hususunda ondan daha istekli birisini görmedim.*" sözleriyle bu hakikatı anlatmak istemiştir.[426]

İbrâhim Nehâî de; "Mesrûk, İbn Mes'ûd'un en eski talebesiydi ve Müslümanlara sünnet-i Resûlullah'ı öğretirdi." buyurmuştur.

Yalandan olabildiğince uzak, olabildiğince samimi, olabildiğince içten ve olabildiğince sağlam ve emîn bir insan olan Mesrûk, hadîsin tek bir harfinin bile öğrenilmesi ve korunması için çeşitli beldelere yolculuklar yapmıştır.

Temel hadis kitaplarında 512 tane rivayeti olan Mesrûk, cerh ve ta'dil açısından İbn Sa'd,[427] Zehebî[428] ve İbn Hacer[429] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

17. Mes'ûd b. Hırâş (ö. ?)

Buhârî'nin meşhur ravilerinden birisi olan Rıb'î b. Hırâş'ın kardeşidir. Hz. Peygamber'le sohbeti hususunda ihtilaf vardır. Buhârî sohbeti var derken, Ebû Hâtim er-Râzi sohbetinin olmadığını söylemektedir. İbn Mende ve Ebû Nuaym da aynı kanaattedirler.[430]

Hz. Ömer ve Talha b. Ubeydullah'tan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise, kardeşi Rib'î ve Ebû Bürde hadis rivayetinde bulunmuşlardır.[431]

Hayatı hakkında çok az bir bilgi olan Mes'ûd b. Hırâş'ın temel hadis kitaplarında rivayetlerine rastlanamamıştır. Rivâyet

---

425 Zehebî, *Siyer*, IV, 64; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 492; a. mlf, *Tehzîb*, X, 100
426 Zehebî, *Kâşif*, II, 256; İbn Hacer, *el-İsâbe*, a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.
427 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 84
428 Zehebî, *Siyer*, IV, 67
429 İbn Hacer, a.g.e., III, 493; a. mlf, *Tehzîb*, X, 101; a. mlf, *Takrîb*, s. 528
430 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, III, 447; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 158-159; İbn Hacer, a.g.e., III, 410
431 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 149; İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.g.e, V, 159

yönü bilinememektedir. Bu meyanda sadece İbn Sa'd, onun az hadis rivayet eden ravilerden olduğunu söylemiştir.[432]

18. el-Ma'rûr b. Süveyd (ö. ?)

Aslen Esed Kabilesi'nden olup daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Künyesi, Ebû Ümeyye'dir.[433] Kûfe'de Abdullah b. Mes'ûd'un sohbetlerine devam etmiştir. Muammerîn'den olup en az 120 sene yaşadığı rivayet edilmektedir.[434] Hicri 80/699'dan sonra vefat etmiştir.[435]

Hz. Ömer, İbn Mesud, Ebû Zerr, Hureym b. Fâtik ve Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise Vâsıl el-Ahdeb, Sâlim b. Ebu'l-Ca'd, Âsım b. Behdele, el-A'meş, Muğire b. Abdillah el-Yeşkurî ve Bekr b. el-Ahnes gibi kimseler hadis rivayet etmişlerdir.[436]

Her ne kadar İbn Sa'd[437] ve İbn Hacer[438] çok hadis rivayet etmiştir deseler de temel hadis kitaplarında 55 kadar rivayeti bulunmaktadır. Ma'rûr b. Süveyd, İbn Sa'd,[439] Zehebî[440] ve İbn Hacer[441] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

19. Yüseyr (Üseyr) b. Amr b. Câbir (ö. 85/704)

İsmi: Yüseyr b. Amr b. Câbir el-Kûfî veya Üseyr Ebu'l-Habbâz el-Abdî, el-Muhâribî, el-Kindî, el-Katabânî'dir. Hz. Peygamber dönemini idrak eden Yüseyr, onun hicreti esnasında doğmuştur.[442] Hz. Peygamber'i gördüğü de rivayet edilmiştir.[443] İsminin Yüseyr

---

432 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 149
433 Zehebî, *Siyer*, IV, 174
434 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 118; Zehebî, a.y.; a. mlf, *Kâşif*, II, 180; a. mlf, *Tezkira*, I, 67; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 207; a. mlf, *Takrîb*, s. 540
435 Zehebî, a.y.
436 Zehebî, a.g.e., IV, 174; İbn Hacer, a.g.e., X, 207
437 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 118
438 İbn Hacer, a.y.
439 İbn Sa'd, a.y.
440 Zehebî, *Tezkira,* I, 67
441 İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 540
442 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 521; İbn Hacer, a.g.e., XI, 332
443 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, IV, 145; Zehebî, *Kâşif*, II, 392; İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 607

mi Üseyr mi, yoksa bu iki şahsın değişik iki kişi mi olduğunda ihtilaf vardır.[444] Yüseyr, 11 yaşındayken Hz. Peygamber irtihal-i dar-ı beka etmiştir.[445] Haccâc'ın (ö. 96/714) zamanına kadar yaşamış olup[446] 85/704 yılında vefat etmiştir.[447]

Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Sehl b. Huneyn, Selman el-Fârisî ve Ebû Mes'ûd el-Ensarî'den hadis öğrenmiştir.

Kendisinden ise oğlu Kays, Hamid b. Hilâl, Ebû Katâde el-Adevî, Ebû Nadre el-Abdî, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Zürâre b. Evfâ ve Ebû İmrân el-Cüvenî hadis rivayet etmişlerdir.[448]

Az hadis rivayeti olan ravilerdendir. Hz. Peygamber'den sadece iki tane hadis rivayet etmiştir.[449] Bunlar da Üveys el-Karenî (ö. 37/657) ile ilgili rivayetlerdir. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb* isimli eserinde İclî'nin (ö. 261/874) *Sikât*'ında saydığını, İbn Hazm'ın (ö. 456/1063) ise "*kavi değildir*" dediğini nakletmektedir.[450]

20. Ebu'l-Halâl el-Atekî (Zürâre b. Rebîa), (ö. ?)

İsminin tesbiti hakkında ihtilaf vardır. Bazı müellifler Zürâre b. Rebîa,[451] bazıları da Rebîa b. Zürâre[452] olarak vermektedirler. Cahiliyeyi idrak etmiştir. Haccâc'ın (ö. 96/714) zamanında 120 yaşında vefat etmiştir.[453]

Hz. Osman'dan rivayetleri vardır.[454]

Çok az rivayeti olan ravilerdendir. Temel hadis kitaplarında sadece Ahmet b. Hanbel'in Müsned'inde iki tane rivayeti bulunmaktadır.[455] İbn Sa'd tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.[456]

444 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, IV, 145; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 332; a. mlf, *Takrîb*, s. 607
445 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 520
446 İbn Abdi'l-Berr, a.y.; İbnu'l-Esîr, a.y.
447 Zehebî, a.y.; İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, a.y.
448 Zehebî, *Kâşif*, II, 392; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 332; a. mlf, *Takrîb*, s. 607
449 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., IV, 146; İbnu'l-Esîr, a.g.e., V, 520
450 İbn Hacer, a.g.e., XI, 333
451 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 149
452 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 527
453 İbn Hacer, a.g.e., I, 527
454 İbn Sa'd, a.y.
455 *Müsned*, III, 202, 206
456 İbn Sa'd, a.y.

21. Ebû Râfi' Nüfey' es-Sâiğ (ö. ~90/708)

Aslen Medinelidir. Basra'ya yerleşmiş ve bu nisbeyle tanınmıştır.[457] Cahiliyeyi idrak eden Nüfey', tabiûnun büyük imamlarından[458] olup ilmiyle temayüz etmiştir.[459] Künyesi Ebû Râfi'dir. Künyesiyle de meşhurdur.[460]

Ölümü, Enes b. Mâlik'in (ö. 92/710 veya ö. 93/711) ölümüne yakındır.[461] 90/708 küsuruncu senede vefat etmiştir.[462]

Ebu Râfi', Hz. Ömer ailesinin kölesiyken azat edildiği zaman, Sâbit el-Bünânî'nin ifadesine göre: "*Benim için iki ecir (sevap) vardı, şimdi onlardan birisi gitti*" demiştir.[463]

Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit, Übeyy b. Ka'b, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ka'bu'l Ahbâr, Ebû Hureyre ve Hafsa bint Ömer'den hadis rivayet ettiği belirtilen[464] Ebû Râfi'in en çok Hz. Ömer ve Ebû Hureyre'den rivayetleri bulunmaktadır.[465]

Kendisinden ise, oğlu Abdurrahman, Hasanü el-Basrî, Humeyd b. Hilâl, Hilas b. Amr, Abdullah b. Feyrûz ed-Dânâc, Katâde, Sâbit el-Bunânî, Atâ b. Ebi Meymûn, Bekr b. Abdillah el-Müzenî, Süleymen et-Teymî ve Ali b. Zeyd. b. Ced'ân gibi kimseler hadis rivayet etmişlerdir.[466]

Kütübü Sitte ravilerindendir. Temel hadis kitaplarında 136 tane hadis rivayeti bulunmaktadır. İbn Sa'd,[467] Zehebî[468] ve İbn Hacer[469] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

---

457 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 122
458 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, IV, 219; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 107; Zehebî, *Siyer*, IV, 414
459 İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 421
460 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 565
461 Zehebî, *Tezkira*, I, 69
462 Zehebî, *Siyer*, IV, 415; a. mlf, *Tezkira*, a.y.; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 74
463 Zehebî, a.y.
464 Zehebî, a.g.e., IV, 414; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 420
465 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., IV, 219; İbnu'l-Esîr, a.g.e., VI, 107
466 İbn Hacer, a.g.e., X, 421
467 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 122
468 Zehebî, a.y.; a. mlf, *Kâşif*, II, 325; a. mlf, *Tezkira*, I, 69
469 İbn Hacer, *el-İsâbe*, a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.; a. mlf, *Takrîb*, s. 565

22. Ebû Recâ el-Utâridî (ö. 117/735)

İsmi: İmrân b. Milhan'dır. Tabiûnun büyüklerinden olup muammerîn yani uzun ömürlülerdendir.[470] İlmiyle amel eden Ebû Recâ, ibadete karşı gösterdiği aşırı düşkünlükle tanınmıştır.[471] Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olmuş fakat, Hz. Peygamber'i görememiştir. Basra'ya yerleşmiştir.[472]

Ebu Mûsâ el-Eş'arî 'den Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmiş ve bunu İbn Abbas 'a okuyup onun da tasvibini almıştır.[473] Kavmine 40 yıl imamlık yapan Ebû Recâ İbn Sa'd'a göre Kur'ân'ın rivayeti hususunda da ilim sahibi bulunmaktadır.[474]

Ölüm tarihi ihtilaflıdır. 135 yıldan fazla yaşamış olup Hişam b. Abdulmelik'in (ö. 125/743) hilafeti zamanında 117/735'te vefat etti diyenler olduğu gibi h. 105, 107, 109 veya 110'da vefat ettiğine dair rivayetler de bulunmaktadır.[475] Cenazesine Hasan el-Basrî ve meşhur şair Ferezdak katılmıştır.[476]

Hz. Ömer, Hz. Ali, İmran b. Husayn, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Abbas ve Hz. Âişe'den hadis rivayet etmiştir.[477]

Kendisinden ise, Eyyub es-Sahtiyânî, İbn Avn, Cerîr b. Hâzim, Avfu'l-A'rabî, İmranü'l-Kesîr, Mehdi b. Meymûn, Ebu'l-Eşheb, Hammad b. Necîh, Selim b. Zerîr, Saîd b. Ebi Rebîa, Hassan b. Zekvân ve Ebu'l-Hâris el Kirmânî gibi bir çok kimse hadis rivayet etmiştir.[478]

---

470 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, III, 286; Zehebî, *Kâşif*; II, 95; a. mlf, *Tezkira*, I, 66; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 430

471 Zehebî, *Tezkira*, I, 66

472 Zehebî, a.y.

473 Zehebî, *Siyer*, IV, 254; a. mlf, *Tezkira*, a.y.

474 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 139; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 74; a. mlf, *Tehzîb*, VIII, 124

475 İbn Sa'd, a.y.; Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 305; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, IV, 280; Zehebî, a.g.e., IV, 255-257; a. mlf, *Tezkira*, a.y.; a. mlf, *Kâşif*, II, 95; İbn Hacer, *el-İsâbe,* a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.

476 İbn Sa'd, a.y.; İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., III, 286; İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, a.g.e., IV, 255

477 İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 74; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.

478 İbnu'l-Esîr, a.y.; Zehebî, a.g.e., IV, 254; a. mlf, *Tezkira*, a.y.; İbn Hacer, *el-İsâbe*, a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, a.y.

Temel hadis kitaplarında 67 tane rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 25 tanesinin Buhârî'de bulunması, Ebû Recâ'nın güvenilir bir ravi olduğunun desteklenmesi açısından önemlidir. Ebû Recâ, Zehebî[479] ve İbn Hacer[480] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

23. Ebû Osman en-Nehdî (ö. 95/713)

Ebû Osman en-Nehdî, Kûfe'nin en mümtaz tabiîsidir.[481] İsmi, Abdurrahman b. Müll, künyesi ise Ebû Osman'dır.[482] Cahiliye ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemini idrak etmiş hatta efendimizin zekât toplama memurlarına üç defa zekât vermiştir.[483] Peygamber efendimizle (sallallahu aleyhi ve sellem) görüşemeyen Ebû Osman, Hz. Ebû Bekir'le de (radıyallahu anh) görüşme fırsatı bulamamıştır. Ebû Osman en-Nehdî, Hz. Ömer (radıyallahu anh) döneminde Medine'ye gelmiştir. Kâdisiye, Celûla, Tüster, Nihavend, Yermük, Azerbaycan, Mihran ve Rüstem gibi birçok yerin fetihlerine katılmış,[484] yer yer fethedilen beldelerde yaşanan olaylarla alakalı bilgiler de vermiştir.

Mesela Utbe bin Ebi Farkad ile Azerbaycan'da bulundukları sırada kendilerine Hz. Ömer'den (radıyallahu anh) gelen bir mektupta şunların yazıldığını nakleder:

"*Ey Utbe bin Ebi Farkad! Bu imkânlar ne senin, ne babanın, ne de ananın üstün çabasının eseridir. Kendi ocağında ne ile doyuyorsan, Müslümanları da ocaklarında onunla doyur. Aman israfa kaçmayın! Müşriklerin kıyafetlerine bürünmekten ve ipek giyinmekten kaçının!*"[485]

Zatu's-Selâsil savaşına da katılmış olan Ebû Osman, ordunun komutanı Amr İbnu'l-Âs'ın (radıyallahu anh) dilinden şu olayı nakletmiştir:

---

479 Zehebî, *Kâşif*, II, 95; a. mlf, *Tezkira*, I, 66
480 İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 124; a. mlf, *Takrîb*, s. 430
481 İbn Hacer, a.g.e., VI, 250
482 İbn Hacer, a.g.e., VI, 248
483 Zehebî, *Tezkira*, I, 65
484 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 394; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 497
485 Buhârî, Libâs 25; Müslim, Libâs 12

"*Ya Resûlallah sana en sevgili insan kimdir?*" dedim.

"*Aişe'dir!*" buyurdular. Ben tekrar sordum:

"*Erkeklerden kim?*"

"*Onun babasıdır!*" buyurdular. Ben bir kere daha sorayım dedim:

"*Sonra kim?*"

"*Ömer*" buyurdular ve sonra başka isimler de saydılar. Ben, beni en sona atacak korkusuyla sükut edip başka sormadım."[486]

Bir ara zabıtalık görevi de yapan Ebû Osman en-Nehdî[487], Hz. Hüseyin'in şehadetine kadar Kûfe'de yaşamıştır. Daha sonra: *"Rasûlullah'ın torununun şehit edildiği bir beldede oturamam."* diyerek Basra'ya taşınmış[488] ve Basra'da tanıştığı Selman el-Farisî'den on iki sene istifade etme imkânı bulmuştur.[489] Selman el-Farisî ile samimi dost olan Ebû Osman ondan şöyle bir hadis rivayet etmiştir:

Selman (radıyallahu anh) ile bir ağacın altında oturuyorduk. Selman birden kuru bir dal aldı ve onu yaprakları dökülünceye kadar salladı. Sonra da: "*Ebû Osman, niçin böyle yaptığımı sormuyor musun?*" dedi. Ben de: "*Niçin böyle yapıyorsun?*" diye sordum. Bana şunu anlattı: "*Rasûlullah da böyle yapmıştı. Bir defasında O'nunla birlikte bir ağacın altında oturuyordum. Kuru bir dal alıp onu yaprakları dökülünceye kadar salladı ve: 'Ey Selman niçin böyle yaptığımı sormuyor musun?'* dedi. "*Niçin öyle yapıyorsunuz?*" dedim. "*Müslüman kimse, güzelce abdest alıp beş vakit namazını kılarsa, şu dalın yapraklarının döküldüğü gibi onun da günahları dökülür*" buyurarak şu ayetleri okudu: "*Gündüzün iki tarafında, gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Zira böyle güzel işler insandan uzak olmayan günahları silip giderir. Bu, düşünen ve ibret alanlara bir nasihattir.*" (Hûd sûresi, 11/114) dedi.

Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe, İbn Abbas, İbn Ömer, Ümmü Seleme, Ebû Musa el-Eş'arî, Ebû Zerr, Bilal, Selman el-Farisî, Üsâme

---

486 Buhari, Megazi 63, Fedailu'l-Ashab 5; Müslim, Fedailu'l-Ashab 8

487 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 98

488 İbn Sa'd, a.y.; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 498; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 249

489 İbn Sa'd, a.y.; Zehebî, *Tezkira*, I, 65

ve Ebû Hureyre'den (radıyallahu anhüm) hadis rivayet etmiştir.[490] Kendisinden ise Katâde, Hâlidü'l-Hazza, Humeyd, Dâvûd b. Ebî Hind, Süleyman et-Teymî, Sabit el-Bünânî ve Eyyûb es-Sahtiyanî gibi tabiûnun ileri gelenleri hadis rivayet etmişlerdir.[491]

İbadetine çok düşkün olan Ebu Osman en-Nehdî'nin çok oruç tuttuğu, bayılana kadar namaz kıldığı, bazen okuduğu ayetlerin tesiriyle bayılıp düştüğü[492] ve gecesini ibadetle, gündüzünü oruçla geçirdiği (gece kâim, gündüz sâim) rivayet edilmiştir.[493]

Onun hayatı bizim için örnek teşkil edecek tablolarla doludur. Mu'temir b. Süleyman, babasının şöyle dediğini naklediyor: *"Ben Ebû Osman en-Nehdî'nin hiç günah işlemediğini sanıyorum. Onun gecesi namazla, gündüzü oruçla geçerdi."*

Hammâd b. Seleme, Sabit'ten naklediyor. *Ebû Osman en-Nehdî dua edince biz de dua ederdik. O şöyle derdi: "Allah için, şimdi dualarınız kabul olacak. Çünkü O; 'Bana dua edin ki, sizin isteklerinizi kabul edeyim.' diye buyuruyor."*

"Hayatını emr-i bi'lma'ruf, nehy-i ani'lmünker dantelâsı üzerine kuran, kalbi hüşyar bir gönül insanıydı o. Daima 'rekaik' yani, kalbi yumuşatan, gözün yaşarmasına sebep olan, öldükten sonra dirilme, insanın Cenab-ı Hak'la münasebeti gibi konuları mütalaa eder, sürekli onlarla meşgul olurdu.

O, kendisini i'lâ-yı kelimetullah'a aşk derecesinde bağlamış insanlardan biriydi. Tamamını birden sırtında taşıyabileceği kadar bir mala sahip; şehir şehir dolaşır, bir yere çardağını kurup ibadet ü tâatıyla meşgul olur; evrâd ü ezkârını okur, ayetlerin tefsirini yapar, hadis-i şerifleri rivayet eder ve bu suretle halkı irşad görevinde bulunurdu. Bu gibi salihâtla meşgulken, falan yerde cihad olacağı haber verildiğinde de çardağını söküp atının sırtına yükler, mücahede meydanına sürerdi. Vazifesini tamamlar tamamlamaz da tekrar bir başka beldenin yolunu

---

490 Zehebî, *Tezkira*, I, 65

491 Zehebî, a.y.; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 249

492 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 395; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 498; Zehebî, a.g.e., I, 66

493 Zehebî, *Kâşif*, I, 645

tutar; bir kere daha çardağını kurup i'lâ-yı kelimetullah vazifesinin ayrı bir yönünü eda etmeye koyulurdu."[494]

Ahmed b. Hanbel'e "Tabiûnun en faziletlileri kimlerdir?" diye sorulduğunda; "*Osman en-Nehdî, Kays b. Ebi Hâzim, Alkame b. Kays ve Mesrûk b. el-Ecda'dan daha faziletlilerini bilmiyorum.*" demiştir.[495]

Zühd ve takvasıyla tabiûnun en meşhurlarından olan Ebû Osman en-Nehdî, temel hadis kitaplarında en çok rivayeti olan ravilerden birisidir. Toplam iki yüz seksen üç rivayeti bulunmaktadır. Hafız Zehebî, onun hakkında eserlerinde herhangi bir değerlendirme yapmazken, İbn Sa'd[496] ve İbn Hacer[497] tarafından "sika/güvenilir" ve "sebt/sağlam" olduğu ifade edilmiştir.

Nesâî de: "*Tabiûnun büyükleri içinde sahabeden en güzel şekilde hadis rivayet eden üç kişi vardır. Bunlar: Kays b. Ebi Hâzim, Ebû Osman en-Nehdî ve Cübeyr b. Nüfeyr'dir.*"[498] demiştir. Bu cümle de onun hadis rivayetindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Rivayet etmiş olduğu hadisler genellikle muttasıldır. Bu hadislerden birisi, Ebû Hureyre'den rivayetle, *Halilim (Rasûlullah) şu üç şeyi ölene kadar terk etmememi tavsiye etti onlar: "Her ay üç gün oruç tutmak, duha namazı kılmak ve vitir namazı kılmak üzere uyumak (vitir namazını gecenin ilerleyen saatleri içinde kılmak)tır."*[499]

Onun kanalıyla rivayet edilen bir diğer altın sözde Allah Rasûlü şöyle buyurur: "*Muhakkak ki Allah, hayiyy-çok hayâlı, kerim-çok cömerttir. Kulları O'na el açıp dua edince, onların ellerini bomboş geri çevirmekten hayâ eder.*" Hz. Peygamber'den riva-

494 http://www.herkul.org/kiriktesti/index.php?article_id=39'den kısmen sadeleştirerek. (Erişim: 04.05.2005)
495 Kâsimî, *Kavâidu't-tahdîs*, s. 75
496 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 98
497 İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 250; a. mlf, *Takrîb*, s. 351
498 İbn Hacer, a.g.e., II, 56; a. mlf, *Takrîb*, a.y.
499 *Buhârî*, Teheccüd, 33, Savm, 60; *Müsned*, II, 497, 505; *Dârimî*, Savm, 38

yet ettiği: *"Size reyhan (güzel koku) verildiği zaman onu reddetmeyin. Çünkü o cennetten çıkmıştır."*[500] hadisi ise mürseldir.[501]

Altmış sene kadar cahiliye döneminde yaşayan Ebû Osman, bir o kadar da, hatta daha da fazla, Müslüman olarak yaşamıştır. Muammerûn yani uzun ömürlü kişilerden olan Ebû Osman en-Nehdî, yüz otuz küsür senedir yaşamakta olduğunu bizzat kendisi söylemiştir.[502] Ölüm tarihi hakkında ihtilaf vardır. Haccâc'ın (ö. 96/714) Irak ve Basra valiliğinin ilk yıllarında,[503] 100/718 senesinde[504] veya daha sonra[505] vefat ettiğine dair rivayetler bulunmaktadır.

Yazımıza onun Hazreti Âişe validemizden rivayet ettiği bir dua ile son verelim: Rasûlullâh Efendimiz şöyle dua ederdi: "*Allah'ım! Beni, iyilik ve güzellik işlediğimde sevinen; kötülük işlediğimde ise istiğfar edenlerden eyle*."

24. Ebû Amr eş-Şeybânî (Sa'd b. İyâs) (ö. 96/714)

Cahiliyeyi görüp Hz. Peygamber zamanını idrak etmiş olmasına rağmen Rasulullah'ı göremediği için sahabi olma şerefine erememiştir. Müslüman olduktan sonra Kûfe'ye yerleşmiş, İbn Mes'ûd'un sohbetlerine devam etmiş ve bununla meşhur olmuştur.[506] Kırk yaşındayken Kâdisiye savaşına katılmıştır.[507] 120 sene yaşayan Sa'd b. İyâs, Velid b. Abdi'l-Melik'in hilafeti (ö. 97/715) zamanında 95/713 veya 96/714 yılında vefat etmiştir.[508]

Hz. Ali, İbn Mes'ud, Huzeyfe ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise Mansûr, A'meş, Süleyman et-Teymî,

---

500 *Tirmizî*, Edeb, 37. Krş: *Ebû Dâvûd*, Tereccül, 13; *Nesâî*, Ziyne, 74; *Müsned*, II, 320, III, 118, 133, 226, 250, 261

501 Mürsel hadis: "*Tabiûnun isnadında sahabeyi atlayıp doğrudan Hz. Peygamber'den rivayet etmiş olduğu hadisdir*". Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 227; Ebu Dâvud, *Kitabu'l-merâsîl*, 342-343

502 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 498

503 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 98; İbnu'l-Esîr, a.y.

504 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 395; İbnu'l-Esîr, a.y.

505 Zehebî, *Tezkira*, I, 66

506 İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 338-339

507 İbn Sa'd, a.g.e., VI, 104; İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 150; Zehebî, *Siyer*, IV, 174; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 110; a. mlf, *Tehzîb*, III, 406

508 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., II, 150; İbnu'l-Esîr, a.g.e., II, 339; Zehebî, a.y.

İsmâil b. Ebi Hâlid, Ebû Muâviye Amr b. Abdillah en-Nehaî gibi Kûfe'liler[509] hadis rivayet etmişlerdir.[510]

Kütüb-ü Sitte ravilerindendir. İbn Sa'd,[511] Zehebî[512] ve İbn Hacer[513] tarafından "*sika*" kabul edilmiştir.

B. Cerh Edilen Muhadramlar (Güvenilirliği Tartışılan Muhadramlar)

Bu bölümde zabt ve adalet açısından tenkit edilmemesine ve *sika* kabul edilmesine rağmen, tefsire *israilî rivayetler* soktuğu için eleştirilen Ka'bu'l-Ahbâr'a yer verilmiştir.

1. Ka'bu'l-Ahbar (ö. 32/652)

Tabiûnun meşhurlarından olup hakkında en fazla konuşulanlarından biridir. İsmi, Ka'b b. Mâti' el-Himyerî, el-Yemânî'dir. Künyesi Ebû İshâk'tır. Müslüman olmadan önce, Yahudi âlimlerinin büyüklerinden idi.[514] Resulullah'ın zamanına yetişmiş, fakat bu sırada Müslüman olmamıştır. Bir rivayete göre, Müslüman olmak üzere, Resulullah'ın huzuruna çıkmak için hazırlanmıştı fakat Hz. Peygamber'in vefatını ve bazı Arapların irtidadını (dinden çıkışlarını) duyunca geri dönmüştür.[515]

Hicri 12/634'de Hz. Ömer (ö. 23/643) zamanında Müslüman olmuştur.[516] Yemen'de doğdu. Hz. Ömer'in hilafeti zamanında Medineye gelmiş ve daha sonra Hıms'a yerleşmiştir. Burada, Hz. Osman (ö. 35/655) zamanında, 32/652 tarihinde 104 yaşında vefat etmiştir.[517] İlminin çokluğunu ifade için, "*hıbr*" (bilgin ve

---

509 İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 150
510 Zehebî, *Siyer*, IV, 173-174; a. mlf, *Tezkira*, I, 68
511 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 104
512 Zehebî, a.g.e., IV, 74;
513 İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 111; a. mlf, *Tehzîb*, II. 406; a. mlf, *Takrîb*, s. 230
514 Zehebî, a.g.e., III, 489; a. mlf, *Tezkira*, I, 52
515 İbn Hacer, a.g.e., III, 316
516 Zehebî, *Siyer*, III, 489; a. mlf, *Tezkira*, a.y.; İbn Hacer, a.y.; a. mlf, *Tehzîb*, VIII, 393
517 İbn Sa'd, a.g.e., VII, 445; Zehebî, *Kâşif*, II, 148; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III. 316; a. mlf, *Tehzîb*, VIII, 393

dinde lider kişi) denmiştir. Eski kitapları ve onlarla ilgili şifâhi rivayetleri gayet iyi bilen Ka'bu'l-Ahbâr'ın en çok bu yönü övülmüştür.[518]

Bazı siyasi olaylar ve Hz. Ömer'in şehadetinde parmağı olduğu iddia edilen[519] Ka'bu'l-Ahbâr vasıtasıyla tefsire pek çok isrâiliyyât ve efsane girmiştir.[520]

Zâhid el-Kevserî (ö. 1371/1951), *Makalât*'ında sahabenin ileri gelenlerinden bazılarının Ka'bu'l-Ahbâr'a itimat etmediğinden bahsetmektedir.[521] Fakat, Muhammed Hüseyn ez-Zehebî ise, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* isimli eserinde Ebû Hüreyre ve İbn Abbas gibi en meşhur ravilerin onun hadislerini rivayet etmeleri ve bu hadislerin *Müslim*, *Tirmizî*, Ebû *Dâvûd* ve *Nesâî* gibi en meşhur hadis kitaplarında bulunmasını Ka'bu'l-Ahbâr'ın "*sika*" olduğuna en büyük delil saymaktadır.[522] İbn Hacer de *Takrîbu't-tehzîb* isimli eserinde "*sika*" olarak kabul etmektedir.[523] Fakat, bütün bunlara rağmen asırlarca leh ve aleyhinde söylenenler bir aydınlığa kavuşmuş da değildir.[524]

C. Değerlendirme

Müslim b. el-Haccâc'ın tesbit etmiş olduğu 20 şahıs ile muhadram oldukları herkes tarafından bilinen 5 şahsın biyografileri ile cerh ve ta'dil açısından incelenmeleri neticesinde hepsinin sika olduğu tesbit edilmiştir. Yalnız bunlardan Ka'bu'l-Ahbâr zabt ve adalet açısından tenkit edilmemesine, bu yönüyle "*sika*"[525] kabul edilmesine rağmen "*isrâilî rivayetler*" naklettigi için tenkit edilmiştir.[526]

---

518 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 446; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 393; Kevserî, *Makalât*, s. 126
519 Kevserî, a.g.e., s. 128
520 Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, XIV, 5052
521 Kevserî, a.g.e., s. 126-127
522 M. Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, I, 91
523 İbn Hacer, *Takrîb*, s. 461
524 Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, s. 66
525 M. Hüseyin ez-Zehebî, a.y.; İbn Hacer, *Takrîb*, a.y.
526 Kâsimî, a.y.

2. MUHADRAM RAVİLERİN RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhadram ravilerin rivayetlerinin incelendiği bu kısımda, öncelikle onların muttasıl ve mürsel rivayetlerine yer verilecektir. Daha sonra temel hadis kitaplarındaki rivayetleri bir tablo halinde verilerek tablonun değerlendirilmesi yapılacaktır.

A. Muhadram Ravilerin Muttasıl Rivayetleri

Muttasıl hadis: "*Her bir ravinin kendinden önceki ravi ile görüşüp ondan bizzat işiterek veya başka hadis rivayet usulleriyle almak suretiyle rivayet etmiş oldukları hadislere denir.*"[527] Bir hadisin muttasıl olması aynı zamanda o hadisin merfû veya mevkuf olması demektir. Maktu hadisler için de muttasıl diyenler olmuştur. Muttasıl hadise, "*mevsul hadis*" de denir.[528]

Muhadramların rivayetlerinin büyük çoğunluğunu muttasıl rivayetler oluşturmaktadır. Burada misal teşkil etmesi açısından tesbit edebildiğimiz 43 muhadram raviye ait birer tane muttasıl rivayet son ravisiyle verilecektir.

1. el-Ahnef b. Kays et-Temîmî (ö. 67/686)

... el-Ahnef b. Kays, Ebû Bekre'den rivayetle, Ebû Bekre şöyle demiştir: Rasûlullah'ı şöyle derken işittim: "*İki Müslüman kılıçlarıyla (birbirini öldürmek için) karşılaştıklarında, ölen de öldürülen de cehennemdedir*." "*Ya Rasûlullah haydi bu katil, maktülün durumu nedir? (niçin cehennemdedir?)*" dedim. Şöyle buyurdu: "*Maktül de arakadaşını öldürmek için hırslıydı (onu öldürmeyi düşünüyordu.)*"[529]

2. Eslem Mevlâ Ömer (ö. 80/699)

... Eslem Mevlâ Ömer: Hz Ömer'i Haceru'l-Esved'i öperken gördüm. Şöyle diyordu:

527 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 44
528 İbnu's-Salah, a.y.; Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, I,
529 *Buhârî*, Diyât, 2; *Müslim*, Fiten, 14, 15

"*Eğer Rasûlullah'ı seni öperken görmeseydim öpmezdim.*"[530]

3. el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî (ö. 84/703)

... el-Esved b. Hilâl Muaz b. Cebel'den rivayetle, Muaz şöyle demiştir: Rasûlullah, "*Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir bilir misin?*" dedi. Ben de: "*Allah ve Resulü daha iyi bilir.*" dedim. Rasûlullah: "*Allah'a ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şey ortak koşmamalarıdır*" buyurdu. Sonra, "*eğer böyle yaparlarsa onların Allah üzerindeki hakları nedir?*" dedi. Ben de: "*Allah ve Resulü daha iyi bilir*" dedim. Bunun üzerine Allah Rasulü: "*Onlara azap etmemesidir.*" dedi.[531]

4. el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (ö. 75/694)

... el-Esved b. Yezîd: "*Hz. Âişe'ye, Nebi evinde ne yapıyordu, diye sordum.*" Hz. Âişe de: "*Ailesine ev işlerinde yardım ediyordu, namaz vakti gelince de namaza gidiyordu*" dedi.[532]

5. Evsad b. İsmâil el-Becelî (ö. ?)

... Evsad b. İsmâil el-Becelî, Ebû Bekr'den rivayetle Ebû Bekr şöyle demiştir: Allah Rasulü şöyle dedi: "*Size doğru olmayı tavsiye ediyorum. Çünkü o iyilikle beraberdir. İkisi ise cennettedir. Yalandan da sakınmanızı tavsiye ediyorum. Zira o fücûr ile beraberdir. İkisi de cehennemdedir. Allahtan afiyet isteyin, çünkü bir insan için yakinden sonra isteyeceği en hayırlı şey afiyettir." Rasûlullah şöyle devam etti: "Aralarınızdaki ilişkileri kesmeyin, biribirinize sırt dönmeyin, buğzetmeyin ve hasetleşmeyin. Ey Allahın kulları kardeş olun.*"[533]

6. Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî (ö. ?)

... Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî dedi ki: Âişe'ye rastladım da, ona nebizi sordum, o da bana: "*Abdü'l-Kays heyeti Peygamber'e gelerek kendisine nebizin hükmünü sormuşlar da onlara dübba',*

---

530 *Buhârî*, Hacc, 50; *Müslim*, Hacc, 248,251; *Nesâî*, Hacc, 147.
531 *Buhârî*, Libas, 101; *Müslim*, İman, 48
532 *Buhârî*, Ezan, 44
533 *Müsned*, I, 7

nekîr, müzeffet ve hantem (denilen kaplarda) nebiz yapmayı yasaklamıştı" dedi.[534]

***7. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî** (ö. 80/699)*

... Cübeyr b. Nüfeyr Ebû Derdâ'dan rivayetle, Ebû Derdâ şöyle dedi: Nebi'yi şöyle derken işittim: "*Bana zayıflarınızı (gariblerinizi) çağırın. Çünkü siz zayıflarınızın hürmetine rızıklandırılıyor ve yardım da bulunuluyorsunuz.*"[535]

***8. Hâbis b. Sa'd et-Tâî** (ö. 37/657)*

... Hâbis et-Tâî Ebû Bekr'den rivayetle, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "*Kim sabah namazını kılarsa o kimse Allah'ın güvencesindedir. Artık Allah'ın bu güvencesini ihlal etmeyiniz. Bu itibarla kim böyle olan bir kimseyi (şer'i bir hüküm olmaksızın) öldürürse Allah öldüren kişiyi sorguya çekip neticede baş aşağı cehenneme atar.*"[536]

***9. Hucr b. Anbes** (ö. ?)*

... Hucr b. Anbes, Vâil b. Hucr 'dan rivayetle şöyle demiştir: Rasûlullah "*ve leddâllîn*" âyetini okuduğu zaman sesini yükseltir ve "*âmin*" derdi.[537]

***10. Hâlid b. Umeyr el-Adevî** (ö. ?)*

... Hâlid b. Umeyr şöyle demiştir: Ben Utbe b. Gazvân'ı (r.a) şunu söylerken işittim: "*Gerçekten kendimin Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem)*'la birlikte yedi kişinin yedincisi olduğumu görmüşümdür. Huble yaprağından başka yiyeceğimiz yoktu. Hatta dudaklarımız yara oldu.*"[538]

---

534 *Müslim*, Eşribe, 37, 84

535 *Tirmizî*, Cihad, 24; *Müsned*, V, 98

536 *İbn Mâce*, Fiten , 6

537 *Ebu Dâvûd*, Salât, 168. Krş: *Buhârî*, Ezan, 3; *Müslim*, Salât, 72; *Tirmizî*, Mevâkit,.116; *Müsned*, IV, 315, 316, 318; *Muvatta*, Nida, 44

538 *Müslim*, Zühd, 14; *Müsned*, IV, 174, V, 61

11. Zirr b. Hubeyş (ö. 81/700)

... Zirr b. Hubeyş İbn Mes'ûd'dan rivayetle, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "*Kim bana kasden yalan isnad ederse cehennemdeki yerini hazırlasın.*"[539]

12. Zeyd b. Vehb el-Cühenî

... Zeyd b. Vehp el-Cühenî Cerîr b. Abdillah'tan rivayetle Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "*Merhamet etmeyene merhamet edilmez.*"[540]

13. Süveyd b. Ğafele el-Cevzî (ö. 81/700)

... Süveyd b. Ğafele Ebu'd-Derdâ'dan rivayetle Nebi şöyle demiştir: "*Kim yatağına gece kalkıp namaz kılma niyetiyle girer de sabaha kadar uyursa, ona o niyet etmiş olduğu şey yazılır ve uykusu Rabbi tarafından ihsan edilen bir sadaka olmuş olur.*"[541]

14. Şübeyl b. Avf el-Ahmesî (ö. ?)

... Şübeyl b. Avf Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Nebi aşure günü oruç tutan yahudilerden bir kısım insana uğradı ve: "*Bu ne orucudur? Niçin oruç tutuyorsunuz?*" dedi. Cevaben: "*Bu gün, Allah'ın Mûsâ'yı (a.s) ve Beni İsrâil'i kurtardığı ve firavunu boğduğu, (Nuh'un) gemisinin Cûdî dağında karar kıldığı gündür ki Nuh (a.s) ve Mûsâ (a.s) Allah'a şükür için oruç tutmuşlardır.*" dediler. Nebi: "*Ben buna Mûsâ (a.s)'dan da, bugünde tutulan oruçtan da daha müstehak ve daha liyakatlıyım.*" dedikten sonra ashabına oruç tutmaları için emretti.[542]

15. Şüreyh b. Hâni' (ö. 78/697)

... Şüreyh b. Hâni' Hz. Âişe'den rivayetle, Hz. Âişe, Rasûlullah şöyle buyurdu dedi: "Her kim Allah'a kavuşup görmeyi arzu eder severse, Allah da ona kavuşup görmeyi sever. Her kim de Allah'a

---

[539] *Tirmizî*, İlim, 8. Krş: *Buhârî*, İlim, 38, Cenâiz, 34, Menâkıb, 5, Enbiya, 50; *Müslim*, İman, 112, Zühd, 72

[540] *Buhârî*, Edeb, 28. Krş: Ebû *Dâvûd*, Edeb, 145; *Tirmizî*, Birr, 12; *Müsned*, II, 228, 241, 269, 514

[541] *Ebu Dâvûd*, Deavât, 20; *Nesâî*, Kıyamu'l-leyl, 63

[542] *Müsned*, II, 359. Krş: *Müsned*, I, 291, 310, 336

kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz. Ölüm ise Allah'a kavuşmadan öncedir."[543]

16. Şüreyh b. el-Hâris (el-Kâdî) (ö. 78/697)

... Şüreyh b. el-Hâris: Nebi'nin ashabından birinin şöyle dediğini işittim. Rasûlullah, Allah Teâlâ şöyle buyuruyor dedi: "*Ey adem oğlu! bana yönelerek bir adım at, sana yürüyeyim, bana yürü, sana koşayım.*"[544]

17. Târık b. Şihâb (ö. 82/701)

... Târık b. Şihâb Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivayetle şöyle demiştir: Yahudiler aşure gününü bayram saymakta idiler. Nebi, sahabilerine: "*Bu gün sizler de oruç tutunuz!*" buyurdu.[545]

18. Abdü Hayr b. Yezîd el-Hemedânî (ö. ?)

... Abdü Hayr b. Yezîd şöyle demiştir: Hz. Ali'yi abdest alırken gördüm, nalınlarının üzerini meshederken şöyle diyordu: "*Eğer ben Rasûlullah'ı (bu işi) sizin gördüğünüz gibi yaparken görmeseydim, ayakların (nalınların) altının meshedilmesini üstünün meshedilmesine tercih ederdim.*"[546]

19. Abdullah b. Ukeym (ö. ?)

... Abdullah b. Ukeym şöyle demiştir: "*Gençliğimde, ölünün derisinden ve sinirlerinden istifade edilmemesi hususunda Allah Rasulü'nün kitabı (hadis yazılı metin) bize okunmuştu.*"[547]

20. Abdullah b. İnebe (ö. ?)

... Abdullah b. İnebe şöyle demiştir: "*Nebi, Cuma namazında "Sebbihi'sme rabbiye'l-a'la" ile "Hel etâke hadisü Mûsâ" sûrelerini okurdu.*"[548]

---

543 *Buhârî*, Rikak, 41; *Müslim*, Zikr, 14, 18
544 *Müsned*, III, 478
545 *Buhârî*, Savm, 69
546 *Müsned*, I, 95
547 *Ebu Dâvûd*, Libas, 39; *Nesâî*, el-Fer'ü ve'l-atîra, 5; *İbn Mâce*, Libas, 26; *Müsned*, IV, 310, 311
548 *İbn Mâce*, İkâme, 90

***21. Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbihî** (ö. ?)*

... Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbihî, Ubade b. Sâmit'ten Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*Bir kul Allah için secde ettiğinde Allah ona bir sevap yazar, bir günahını siler. Ve bir derece de derecesini yükseltir. O halde çokça secde yapınız.*"[549]

***22. Abdurrahman b. Ganm el-Eş'arî** (ö. 78/697)*

... Abdurrahman b. Ganm, Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "*Abdestin ikmali, imanın yarısıdır. Elhamdülillah mîzanı doldurur. Tesbih ve tekbir gökleri ve yeri doldurur. Namaz nurdur. Zekât delildir. Sabır ışıktır. Kur'ân ise senin lehinde veya aleyhinde bir hüccettir.*"[550]

***23. Abdurrahman b. Saîd b. Yerbu'** (ö. 109/727)*

... Abdurrahman b. Saîd b. Yerbu' Ebû Bekr'den rivayet ettiğine göre Ebû Bekr şöyle demiştir: Hacca ait amellerin hangisinin efdal olduğu, Rasûlullah'a sorulduğunda şöyle cevap vermişti: "*Lebbeyk duâsını (telbiye) yüksek sesle okumak ve kurbanlıkların kanını akıtmaktır.*"[551]

***24. Abîde b. Amr es-Selmânî** (ö. 74/693)*

... Abîde b. Amr, İbn Mes'ûd'dan rivayetle İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Rasûlullah, "*Bana Kur'ân oku*" dedi. Ben de: "*Kur'ân sana inmişken sana Kur'ân mı okuyayım.*" dedim. "*Kur'ân'ı başkasından dinlemeyi severim.*" dedi.[552]

***25. Amr b. Meymûn el-Evdî** (ö. 74/693)*

... Amr b. Meymûn şöyle demiştir: "*Cahiliyede zina etmiş bir maymunu diğer maymunların taşladığını (recmettiğini) gördüm ve ben de onlarla taşladım.*"[553]

---

549 *İbn Mâce*, İkâme, 201
550 *Nesâî*, Zekât, 1; *İbn Mâce*, Taharet, 5
551 *Tirmizî*, Hacc, 14; *İbn Mâce*, Menasik, 16: *Dârimî*, Menasik, 8
552 *Buhârî*, Fedâilu'l-kur'ân, 32, 35; *Müslim*, Müsafirîn, 247
553 *Buhârî*, Menâkıb, 27

***26. Alkame b. Kays** (ö. 62/681)*

... Alkame b. Kays İbn Mes'ûd'dan rivayetle Rasûlullah şöyle demiştir: "*Bakara Sûresi'nin sonundaki iki ayeti kim geceleyin okursa (sabaha kadar) ona yeter.*"[554]

***27. Guneym b. Kays el-Ka'bî** (ö. 90/708)*

... Guneym b. Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den şöyle işittim demiştir. (Ebu Mûsâ el-Eş'arî): Rasûlullah şöyle buyurdu: "*Her göz zina işleme istidadındadır.*"[555]

***28. Kays b. Ebi Hâzim** (ö. 97/715)*

... Kays b. Ebi Hâzim Cerir b. Abdillah 'dan rivayetle Cerir b. Abdillah şöyle demiştir: "*Rasûlullah'a namaz kılmak, zekat vermek ve Müslümanlara nasihat etmek üzere biat ettim.*"[556]

***29. Mâlik b. Umeyr el-Hanefî** (ö. ?)*

... Mâlik b. Umeyr Ali b. Ebi Tâlib 'ten rivayetle, Ali b. Ebi Tâlib şöyle demiştir: "*Rasûlullah bizim dübba, hantem, nekîr ve cîa denilen kaplarda nebiz yapmamızı yasakladı.*"[557]

***30. Mürre b. Şerâhîl el-Hemedânî (et-Tîb),** (ö. 76/695)*

... Mürre b. Şerâhîl Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivayetle Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "*Erkeklerden kamil olanlar çoktur. Fakat kadınlardan İmrân'ın kızı Meryem ve Firavunun karısı Âsiye'den başka kamil olan yoktur. Âişe'nin diğer kadınlara fazileti ise tiritin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.*"[558]

***31. Mesrûk b. Abdurrahman** (el-Ecda')*

... Mesrûk b. Abdurrahman Âişe'den rivayetle, Âişe şöyle demiştir: "Rasûlullah elden geldiği müddetçe temizlenmesinde, saç-

---

554 *Buhârî*, Fedâilu'l-kur'ân, 27, Meğâzi, 12; *İbn Mâce*, İkâme, 183; *Müsned*, IV, 118
555 *Müsned*, IV, 394, 407, 418. Krş: *Dârimî*, İsti'zan, 18
556 *Buhârî*, İman, 42, Mevâkit, 3, Zekât, 2, Şurût, 1; *Müslim*, İman, 97, 98
557 *Ebu Dâvûd*, Eşribe, 7; Krş: *Müslim*, Eşribe, 30, 31, 32, 33
558 *Buhârî*, Et'ime, 25, Fedâilu's-sahabe, 30, Enbiya, 32

larını taramasında, ayakkabılarını giymesinde ve diğer bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi."[559]

32. el-Ma'rûr b. Süveyd (ö. ?)

... el-Ma'rûr b. süveyd Ebû Zerr'den rivayetle, Ebû Zerr şöyle demiştir. Rasûlullah şöyle dedi: "*Cibril geldi ve bana, ümmetimden her kim Allah'a şirk koşmadan ölürse, o kimse cennete girer diye haber verdi veya böylece müjdeledi*." Ben: "*Zina ve hırsızlık yapsa da mı?*" dedim. Rasûlullah: "*Evet, zina ve hırsızlık yapsa da*" dedi.[560]

33. Yüseyr (Üseyr) b. Amr b. Câbir (ö. 85/704)

... Yüseyr b. Amr, Sehl b. Hüneyf'ten rivayetle şöyle demiştir: Rasûlullah elini Medine'ye doğru uzattı ve şöyle dedi, "*Muhakkak ki o haremdir, emniyet mahallidir.*"[561]

34. Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî (Yuhmid) (ö. ?)

... Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî şöyle demiştir: "*Ebu Sa'lebe el-Huşenî'nin yanına giderek, şu âyetin manası hakkında ne dersin?*" diye sordum. O: "*Hangi âyet?*" deyince ben:

"*Ey iman edenler! Siz kendi üzerinize düşene bakınız. Hidayet yolunda olduğunuz zaman saptıran kimse size zarar veremez.*"[562] ayeti dedim. Ebû Sa'lebe el-Huşenî dedi ki:

Sen bu âyetin manasını bilen bir kişiye sordun. Çünkü ben bunu Rasûlullah'a sordum. Buyurdular ki:

"*İyi şeyleri birbirinize emrediniz ve fena şeylerden birbirinizi menediniz. Hatta sen itaat edilen cimrilik, uyulan nefsi arzular, tercih edilen dünyalık ve her görüş sahibinin kendi görüşünü beğendiğini gördüğün ve gücünün yetmediği bir durumla karşılaştığın zaman artık kendi nefsine düşene bak. Çünkü, şüphesiz sabır günleri arkanızdan gelecek. O günlerde sabır, bir ateş parçasını avuçta*

---

559 *Buhârî*, Salât, 47, Et'ime, 5; *Müslim*, Tahâre, 66, 67

560 *Buhârî*, Cenâiz, 1, Bed'ü'l-halk, 6; *Müslim*, İman, 153, 154, Zekat, 32, 33

561 *Müslim*, Hacc, 479, *Müsned*, III, 486

562 Mâide, 5/ 150

tutmak gibi zordur. O günlerde iyi amel işleyene, o amelin aynısını işleyen elli adamın sevabı kadar sevab vardır."[563]

35. Ebu'l-Halâl el-Atekî (Zürâre b. Rebîa), (ö. ?)

... Ebu'l-Halâl Enes b. Mâlik (ö. 93/711)'ten rivayetle; Rasûlullah şöyle demiştir: "*Ey Enceşe yavaş ol! incileri (kadınları) sarsabilirsin.*"[564]

36. Ebû Recâ el-Utâridî (ö. 117/735)

... Ebû Recâ Semure b. Cündüb 'den rivayetle, Semure b. Cündüb şöyle demiştir: "*Nebi (mescid'de) namazını kılıp bitirdiği zaman yüzünü bize dönerdi.*"[565]

37. Ebû Râfi' Nüfey' es-Sâiğ (ö. ~90/708)

... Ebû Râfi' Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "*Zeyneb'in ismi Berre idi. kendini (isminden dolayı) tezkiye ettiği söylendi. Rasûlullah da ismini Zeyneb olarak değiştirdi.*"[566]

38. Ebû Ruhm Ahzab b. Üseyd es-Semâî (ö. ?)

... Ebû Ruhm'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah şöyle buyurdu, demiştir: "*Evlenme işi için iki kişi arasında aracı olmak, en faziletli aracılıklardandır.*"[567]

39. Ebû Osman en-Nehdî (ö. 95/713)

... Ebû Osman en-Nehdî, Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "*Halilim (Rasûlullah) şu üç şeyi ölene kadar terk etmememi tavsiye etti: her ay üç gün oruç tutmak, duha namazı kılmak ve vitir namazı kılmak üzere uyumak (vitir namazını gecenin ilerleyen saatleri içinde kılmak).*"[568]

---

563 *Ebu Dâvûd*, Melâhim, 17; *İbn Mâce*, Fiten, 21
564 *Müsned*, III, 206. Krş: *Müsned*, III, 117, 172, 176, 187, 202, 227, 254, 284,
565 *Buhârî*, Ezan, 156
566 *Buhârî*, Edeb, 108; *Müslim*, Âdâb, 17
567 *İbn Mâce*, Nikah, 49
568 *Buhârî*, Teheccüd, 33, Savm, 60; *Müsned*, II, 497, 505; *Dârimî*, Savm, 38

40. Ebû Amr eş-Şeybânî (Sa'd b. İyâs), (ö. 96/714)

... Ebû Amr eş-Şeybânî İbn Mes'ûd'an rivayetle, İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Bir adam Nebi'ye, "*Amellerin en faziletlisi hangisidir?*"diye sordu. Rasûlullah da: "*Vaktinde kılınan namaz ve ana babaya iyilik, sonra da Allah yolunda cihaddır.*" dedi.[569]

41. Ka'bu'l-Ahbâr (Ka'b b. Mâti'), (ö. 32/652)

... Ka'bu'l-Ahbâr şöyle demiştir: "*Dünya melundur (lanetlenmiştir). İçindekiler de melundur. Ancak hayır öğrenen ve öğreten müstesna.*"[570]

42. Ebû Müslim el-Havlânî (Abdullah b. Süveb) (ö. 62/681)

... Ebû Müslim el-Havlânî Muaz b. Cebel'den rivayetle, Muaz b. Cebel: Rasûlullah'ı şöyle derken işittim demiştir. Allahu Teâla şöyle buyurdu: "*Celâlim hakkı için birbirini (Allah için) sevenlere nurdan minberler hazırlanmıştır. Peygamberler ve şehitler (bile) onlara gıbta ederler.*"[571]

43. Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (ö. 82/701)

... Ebû Vâil, İbn Mes'ûd'dan rivayetle Allah Rasulü şöyle demiştir: "*Müslümana sövmek fisk, onunla kıtal (çarpışma) etmek ise küfürdür.*"[572]

B. Muhadram Ravilerin Mürsel Rivayetleri

Mürsel hadis: "*Tabiûnun isnadında sahabeyi atlayıp doğrudan Hz. Peygamber'den rivayet etmiş olduğu hadisdir*." Bu manadaki mürsel hadislere "*mürsel-i zahir*" de denir. Bununla beraber bazı alimler ravinin kendisinden hiçbir hadis işitmediği veya mülaki olmadığı raviden rivayetine de mürsel demişlerdir. İbn Hacer'e göre bir ravinin muasırı olan, ancak aralarında mülakat olduğu bilinmeyen bir şeyhten rivayetine "*mürsel-i hafi*" denir.[573] Bir de "*sahabe mürseli*"

---

569 *Buhârî*, Mevâkît, 5; *Müslim*, İman, 137

570 *Dârimî*, Mukaddime, 32. Krş: *Tirmizî*, Zühd, 14; *İbn Mâce*, Zühd, 3

571 *Tirmizî*, Zühd, 53; *Müsned*, V, 229, 239

572 *Buhârî*, İman, 36, Edeb, 44, Fiten, 8; *Müslim*, İman, 116

573 Aliyyu'l-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbe*, s. 424

bulunmaktadır. Bir sahabinin yaşının küçük olması, yahut İslam'a geç girmesi dolayısıyla bizzat müşahede etmediği veya işitmediği şeyleri Hz. Peygamber'e isnadla rivayet etmesidir. Mürsel hadisler, senedindeki inkıtadan dolayı zayıf sayılmışlardır.[574]

Mürsel hadisleri delil olarak kabul edip etmemekte görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıkları üç noktada toplanabilir:

1. Muhaddislerin, fakihlerin ve usulcülerin çoğunluğuna göre, mürsel hadis delil olmaz, onunla ihticac yapılamaz, zayıftır.

2. Ebû *Hanife, İmam Mâlik* ve taraftarlarınca, sikanın mürseli sahihtir, hüccettir.

3. *İmâm Şâfiî*'ye göre ise, büyük tabiîlerin mürselleri ile itibar araştırmasına bağlı olarak amel edilebilir. Yoksa mürsel hadis hüccet değildir.[575]

Sahabe mürseli sahihtir, hükmüyla bilittifak amel edilebilir.[576]

Muhadramların Hz. Peygamber'den yapmış oldukları rivayetler mürsel-i zahirdir. Hz. Peygamber'i görmedikleri kesin olduğundan dolayı tedlis yapılması endişesi yoktur. Bundan dolayı Aliyyu'l-Kârî'ye (ö. 1014/1605) göre onların rivayetleri sahabe mürseline daha yakındır.[577]

Muhadramların mürsel rivayetlerini tesbitte Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) "*Kitabu'l-merâsîl*"i, İbn Ebi Hâtim'in (ö. 327/938) aynı isimdeki eseri ve Ebû Saîd el-Alâî'nin (ö. 761/1359) "*Câmiu't-tahsîl fî ahkâmi'l-merâsîl*" isimli eserleri kullanılmıştır. 29 muhadram ravinin mürselleri hakkında bilgi verilmiştir.

1. el-Ahnef b. Kays et-Temîmî (ö. 67/686)

Hz. Peygamber döneminde Müslüman olmuş ve onun duasını almıştır. Fakat onunla görüşemediği için sahabi olamamıştır. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[578]

---

574 İbnu's-Salah, *Ulûmu'l-hadis*, s. 53-54

575 İbnu's-Salah, a.g.e., s. 53-56; Aliyyu'l-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbe*, s. 407; Nureddin Itr, *Menhec*, s. 371-373

576 Nureddin Itr, a.g.e., s. 373-374

577 Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 427

578 Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 143

2. el-Esved b. Yezid en-Nehaî (ö. 75/694)

Tabiûnun büyüklerindendir. Hz. Peygamber dönemini Müslüman olarak idrak etmesine rağmen onunla görüşememiştir. Bazı sahabe biyografisiyle alakalı eserlerde isminin geçmesi Hz. Peygamber'le aynı asrı paylaşmasından kaynaklanmaktadır. Tirmizî: "*el-Esved b. Yezîd'in Ebu's-Senâbil'den hadis rivayet ettiğini bilmiyoruz*." Muhammed (Buhârî) den işittim; şöyle dedi: "*Ebu's-Senâbil'in Hz. Peygamber'den sonra yaşadığına dair malumatımız yok*" demektedir."[579] Dolayısıyla el-Esved b. Yezîd'in Ebu's-Senâbil'den rivayet etmiş olduğu: Sübey'a, kocasının ölümünden yirmiüç gün veya yirmibeş gün sonra doğum yaptı ve nifastan temizlenince evlenmeyi arzuladı. Onun bu durumu hoş karşılanmadı ve Nebi'ye haber verilince şöyle buyurdu: "*Şayet yaparsa (evlenmeyi arzularsa) (bu onun hakkıdır); çünkü bekleme müddetinin dolduğu muhakkaktır*"[580] hadisi mürseldir.

3. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö. 80/699)

Hz. Peygamber dönemini idrak etmiş fakat onu görememiştir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[581]

4. Hâbis b. Sa'd et-Tâî (ö. 37/657)

Sahabi olup olmadığı ihtilaflıdır. Hz. Ebû Bekr'den rivayetleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[582]

5. Hucr b. Anbes (ö. ?)

Cahiliyeyi idrak etmiş fakat Hz. Peygamber'le görüşmemiştir. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[583]

---

579 Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 147

580 *Tirmizî*, Talak, 17; *Nesâî*, Talak, 56; *İbn Mâce*, Talak, 7

581 Ebu Dâvud, Kitabu'l-merâsîl, s. 120, 247, 321; İbn Ebi Hatim, Kitabu'l-Merâsîl, s. 32; Alâî, a.g.e., s. 153

582 Alâî, a.g.e., s. 157

583 İbn Ebi Hatim, a.g.e., 36; Alâî, a.g.e., s. 321

6. Zirr b. Hubeyş (ö. 81/700)

Dârekutnî (ö. 385/995), Zirr b. Hubeyş'in Enes b. Mâlik (ö. 93/711) ile görüşmediğini rivayet etmekte dolayısıyla onun Enes b. Mâlik'ten rivayetlerinin mürsel olacağını belirtmektedir. Fakat bu, tarihi gerçeklere ters düşmektedir. Çünkü, Zirr b. Hubeyş cahiliyeyi idrak etmiş tabiûnun büyüklerindendir. Ve Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve İbn Mes'ûd gibi büyük sahabilerle görüşmüştür. Enes b. Mâlik ile görüşmemesi için hiçbir zahiri sebep görülmemektedir.[584]

7. Şüreyh b. Hâris (el-Kâdî), (ö. 78/697)

Tabiûnun büyüklerindendir. Cahiliyeyi görmüş olduğundan dolayı İbn Abdi'l-Berr (ö. 463/1070), *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb* isimli eserinde biyografisine yer vermiştir.[585] Sahabi olmadığı için Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[586]

8. Târık b. Şihâb el-Ahmesî (ö. 82/701)

Sahabeden olup olmadığında ihtilaf vardır. Sevrî, Alkame b. Mersed ve Târık b. Şihâb tarikiyle gelen: "... *Hangi cihad daha faziletlidir?*" diye soruldu, Rasûlullah şöyle dedi: "*Zalim hükümdarın yanında doğru söz söylemektir*"[587], hadisi mürseldir. Ebû Saîd Alâî (ö. 761/1359), Târık b. Şihâb'ın mürsellerini sahabe mürseli olarak kabul etmemektedir.[588]

9. Abdullah b. Ukeym el-Cühenî (ö. ?)

Sahabi olup olmadığı ihtilaflıdır. İbn Ebi Hâtim, sahabi değildir demektedir. Hz. Peygamber'den: "*Kim bir şeye aşırı düşkün olursa, o şeyle başbaşa bırakılır*"[589] şeklindeki rivayeti mürseldir. "*Ölü hayvanın ne derisinden ne de sinirlerinden istifade etmeyi-*

---

[584] Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 177

[585] İbn Abdi'l-Berr, *el-İstîâb*, II, 257-258

[586] Alâî, a.g.e., s. 195

[587] *Nesâî*, Bey'a, 37; *Müsned*, IV, 314, 315. Krş: Ebû *Dâvûd*, Melâhim, 17; *Tirmizî*, Fiten, 13; *İbn Mâce*, Fiten, 20; *Müsned*, III, 19, 61, V, 251, 256

[588] İbn Ebi Hatim, *Kitabu'l-Merâsîl*, s. 88; Alâî, a.g.e., s. 200

[589] *Tirmizî*, Tıp. 24; *Müsned*, IV, 310, 311

niz"[590] hadisini Allah Rasulü'nün kendisine göndermiş olduğu sahifeden rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel Müsned'ine, Abdullah b. Ukeym'in rivayetlerini mecazen almıştır.[591]

***10. Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbihî** (ö. ?)*

Tabiûnun büyüklerindendir. Hz. Peygamber'in vefatından beş gün sonra Medine'ye gelmiştir. Hz. Peygamber'den olan rivayetleri mürseldir.[592]

***11. Abdurrahman b. Ganm el-Eş'arî** (ö. 78/697)*

Tabiûnun büyüklerindendir. Hz. Peygamber dönemini idrak etmiş ve Müslüman olmuş olmasına rağmen Hz. Peygamber hayattayken Medine'ye gelip onunla görüşme fırsatını yakalayamamıştır. Muaz b. Cebel ile Yemen'de görüşmüştür. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[593]

***12. Abîde b. Amr es-Selmânî** (ö. 74/693)*

Hz. Peygamber'in vefatından iki sene önce doğmuş fakat onunla görüşememiştir. Tabiûndandır. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[594]

***13. Alkame b. Kays el-Ka'bî** (ö. 62/681)*

Tabiûnun ilmiyle temayüz edenlerindendir. Hz. Ömer ve Ebû Bekr'den rivayetleri mürseldir.[595]

***14. Guneym b. Kays el-Ka'bî** (ö. 90/708)*

Cahiliyeyi idrak etmiş olup tabiûndandır. Saîd el-Cüreyrî'nin (ö. 144/761)[596] kendisinden rivayet etmiş olduğu: "*Fecr doğup*

---

590 *Müsned*, IV, 310, 311
591 İbn Ebi Hatim, *Kitabu'l-Merâsîl*, s. 92-93; Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 214
592 İbn Ebi Hatim, a.g.e., s. 105; Alâî, a.g.e., s. 224
593 İbn Ebi Hatim, a.g.e., s. 107; Alâî, a.g.e., s. 225
594 Alâî, a.g.e., s. 234
595 Alâî, a.g.e., s. 240
596 İsmi: Saîd b. İyâs el-Cüreyrî. Künyesi ise Ebû Mes'ûd el-Basrî'dir. Beşinci tabakadan olup 'sika'dır. (*Kâşif*, I, 432; *Takrîb*, s. 233).

ortalık aydınlandığında, şeytan'a "İhlas Sûresi"ni okumak suretiyle karşı koymakla emrolunduk." hadisi mürseldir.[597]

***15. Kays b. Ebi Hâzim** (ö. 95/715)*

Hz. Peygamber'e biat etmek üzere gelirken onun vefatıyla karşılaşmıştır. Aşere-i Mübeşşere'den Abdurrahman b. Avf ile Abdullah b. Revâha hariç diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir. Ayrıca Ebu'd-Derdâ ve Selman'dan yapmış olduğu rivayetler de mürseldir. Bilâl'den yapmış olduğu rivayetlerin mürsel olup olmadığı ise ihtilaflıdır.[598]

***16. Mürre b. Şerâhîl el-Hemedânî (et-Tîb)** (ö. 76/695)*

Hz. Ebû Bekr ve Ömer'den olan rivayetleri mürseldir.[599]

***17. Mesrûk b. el-Ecda'** (ö. 63/682)*

Tabiûnun yaş ve ilim bakımından en önde gelenlerindendir. Buhârî'deki Ümmü Rûmân (Hz. Âişe'nin annesi)'dan İfk hadisesi ile alakalı rivayet etmiş olduğu hadis,[600] *mürsel-i hafî*'dir[601]. Hz. Ebû Bekr'in arkasında hiç namaz kılmayan Mesrûk'un ondan yapmış olduğu rivayetleri de mürseldir.[602]

***18. Mes'ûd b. Hırâş** (ö. ?)*

Sahabi olup olmadığı ihtilaflıdır. Buhârî, sahabi olduğunu kabul ederken, İbn Ebi Hâtim (ö. 327/938) buna itiraz etmektedir. Dolayısıyla İbn Ebi Hâtim'e göre Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[603]

---

597 İbn Ebi Hatim, *Kitabu'l-Merâsîl*, s. 136; Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 251
598 İbn Ebi Hatim, a.g.e., s. 139; Alâî, a.g.e., s. 257
599 Alâî, a.g.e., s. 276
600 *Buhârî*, Enbiya, 19, Tefsir, 24 (7). Krş: *Buhârî*, Menâkıbu'l-ensar, 44, Meğâzî, 24; *Müslim*, Nikah, 69; *Tirmizî*, Tefsîru sûre, 24 (4); *İbn Mâce*, Nikah, 13
601 Alâî, a.g.e., s. 277-278
602 İbn Ebi Hatim, a.g.e., s. 168
603 Alâî, a.g.e., s. 278

***19. Yüseyr (Üseyr) b. Amr b. Câbir** (ö. 85/704)*

Hz. Peygamber'den sadece iki tane hadis rivayet etmiştir. On sene kadar Hz. Peygamber'in hayatını idrak etmiştir. Sahabi olup olmadığında ihtilaf vardır. Şayet sahabi değilse, rivayetleri sahabe mürselleri arasına girmez.[604]

***20. Ebû Râfi' Nüfey' es-Sâiğ** (ö. 90/708 ~)*

Zehebî[605] ve İbn Hacer,[606] Ebû Râfi'in İbn Mes'ûd'dan rivayetlerini kabul etmektedir. Ancak Dârekutnî'ye (ö. 385/995) göre Ebû Râfi'in İbn Mes'ûd ile sohbeti sabit değildir.[607] Dolayısıyla İbn Mes'ûd'dan yapmış olduğu rivayetler mürseldir.

***21. Ebû Recâ el-Utâridî** (ö. 117/735)*

Tabiûnun büyüklerindendir. Cahiliye ve Hz. Peygamber dönemlerini idrak etmiş olduğu halde onunla görüşememiştir. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[608]

***22. Ebû Ruhm, Ahzab b. Üseyd es-Semâî** (ö. ?)*

Ebu Ruhm sahabi değildir. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[609]

***23. Ebû Osman en-Nehdî** (ö. 95/713)*

Hz. Peygamber zamanında Müslüman olmuş fakat onunla görüşememiştir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[610] Hz. Peygamber'den: "*Size reyhan (güzel koku) verildiği zaman onu reddetmeyin. Çünkü o cennetten çıkmıştır*"[611] diye rivayet etmiş olduğu hadis mürseldir.[612]

---

604 Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 303
605 Zehebî, *Siyer*, IV, 414
606 İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 123
607 *Dârekutnî*, I, 77
608 Alâî, a.g.e., s. 248
609 İbn Ebi Hatim, *Kitabu'l-Merâsîl*, s. 22
610 Alâî, a.g.e., s. 227
611 *Tirmizî*, Edeb, 37. Krş: Ebû *Dâvûd*, Tereccül, 13; *Nesâî*, Ziyne, 74; *Müsned*, II, 320, III, 118, 133, 226, 250, 261
612 Ebu Dâvud, a.g.e., 342-343

24. Ebû Amr eş-Şeybânî (Sa'd b. İyâs), (ö. 96/714)

Her ne kadar İbn Abdi'l-Berr (ö. 463/1070) ve başkaları Hz. Peygamber döneminde yaşadığından dolayı onu sahabe biyografilerine dair eserlerine dahil etmişlerse de sahabi değildir. Hz. Peygamber'i görmemiştir.[613] Ebû Amr eş-Şeybânî'nin; Ri'ye es-Suhaymî Rasûlullah'a geldi ve şöyle dedi: "*Malıma ve çocuğuma baskın düzenlendi ...*"diye devam eden rivayeti mürseldir.[614]

25. Ebû İnebe el-Havlânî (Abdullah b. İnebe), (ö. ?)

Sahabi olup olmadığı ihtilaflıdır. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[615]

26. Ebû Fâlic el-Enmârî (ö. ?)

Cahiliye ve Hz. Peygamber dönemlerini idrak etmiş olduğu halde onunla görüşememiştir. Sahabi değildir. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[616]

27. Ka'bu'l-Ahbâr (Ka'b b. Mâti'), (ö. 32/652)

Tabiûnun en meşhur olanlarındandır.[617] Hz. Peygamber'den: "*Hûd Sûresini Cuma günü okuyun*"[618] diye rivayet etmiş olduğu hadis mürseldir.[619]

28. Ebû Müslim el-Havlânî (Abdullah b. Süveb), (ö. 62/681)

Tabiûndandır. İbn Abdi'l-Berr (ö. 463/1070), Hz. Peygamber döneminde Müslüman olduğundan dolayı ismini sahabe içinde zikretmiştir. Sahabi değildir. Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetleri mürseldir.[620]

---

613 Alâî, *Câmiu't-tahsîl,* s. 314
614 Ebu Dâvud, *Kitabu'l-merâsîl,* s. 245-246
615 Alâî, a.g.e., s. 314
616 Alâî, a.y.
617 Alâî, a.g.e., s. 260
618 *Dârimî*, II, 454; Suyûtî, *Dürrü'l-mensûr*, III, 319; Beyhakî, *Şuabu'l-iman*, II, 472
619 Ebu Dâvud, a.g.e., 103-104
620 Alâî, a.g.e., s. 207

29. Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (ö. 82/701)

Tabiûnun büyüklerindendir. Hz. Peygamber dönemini idrak etmiş olduğu halde onunla görüşememiştir. Hz. Ebû Bekr ve Ebu'd-Derdâ'dan olan rivayetleri mürseldir. Hz. Ali'den ise sadece, "*târumâr etmediğin hiçbir heykel ve düzeltmediğin hiçbir yüksek kabir bırakmayasın*"[621] rivayeti mürseldir.[622]

C. Muhadram Ravilerin Rivayetlerinin Temel Hadis Kitaplarındaki Dağılımı

Muhadramların temel hadis kitaplarında ne kadar rivayetlerinin bulunduğunu tesbit amacıyla yapılan bu listede öncelikle Müslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/874) vermiş olduğu isimler bulunmaktadır. Bunların sayısı on dokuzdur. Daha zonra diğer müelliflerin tesbit etmiş olduğu muhadramlar da incelenmiş, onlar içindeki muhadram raviler tesbit edilerek bu listeye eklenmiştir. Listede tesbit edebildiğimiz 43 muhadram ravinin temel hadis kitaplarındaki rivayetlerinin kitaplara göre dağılımı ve toplu sonuçları verilmiştir. Listenin hazırlanmasında Mısır'da Sahr firması tarafından hazırlanıp Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin câmilerini, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî ve Dârimî'nin sünenlerini, Mâlik b. Enes'in el-Muvatta'ını ve Ahmet b. Hanbel'in müsned'ini içine alan "*Mevsûatu'l-Hadîsi'ş-Şerîf*" CD. Room'undan istifade edilmiştir.

621 *Müslim*, Cenâiz, 93; *Tirmizî*, Cenâiz, 56; Ebû *Dâvûd*, Cenâiz, 68; *Nesâî*, Cenâiz, 99; *Müsned*, I, 87, 96, 129

622 İbn Ebi Hatim, *Kitabu'l-Merâsîl,* s. 77; Alâî, *Câmiu't-tahsîl*, s. 197

Sr. N	RAVİ İSMİ	Buh.	Müsl.	Tir.	Nes.	E. Dâv	İ. Mâce	A. Han.	Mâlik	Dâr.	TOP.
1.	el-Ahnef b. Kays et-Temîmî	4	5	1	5	3	2	17	1	3	**41**
2.	Eslem Mevlâ Ömer	22	5	6	1	5	6	14	16	1	**76**
3.	el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî	1	2	11	-----	1	-----	10	-----	-----	**25**
4.	el-Esved b. Yezîd en-Nehaî	84	63	30	96	37	41	249	-----	22	**622**
5.	Evsat b. İsmâil el-Becelî	-----	-----	-----	-----	-----	1	4	-----	-----	**5**
6.	Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî	-----	2	1	2	-----	-----	3	-----	1	**9**
7.	Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî	-----	16	14	22	25	7	71	-----	10	**165**
8.	Hâbis b. Sa'd et-Tâî	-----	-----	-----	-----	-----	1	2	-----	-----	**3**
9.	Hucr b. Anbes	-----	-----	1	-----	2	-----	3	-----	1	7
10.	Hâlid b. Umeyr el-Adevî	-----	2	----	-----	-----	1	4	-----	-----	7
11.	Zirr b. Hubeyş	5	8	24	13	7	16	116	-----	4	**193**
12.	Zeyd b. Vehb el-Cühenî	27	11	5	6	8	6	48	-----	2	**113**
13.	Süveyd b. Ğafele	5	4	3	6	4	3	12	-----	2	**39**
14.	Şübeyl b. Avf el-Ahmesî	-----	-----	-----	-----	-----	-----	3	-----	-----	**3**
15.	Şüreyh b. Hâni'	-----	9	2	17	7	6	49	-----	2	**92**
16.	Şüreyh b. el-Hâris (el-Kâdî)	-----	-----	-----	3	-----	-----	3	-----	19	**25**

17.	Târık b. Şihâb el-Ahmesî	17	8	5	8	4	3	37	-----	2	**84**
18.	Abdü Hayr b. Yezîd el-Hayvânî	-----	-----	1	5	3	2	48	-----	2	**61**
19.	Abdullah b. Ukeym el-Cühenî	-----	1	3	4	2	2	7	-----	-----	**19**
20.	Abdullah b. İnebe el-Havlânî	-----	-----	-----	-----	-----	2	3	-----	-----	**5**
21.	Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbihî	3	2	2	1	3	2	9	1	1	**24**
22.	Abdurrahman b. Ganm el-Eş'arî	-----	-----	6	3	5	7	43	-----	3	**67**
23.	Abdurrahman b. Saîd b. Yerbû'	-----	-----	1	-----	1	1	-----	1	1	**5**
24.	Abiyde b. Amr es-Selmânî	19	10	10	8	5	3	33	-----	9	**97**
25.	Amr b. Meymûn el-Evdî	21	10	11	13	7	10	57	-----	3	**132**
26.	Alkame b. Kays	52	35	28	47	23	22	108	-----	18	**333**
27.	Guneym b. Kays el-Ka'bî	-----	1	1	1	1	1	8	-----	1	**14**
28.	Kays b. Ebi Hâzim	78	27	21	9	9	18	107	-----	9	**278**
29.	Mâlik b. Umeyr el-Hanefî	-----	-----	-----	4	1	-----	2	-----	-----	7
30.	Mürre b. Şerâhîl el-Hemedânî (et-Tîb)	5	3	10	1	1	5	19	-----	3	**47**
31.	Mesrûk b. el-Ecda'	110	65	27	52	24	39	162	-----	33	**512**
32.	el-Ma'rûr b. Süveyd	7	8	3	2	2	3	29	-----	1	**55**
33.	Yüseyr (Üseyr) b. Amr b. Câbir	1	4	-----	-----	-----	-----	3	-----	-----	**8**

34.	Ebu'l-Halâl el-Atekî (Zürare b. Rebîa)	-----	-----	-----	-----	-----	-----	2	-----	-----	**2**
35.	Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî (Yuhmid)	-----	-----	1	-----	1	1	-----	-----	-----	**3**
36.	Ebu Râfi' Nüfey' es-Sâiğ	12	17	4	7	12	11	69	-----	4	**136**
37.	Ebu Recâ el-Utâridî	25	7	5	2	2	1	20	-----	5	**67**
38.	Ebu Ruhm Ahzab b. Üseyd es-Semâî	-----	-----	-----	2	1	1	8	-----	-----	**12**
39.	Ebu Osman en-Nehdî	62	37	21	13	17	21	103	-----	9	**283**
40.	Ebu Amr eş-Şeybânî (Sa'd b. İyâs)	6	7	6	4	2	1	17	-----	5	**48**
41.	Ka'bu'l-Ahbâr (Ka'b b. Mâti')	-----	-----	-----	3	1	-----	2	6	15	**27**
42.	Ebu Müslim el-Havlânî (Abdullah b. Süveb)	-----	1	1	1	1	1	5	-----	1	**11**
43.	Ebu Vâil Şakîk b. Seleme	157	77	43	75	37	47	310	-----	33	**779**
	GENEL TOPLAM:	**723**	**447**	**308**	**436**	**264**	**294**	**1819**	**25**	**225**	**4541**

D. Değerlendirme

Tesbit edebildiğimiz 43 muhadram ravinin rivayetlerinin temel hadis kitaplarındaki dağılımı yukarıda verilmiştir. Buna göre ortaya çıkan neticeler şunlardır.

a. Genel Sonuçlar:

Muhadram ravilerin temel hadis kitaplarında 723'ü Buhârî, 447'si Müslim, 308'i Tirmizî, 436'sı Nesâî, 264'ü Ebû Dâvûd,

294'ü İbn Mâce, 1819'u Müsned, 25'i Muvatta ve 225 tanesi de Dârimî'de olmak üzere toplam 4541 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetler bir araya getirilmiş olsa Tirmizî veya İbn Mâce'nin sünenleri ebadında bir eser meydana getirilebilir.

b. Temel Hadis Kitaplarında En Çok rivayeti Olan Muhadram Raviler:

Ebu Vâil Şakîk b. Seleme (ö. 82/701)	: 779 rivayet,
el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (ö. 75/694)	: 622 rivayet,
Mesrûk b. el-Ecda' (ö. 63/682)	: 512 rivayet,
Alkame b. Kays (ö. 62/681)	: 333 rivayet,
Ebu Osman en-Nehdî (ö. 95/713)	: 283 rivayet.

c. Temel Hadis Kitaplarında En Az Rivayeti Olan Muhadram Raviler:

Ebu'l-Halâl el-Atekî Zürâre b. Rebîa (ö. ?)	: 2 rivayet.
Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî Yuhmid (ö. ?)	: 3 rivayet,
Şübeyl b. Avf el-Ahmesî (ö. ?)	: 3 rivayet,
Hâbis b. Sa'd et-Tâî (ö. 37/657)	: 3 rivayet,
Evsat el-Becelî Ebû İsmâil (ö. 79/698)	: 5 rivayet,

d. Rivayetlerin Temel Hadis Kitaplarına Göre Değerlendirilmesi:

1. Buhârî

Corcordance'a göre 97 kitap ve 3730 babtan oluşan eserde, mükerrerler dahil 7375, mükerrerler dışında ise dört bine yakın rivayet bulunmaktadır.[623] Bu rivayetlerin 723'ünü 22 muhadram ravinin rivayetleri oluşturmaktadır. Hadis kitapları içinde sıhhat açısından en önde olduğu kabul edilen Buhârî'de muhadramlara ait bu kadar rivayetin olması, onların güvenilirliğini ortaya koyma açısından önemlidir. Buhârî'de en fazla rivayeti olan muhadram

---

[623] İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 49

raviler şunlardır: Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (157 rivayet), Mesrûk b. el-Ecda' (110 rivayet) ve el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (84 rivayet). Buhârî'nin, 21 muhadram raviden ise hiç rivayeti yoktur.

2. Müslim

Corcordance'a göre 54 kitap ve 1322 babtan meydana gelen eserde, mükerrerler hariç 3033 rivayet bulunmaktadır.[624] Bu rivayetlerin 447'sini 29 muhadram ravinin rivayetleri oluşturmaktadır. Bu rakam Müslim'deki toplam rivayetlere oranla eserin % 10-15'ini meydana getirmektedir. Hadis kitapları içinde sıhhat açısından ikinci sırada kabul edilen Müslim'de muhadram ravilere ait bu kadar rivayetin bulunması onların güvenilirliğinin tesbiti adına çok önemlidir. Müslim'de en fazla rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (77 rivayet), Mesrûk b. el-Ecda' (65 rivayet) ve el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (63 rivayet). Müslim'in 14 muhadram raviden ise rivayeti yoktur.

3. Tirmizî

Concordance'a göre 46 kitap, 2496 bab ve 3956 (Ahmet Muhammet Şakir'e göre) veya 4051 (Tuhfetü'l-Ahvezî şerhi ile bulunan baskıya göre) rivayet bulunmaktadır.[625] Bu rivayetlerin 308'ini 32 muhadram raviye ait rivayetler oluşturmaktadır. Tirmizî'de en çok rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (43 rivayet), el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (30 rivayet) ve Alkame b. Kays (28 rivayet). Tirmizî'nin on bir muhadram raviden ise rivayeti yoktur.

4. Nesâî

51 kitap ve 2400'e yakın bab içinde, yer yer nev' kelimesiyle açılmış alt başlıklardan oluşan eserde[626] 32 muhadram raviye ait

---

[624] İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 56
[625] İ. Lütfi Çakan, a.g.e., s. 62-63
[626] İ. Lütfi Çakan, a.g.e., s. 77

436 rivayet bulunmaktadır. Nesâî'de en çok rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (96 rivayet), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (75 rivayet) ve Mesrûk b. el-Ecda' (52 rivayet). Nesâî'de on bir muhadram raviden ise hiç rivayet yoktur.

5. Ebû Dâvûd

Corcordance'a göre 40 kitap, 1889 bab ve 5274 rivayetten meydana gelmektedir.[627] Eserde 34 muhadram raviye ait 264 rivayet bulunmaktadır. Ebû Dâvûd'da en çok rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (37 rivayet), Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (37 rivayet) ve Cübeyr b. Nüfeyr (25 rivayet). Nesâî'de 9 muhadram raviden ise hiç rivayet yoktur.

6. İbn Mâce

Mukaddime hariç 37 kitap, 1515 bab ve 4341 rivayetten meydana gelen eserde[628] 32 muhadram raviye ait 294 rivayet bulunmaktadır. İbn Mâce'de en çok rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (47 rivayet), el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (41 rivayet) ve Mesrûk b. el-Ecda' (39 rivayet). Nesâî'de 11 muhadram raviden ise hiç rivayet yoktur.

7. Ahmed b. Hanbel (Müsned)

904 sahabiye ait 40.000'e yakın rivayet bulunmaktadır. Bunlardan 10.000 kadarını mükerrerler oluşturmaktadır.[629] Fakat, *el-Mektebetü'l-İslâmi* tarafından Beyrut'ta 1993'te 6+2 =8 cilt olarak yapılan baskısında 27634 rivayet bulunmaktadır. Eserde 41 muhadram raviye ait 1819 rivayet bulunmaktadır Müsned'de en çok rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (310 rivayet), el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (249 rivayet) ve Mesrûk b. el-Ecda' (162 rivayet). Müsned'de 2 muhadram raviden ise hiç rivayet yoktur.

---

[627] İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 71

[628] İ. Lütfi Çakan, a.g.e., s. 78

[629] Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri*, s. 201

8. Mâlik b. Enes (Muvatta)

61 kitap ve 1720 rivayetten oluşan eserde[630] 5 muhadram raviye ait 25 rivayet bulunmaktadır. İmam Mâlik, Abdullah b. Ömer'in azadlısı Nâfi'den İbn Ömer'in rivayetlerini, sahabilerin amellerini ve özellikle de Hz. Ömer'in tatbikatını öğrenmiştir.[631] Bu amaçla Hz. Ömer'in azadlısı Eslem'den de rivayetlerde bulunmuştur. İmam Mâlik'in ondan 16 tane rivayeti bulunmaktadır. Bu onun bir muhadram raviden yapmış olduğu en yüksek rakamdır. Muvatta'da 38 muhadram raviden ise hiç rivayet yoktur.

9. Dârimî

163 sayfalık uzun bir mukaddime ile başlayan eser, 23 kitap, 1403 bab ve 3500 hadisten meydana gelmektedir.[632] Eserde, 30 muhadram raviye ait 225 rivayet bulunmaktadır. Dârimî'de en çok rivayeti olan muhadram raviler şunlardır: Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (33 rivayet) ve Mesrûk b. el-Ecda' (33 rivayet) ve el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (22 rivayet). Dârimî'de 13 muhadram raviden ise hiç rivayet yoktur.

---

630 İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı,* s. 42

631 İmam Mâlik'in hayatı için bkz: *Siyer*, VIII, 47-135; *Tezkira*, I, 207-213, *Tehzîb*, X, 5-8

632 İ. Lütfi Çakan, a.g.e., s. 81

SONUÇ VE ÖNERİLER

"Muhadramların hadis ilmindeki yerinin tesbit edilmesi" amacıyla yapmış olduğumuz bu çalışma sonucunda gördüğümüz, muhadramların Hz. Peygamber'in sünnetine alabildiğine bağlı yaşadıkları, hadislerin sonraki nesillere aktarılması hususundaki hizmetlerinin ise sahabe ve tabiûn'a kıyasla hiç de küçümsenemeyecek derecede olduğudur.

İslâmi ilimlerde tasnif devriyle beraber hicri 3, 4 ve 5. asırlarda özleri Kur'ân ve Sünnet'ten alınmak suretiyle her biri birbirinden değerli binlerce eserler meydana getirilmiştir. Bu eserler, sahalarında ilk olmaları hasebiyle arkadan gelen nesillere birinci dereceden kaynaklık vazifesi görmüştür. Hicri 8, 9 ve 10. asırlara gelindiğinde ise Zehebî, İbn Hacer, Sehâvî ve Aliyyu'l-Kârî gibi alimler kendilerinden önceki eserleri tekrar yorumlayarak yeni sonuçlara gitmiş ve İslâmi ilimlerde sahalarının nadide eserlerini ortaya koymuşlardır. İşte bu bağlamda, yapmış olduğumuz incelemede 'muhadram' kelimesinin "efradını câmi, ağyarını mani" tarifi ve muhadramların tesbit edilerek sayıları hakkındaki bilgiler en geniş şekilde onların bu eserlerinde bulunmuştur. Bu vesileyle İbn hacer'in çoğu mevzuda olduğu gibi bu mevzuda da söze son noktayı koyan terkipçi bir müellif olduğu görülmüştür.

İbn Hacer, çağdaşı Burhâneddîn Halebî'nin "*Tezkiratü't-tâlibi'l-muallem bi men yukâlu innehû muhadram*" isimli eserinde

zikretmiş olduğu 155 ismi incelemiş ve bunlardan ancak 109 tanesinin muhadram olduğunu tesbit etmiştir.

İbn Hacer, her ne kadar muhadram kelimesinin iştikakı, sözlük ve ıstılâhî manaları üzerinde durmamış olsa bile denebilir ki: Bu mevzunun en önemli kaynağı yine onun "*el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*" isimli eseridir ki, (alfabetik olarak tertip ettiği bu eserdeki her harfin altında yer alan bütün üçüncü bölümlerde) 1377 muhadramın kısa biyografisine yer vermiştir.

Muhadramlar, sahabe ve tabiûn arasında yer alan bir nesil oldukları için her iki döneme ait temel özellikleri taşımaktadırlar. Mesela: Sahabe'nin doğruluğu ve hadis rivayetindeki titizliği ile tabiûn'un ibadet hayatını muhadramların birçoğunun hayatında görmek mümkündür.

Müslim b. el-Haccâc'dan Burhâneddîn el-Halebî'ye, ondan İbn Hacer'e uzanan çizgide çoğu müellifin muhadram olduklarında ittifak ettikleri 25 Muhadramın cerh ve ta'dil açısından biyografilerinin incelenmesi neticesinde hepsinin "sika" oldukları ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, yaşamış oldukları dönem itibarıyla hadis alma ve rivayet etme usulü tam disipline edilmediğinden dolayı irsal yapan muhadramlara da rastlanılmaktadır.

Hadis rivayetinde bulunan 43 muhadram ravi içinden ancak Ebû Dâvûd ve İbn Ebi Hâtim'in "*Kitabu'l-merâsîl*"leri ile Ebû Saîd Alâî'nin "*Camiu't-tahsîl*" gibi eserlerinde zikredilen 27 raviden mürsel rivayetlerin olduğu, bu rivayetlerin çoğunun da Hz. Peygamber'den irsal yapıldığını tesbit ettik. Buna ek olarak Hz. Peygamber'in dışında hangi şahıslardan mürsel rivayetlerin yapılmış olduğunu da belirttik.

Ayrıca, tamamı 43 kişi olan ravi muhadramlar'ın temel hadis kitaplarında bulunan (kütüb-ü tis'a) rivayetlerini inceleyerek, bu rivayetlerin toplam 4541 adet olduğunu belirledik ve bunların temel hadis kitaplarına göre dağılımını bir tablo halinde gösterdik.

Bu tezin sınırlarını zorladığını düşündüğümüz. "Muhadramların rivayet ettikleri hadislerin bir araya toplanarak konularına göre tasnifinin yapılıp, mürsel olanlarının tesbit edilmesi" mevzuu ise ayrıca araştırılmayı bekleyen bir tez konusudur.

Ek-1

MUHADRAMLARIN İSİM LİSTESİ[*]

1. ERKEK MUHADRAMLAR

Sr. No	İSİM VE KISA AÇIKLAMALAR
1.	**Ebâyûn** el Fârisî (Cümeyra)
2.	el-Ebbâ b. Kays el-Esedî. (Muhadram Şair)
3.	Übeyr b.Yezîd b. Abdillah b. Sırme b.Vâsile b. Amr b. Abdillah et-Teymî
4.	Ebyad b. Henî
5.	Übey b. Üşeym en-Nehşelî. (Benî Cervel Kabilesinin Reisi)
6.	Übey b. Ümâre b. Mâlik b. Cüz' b. Şeytan b. Hadîm b. Cüzeyme b. Revâhîl b. Rebîa b. Mâzin b. el-Hâris b. Katîa b. Abs b. el-Absî
7.	Übey b. Kays en-Nehaî. (Alkame'nin kardeşi)
8.	el-Ecda' b. Malik b. Ümeyye el-Hemedânî el-Vedâî. (Muhadram Şair)
9.	el-Eclah b. Vakkâs
10.	el-Ecemm b. Kays b. Meşcea' b. Mecma' b. Mâlik b. Ka'b b. Sa'd b. Avf b. Cüzeym b. Cu'fî
11.	Ahzâb b. Üseyd Ebû Ruhm es-Sem'î ez-Zuhrî
12.	el-Ahnef b. Kays b. Muâviye b. Husayn b. Hafs b. Ubâde b. en-Nizâl b. Mürre b. Ubeyd b. el-Hâris b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd'i-Menât b. Temîm, Ebû Bahr et-Temimî es-Sa'dî. (S).
13.	Üdeym es-Sa'lebî. (Hüdeym)
14.	Edhem b. Muhriz el-Bâhilî
15.	Üreyd b. Abdillah el-Becelî

[*] Muhadramların listesinde İbn Hacer'in tesbit etmiş olduğu isimler esas alınmış ve kendisinden önce muhadramların sayısı hakkında görüş beyan eden Müslim b. el-Haccâc, (M), İbnu's-Salah, (S), Irakî, (I), ve Halebî, (H) rumuzlarıyla gösterilmiştir. Liste iki sütun hâlinde tertip edilmiş olup birinci sütunda 1-1377 arası muhadramlar, sıra numarası (Sr. No) altında verilmiştir. İkinci sütunda ise biyografisi yazılan şahsın ismi ve kısa açıklamalara yer verilmiştir.

16. Ertât b. Züfer b. Abdillah b. Mâlik b. Sevâd b. Damre el-Gatafânî el-Müzenî. (Muhadram Şair)
17. Ertât b. Ka'b b. Kays b. Habib b. Amir b. Hayve b. Levzân b. Sa'lebe b. Adiy b. Fezâre el-Fezârî
18. Ertebân el-Müzenî
19. El-Erkam b. Ebi'l-Erkam el-Kelâî
20. Erkevân er-Rûmî
21. Ermâ (Erhâ veya Erîhâ b. Eshame b. Ebhar) (Necaşinin Oğlu).
22. Ezdâmerd b. Hürmüz el-Fârisî
23. Ezdâd
24. Ezher b. Humeyda (Zehrâ)
25. Ezher b. Sübhân b. Ertât b. Sübhân b. Amr b. Necîd b. Es'ad
26. Ezher b. Mervân
27. Ezher b. Yezîd el-Murâdî, el-Hımsî
28. Üsâme b.el-Hars el-Hüzelî. (Muhadram Şair)
29. Üsâme b. Katâde Ebû Sa'de el-Absî
30. Esbak Mevlâ Ömer
31. Esedâbâd. (Bahreyn Meliki)
32. Eslem Mevlâ Ömer (I)
33. Esmâ b. Hârice b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî Ebû Hassân el-Kûfî
34. Esmâ b. Hâlid b. Avf b. Amr b. Sa'd b. Sa'lebe b. Kinâne b. Bârik el-Bârikî
35. el-Esved b. Ukayş en-Nehaî
36. el-Esved b. Şerâhîl b. Kindî b.el-Cevn b. Âkil'il-Mirâr el-Kindî
37. el-Esved b. Âmir b. Uveymir b. Mahled b. Saîd el-Huzâî
38. el-Esved b. Abdi Şems b. Adiy b. Harâm b. Şu'l b. Avf b. Mu'temir b. er-Rab'a b. Sa'd b. Huceym b. Dehl b. Henî b. Beliy el-Belvî
39. el Esved b. Kutbe Muğazzir
40. el-Esved b. Külsüm el-Adevî
41. el-Esved b. Ma'z b. Şerâhîl b. el-Erkam b. el-Esved
42. el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî Ebû Selâm el-Kûfî (M)
43. el-Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehaî Ebû Amr (M)
44. Üseyhab (Merzübân li-Bahreyn)
45. el-Üseyfa' el-Cühenî
46. Eşref b. Humeyr b. Zühl b. Zeyd b. Ka'b b. Ukeyt b. Esed b. el-Hâris b. Atîk b. el-Ezd el-Esedî
47. Eş'as b. Abdi'l-Hacer b. Avf b. el-Ahvas b. Ca'fer b. Kilâb el-Âmirî el-Kilâbî
48. Eş'as b. Mînâs es-Sekûnî
49. el-Eşheb b. el-Hâris b. Hezle (Hevle) b. Muattib b. Ehabb b. el-Arab el-Ganevî
50. el-Eşheb b. Rümeyle (İbn Sevr b. Ebî Hârise b. Abdi'l-Medân b. Cendel b. Nehşel b. Dârim b. Amr b. Temîm)
51. el-Eşheb b. Verd b. Amr b. Rebîa b. Ca'de es-Sülemî
52. el-Esbağ b. Hacer b. Sa'd el-Hemedânî
53. el-Esbağ b. Amr b. Sa'lebe b. Husayn (Hısn) b. Damdam b. Adiy b. Cenâb, el-Kelbî, el-Kısâî
54. el-Esbağ b. Nübâte
55. Ashabe

56. Ashame b. Ebhar en-Necaşî (Habeşistan Meliki)
57. Asgar b. Kays b. el-Hâris b. Vakkâs b. Salât b. Ma'kil b. Rebîa b. Ka'b b. el-Hâris el-Hârisî
58. Ashame
59. Esmâ b. Mutahhir b. Rebâh b. Abdi Şems b. E'î Sa'd b. Abd b.Ganm b. Münebbih b. Ma'n b. Mâlik b. A'sar el-Bâhilî
60. Ed' b. Ed'
61. A'bed b. Fedekî
62. el-A'ver b. el-Verd b. Huzeyfe b. Bedrü'l-Fezârî b. Ammi Uyeyne b. Hısn
63. el-A'leb el-İclî (Recezci)
64. Eflah Mevlâ Ebi Eyyub el-Ensârî Ebû Bekr
65. Akra', (Hz. Ömer'in Müezzini)
66. el-Ukayşir el-Esedî (Muğiyre b. Abdillah)
67. Ektel b. Şemmâh b. Zeyd b. Şeddâd b. Sahr b. Mâlik b. Lüey b. Sa'lebe b. Sa'd b. Kinâne b. el-Hâris b. Avf el-Uklî
68. Eksem b. Sayfî b. Rebah b. el-Hâris b. Muhâşin b. Muâviye b. Şerîf b. Cerve b. Üseyd b. Amr b. Temîm et-Temîmî
69. el-Ekder b. Hümâm b. Âmir b. Sa'b b. Kesîr b. Ukârime b. Hüzeyl b. Saîd b. Zerr b. Temîm el-Lahmî
70. İmrü'l-Kays b. Adiy b. Evs b. Câbir b. Ka'b b. Alîm b. Hebl b. Abdillah b. Kinâne b. Bekr b. Avf b. Azre b. Zeydü'l-Lât b. Rüfeyde b. Sevr b. Kelb el-Kelbî
71. Ümeyye b. Ebi Âiz, el-Hüzelî. (Muhadram Şair)
72. Enes b. Huzeyfe
73. Enes b. Nevvâs b. Seyhân el-Muhâribî
74. Enes b. Hilâl en-Nemerî
75. Enîf b. Yezîd b. Fihre el-Ka'bî
76. Evs el-Karenî (Üveys) (H)
77. Evs b. Büceyr et-Tâî
78. Evs b. Süeyb es-Sa'lebî
79. Evs b. Cüzeyme el-Hecmî
80. Evs b. Dam'ac el-Kûfî el-Hadramî (en-Nehaî) (H)
81. Evs b. Mağrâ el-Kurey' (Muhadram Şair) (H)
82. Evsat b. Amr (İbn Âmir) (İbn İsmâil el-Becelî Ebû İsmâil) (I)
83. Üveys b. Âmir (Amr) el-Murâdî el-Karenî (Meşhur Zâhid) (I)
84. İyâs b. Zeyd Ebû Zekeriyya el-Huzâî
85. İyâs b. Sabîh b. el-Muhriş b. Abdi Amr el-Hanefî Ebû Meryem
86. **Bâbûyeh** el-Fârisî
87. Bâb b. zi'l-Cirre el-Himyerî
88. Bâdân el-Fârisî
89. Becâd b. Kays b. Mes'ûd b. zi'l-Hadîn
90. Becâle b. Abde et-Temîmî, el-Anberî
91. Becr b. Hâris b. İmrü'l-Kays b. Züheyr b. Cenâb el-Kelbî
92. Büceyr b. el-Husayn es-Sa'lebî
93. Behiyr b. Reysân el-Kelâî el-Yemânî
94. Bedr b. Âmir el-Hüzelî

95. Berd b. Hârise el-Yeşkurî
96. Beşşâr b. Adiy b. Amr b. Süveyd et-Tâî (Mu'nî)
97. Bişr b. Rebîa b. Amr b. Menâre b. Gamîr b. Âmir b. Râbiye b. Mâlik b. Vâhib b. Halîha b. Kelb b. Rebîa b.Afres b. Halef b. Ukayl b. Enmâr el-Has'amî
98. Bişr b. Rebîa (Bişr b. Ebi Ruhm el-Cehmî)
99. Bişr b. Redîh (Zerîh) b. el-Hâris b. Rebîa b. Ganm b. Âid es-Sa'lebî
100. Bişr b. Şebr
101. Bişr b. Âmir b. Mâlik el-Âmirî Ebû Ömer b. Ebi Berâ
102 Bişr b. Âmir b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb
103. Bişr b. Kuhayf
104. Bişr b. Kutbe b. Sinân b. el-Hâris b. Hedmân b. Nevfel b. Fak'as el-Esedî, el-Aksî
105. Bişr b. Kays
106. Bişr b. Sevr el-İclî
107. Beşîr b. Ka'b b. Übey el-Himyerî
108. el-Batîn b. Abdillah el-Hanefî
109. Bağît b. Şemmâs b. Lüey b. Şemmâs b. Ca'fer
110. Bağît b. Şemmâs b. Lüey b. Enf'ü-Nâkâ Ca'fer b. Karî' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydü Menât b. Temîm et-Temimî es-Sa'dî
111. Buâtır el-Eskaf (Duâtır)
112. Bekkâ er-Râhib
113. Bekr b. Abdillah
114. Bükeyr b. Ali b. Temîm b. Sa'lebe b. Şihâb b. li-Ümmin li-Tâiyyîn
115. Behdel b. et-Tâî
116. Beyâd b. Süveyd b. el-Hars b. Hıdn b. Damdam b. Adiy b. Cenâb el-Kelbî
117. Beyrah b. Esed et-Tâhî
118. Beyraztan el-Hindî
119. **Tebî'** el-Himyerî
120. Temîm b. Hadlem
121. Temîm b. Mukabbel b. Avn b. Huneyf b. Kuteybe b. el-Aclân b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa Ebû Ka'b
122. Temîm b. Büdeyr el-Adevî
123. Temîm b. Verkâ el-Has'amî
124. **Sâbit** b. Tarîf el-Murâdî
125. Sa'lebe b. Ebi Rukiyye el-Lahmî
126. Sümâme b. Evs b. Sâbit b. li-Ümmi't-Tâî
127. Sümâme b. Hazn b. Abdillah b. Kuşeyr b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Kuşeyrî (M)
128. Sümâme er-Redmânî (Mevlâ)
129. Sevr b. Telde (Sevb)
130. Sevr b. Kudâme
131. Sevr b. Mâlik el-Kindî
132. **Câbir** b. Hemr el-Müzenî
133. Câbir b. Ka'b b. Kirmân b. Tarfe b. Vehb b. Mâzin b. Temîm b. Esed b. el-Hâris b. el-Atîk el-Ezdî
134. Câbir b. Yâsir b. Aviys b. Fedek er-Ruaynî el-Gatabânî

135. Câbir (Cüveybir) el-Abdî
136. Câbir er-Ruaynî
137. El-Cebân
138. Cübeyr b. Kaş'am b. Yezîd b. el-Erkam b. en-Nu'mân b. Amr b. Vehb b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn el-Kindî
139. Cübeyr b. Nüfeyr b. Malik b. Amir el-Hadramî (M)
140. Ceddü Cümeyra (Harru Hasre) el-Fârisî
141. Cerâd b. Tahiyye b. Rebîa b. el-Vehîd b. Ka'b b. Âmir b. Kilâb el-Kilâbî el-Vahîdî
142. Cerâd b. Mâlik b. Nüveyra et-Temimî
143. Cerâd el-Becelî
144. Cerce (Cercîr) er-Rûmî
145. Cervel b. Evs el-Absî (Muhadram Şair)
146. Cervel el-Absî
147. Cerve b. Yezîd Et-Tâî
148. Cüreybe b. Üşeym b. Amr b. Vehb b. Deyyân b. Fak'as el-Esedî, el-Fak'asî
149. Cüz' b. Dırâr el-Gatafânî
150. Cüz' b. Mâlik el-Esedî (Hadramî b. Âmir)
151. Cüşeyş ed-Deylemî (H)
152. Cercist el-Fârisî
153. Ca'de es-Sülemî
154. Ca'fer b. Ales b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdi Yeğûs b. el-Hâris b. Muâviye el-Hârisî
155. Ca'fer b. Kurt el-Âmirî
156. Cuûne b. Şuayb el-Leysî
157. Cuûne b. Mersed el-Esedî
158. el-Caîd
159. Caîde b. Ubeyde el-Kilâbî
160. el-Cülendâ (Amman Meliki)
161. Cüma' b. Dırâr (eş-Şemmâh b. Dırâr)
162. Cemra b. Şihâb
163. Cenâb b. Mersed Ebû Hâni' er-Ruaynî
164. Cünâde b. Ebi Ümeyye ed-Devsî
165. Cündüb b. Selâme el-Hüzelî
166. Cündüb b. es-Sülemî el-Müdlicî
167. Cünda' b. ed-Damîl
168. Cendel el-İclî
169. Cehme b. Avf ed-Devsî
170. Cehm b. Kelde el-Bâhilî
171. Cehm el-Hadramî (Âmir b. Cehdem)
172. Cüveyriye b. Kudâme et-Temimî
173. Ceyfer (Amman Meliki el-Cülendâ el-Ezdî'nin oğlu)
174. Ceyfer b. Cüşm el-Ezdî

175. **el-Hâris** b. el-Ezma' el-Hemedânî
176. el-Hâris b. Züheyr b. Abdi's-Sârif (eş-Şârik) La't b. Matah b. Âmir b. Kesîr b. ed-Düelî el-Ezdî
177. el-Hâris b. Rebîa b. Zeyd b. Avf b. Âmir b. Zühl b. Sa'lebe ez-Zühlî
178. el-Hâris b. Sa'd b. Ebi Züâb ed-Devsî
179. el-Hâris b. Sümey b. Revâs b. Dâlân b. Mus'ab b. el-Hâris b. Merheb el-Hemedânî el-Merhebî
180. el-Hâris b. Süveyd et-Temimî Ebû Âişe
181. el-Hâris b. Abd (İbnü Abde) el-Ezdî
182. el-Hâris b. Abdi Amr b. Muâz b. Yezîd b. Amr b. es-Sa'k b. Nüfeyl b. Amr b. Kilâb b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Kilâbî
183. el-Hâris b. Amîre el-Hârisî ez-Zebîdî
184. el-Hâris b. Avf el-Abdî
185. el-Hâris b. Kumûm el-Behzî
186. el-Hâris b. Kays el-Kindî
187. el-Hâris b. Kays
188. el-Hâris b. Ka'b (H)
189. el-Hâris b. Lakît en-Nehâî
190. el-Hâris b. Mâlik et-Tâî
191. el-Hâris b. Mürre b. Dûdân en-Nüfeylî
192. el-Hâris b. Muâviye el-Kindî
193. el-Hâris b. Mînâ
194. el-Hâris b. Nizâm b. Cüşm b. Amr b. Mâlik b. Cüşm b. Hâşid b. Cüşm b. Humrân b. Nevf b. Hemdân el-Hemedânî
195. el-Hâris b. en-Nu'mân b. Kays
196. el-Hâris (Habib b. el-Hâris)
197. Hârise b. Bedr b. Husayn b. Kutn b. Mâlik b. Gudâne b. Yerbu' b. Hanzale b. Zeydi Menât b. Temîm et-Temîmî el-Gudânî
198. Hârise b. Süfyan el-Becelî
199. Hârise b. Ubeyd el-Kelbî
200. Hârise b. Mudarrib el-Abdî
201. Hârise b. en-Nemr Ebû Üsâl
202. Hâzim b. Ebi Hâzim el-Ahmesî (H)
203. el-Hubâb b. Umeyr es-Sülemî ez-Zekvânî
204. Hibâl b. Tuleyha b. Huveylid
205. Hibân b. Ebi Cebele
206. Habbe b. Cüveyn b. Ali b. Abdi Temîm b. Mâlik b. Gânim b. Mâlik el-Becelî el-Uranî
207. Habîb b. Âsım el-Muhâribî
208. Habîb b. Şihâb eş-Şâmî
209. Habîb b. Muzhir b. Riâb b. el-Eşter b. Hacevân b. Fak'as el-Kindî el-Fak'asî
210. Habîb b. Avf el-Abdî (el-Hâris b. Avf)
211. Hubeyş el-Esedî
212. el-Hattât b. Dureyc
213. el-Haccâc Abdi Yagûs b. Amr b. el- Haccâc ez-Zebîdî
214. el-Haccâc b. Ubeyd (İbn Atîk)

215. Haccâr b. Ebcer b. Câbir el-İclî
216. Hucr b. Adiy b. el-Edber
217. Hucr b. el-Anbes (ibn-ü Kays) el-Hadramî el-Kûfî (I)
218. Hucr b. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî
219. Haciyyâ b. Rumeyle en-Nehmî
220. Hacîl b. Kudâme el-Yerbû'î
201. Hazîr b. Alkame b. Ebi'l-Cevn el-Huzâî
222. Huzeyfe b. Ubeyd el-Murâdî
223. Huzeyfe el-Bârikî el-Ezdî
224. Huzeym el-Hâris b. el-Erkam
225. Harâm b. Hâlid b. Rebîa b. el-Vahîd b. Kilâb b. Rebîa el-Âmirî el-Vahîdî
226. Harâm b. Rebîa b. Âmir b. Mâlik b. Câ'fer b. Kilâb el-Âmirî el-Ca'ferî
227. el-Hurr b. en-Nu'mân b. Kays b. Teym et-Tâî
228. Harb b. Cunâdib
229. Harkûs el-Anberî
230. Harmele b. es-Sülemî
231. Harmele b. el-Münzir b. Ma'dikerb el-Kindî Ebû Zeyd (Şâir)
232. Hureys b. Mihfas el-Mâzinî (Hureys b. Seleme b. Mürâre)
233. Hureys b. Abdü'l-Melik
234. Hazn b. Nasr el-Adevî
235. Hassân b. Fâid el-Absî
236. Hassân b. Kureyb b. Müserrih b. Abdi Külâl b. Ureyb b. Şurahbîl er-Ruaynî
237. Hüseyn b. Hârice
238. el-Haşrec b. el-Eşheb b.Verd b. Amr b.Rebîa b.Ca'de el-Ca'dî
239. Husayn b. Vebra b. Adiy b. Câbir b. Hay b. Amr b. Selsetîn b. Teym et-Tâî
240. Husayn el-Cuzâmî
241. Husayn b. el-Hâris b. el-Müslim b. Kays b. Muâviye el-Cu'fî
242. Husayn b. Hassân b. Şureyk b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî
243. Husayn b. Hudayr
244. Husayn b. Sebra
245. Husayn b. Mâlik b. Ebi Avf b. Uveyf b. Mâlik b. Dinâr b. Sa'lebe b. Amr b. Yeşkür b. Ali b. Mâlik b. Sa'd b. Bedr b. Kasr el-Becelî el-Kasrî
246. Husayn b. Hüreym et-Temîmî
247. Husayn el-Hemedânî
248. Husayn b. el-Cüzâmî
249. Hattân b. Hafs b. Müceddi' b.Vâbiş b. Umeyr b. Abd-i Şems b. Sa'd es-Sa'dî
250. Hattân b. Avf
251. el-Hatîe (Cervel b. Evs b. Mâlik b. Habve b. Mahzûm b. Mâlik b. Gâlib b. Katîa b. Abs el-Absî) (Meşhur Şair)
252. el-Hakem b. Abdurrahman b. el-Asmâ el-Has'amî el-Fer'î
253. el-Hakem b. Muğaffel b. Avf b. Ümeyr b. Küleyb b. Zühl b. Seyyâr b. Vâlebe (Dâleye) b. Deûl b. Sa'di Menât b. Gâmid el-Gâmidî
254. Hukeym b. Cebele b. Hısn b. Esved b. Ka'b b. Âmir b. el-Hâris el-Abdî
255. Hakîm b. Kabîsa b. Dırâr b. Amr ed-Dabbî
256. Huleys b. Ziyad b. Gatîf et-Tâî
257. Hamâmî b. Cerve b. Vâsi' b. Seleme b. Hâcir el-Ezdî

258. Humrân b. Ebân
259. Hamre b. Eyfa' b. Zeyneb b. Şerâhîl b. Rebîa b. Yezîd b. Cüşm b. Hâşid b. Cüşm b. Humrân b. Nevf b. Hemedân el-Hemedânî
260. Humre b. Abdi Külâl b. Ureyb er-Ruaynî
261. Hamele b. Ebi Muâviye el-Kinânî
262. Hamele b. Abdurrahman el-Ukkî
263. Haml b. Muâviye b. Mirdâs b. es-Sabbâh en-Nahaî
264. Hamîd b. el-A'ver b. Ebî Kurre el-Ukaylî (Muhadram Şair)
265. Hamîd b. Havrâ ez-Zebîdî (Muhadram Şair)
266. Hanbas b. el-Ahvas b. Rebîa b. Selâmân b. Ka'b b. el-Hâris b. Sa'd b. Amr b. Zühl b. Merrâk b. Cû'fî b. Sa'di'l-Aşîre el-Cu'fî
267. Hantal (Hanzala) b. Dırâr b. el-Husayn (H)
268. Hanzale b. Evs b. Bedr et-Temîmî (Muhadram Şair)
269. Hanzale b. Havye el-Kinânî
270. Hanzale b. Rebîa b. Abdi Kays b. Rebîa b. Ka'b b. Abdillah b. Ebî Bekr b. Kilâb el-Kilabî
271. Hanzale b. eş-Şarkî Ebu't-Tahmân el-Kaynî (Muhadram Şair)
272. Hanzale b. et-Tufeyl b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb
273. Hanzale b. Fâtik el-Esedî
274. Hanzale b. Nuaym el-Anezî
275. Hanzale Vâlidü Ali
276. Hanîf b. Umeyr el-Yeşkurî
277. Hanif b. Yezîd b. Cuûne el-Anberî
278. Havşeb zû-Zalîm (b. Tahiyye) (b. Tahme)
279. Havt b. Riâb el-Esedî (Muhadram Şair)
280. el-Huveyris b. er-Riâb
281 Hayyât b. Kays b. el-A'ver b. Kuşeyr b. Ka'b el-Kuşeyrî
282. Hayyân b. Vebra, Ebû Osman el-Müzenî
283. Hîvîl b. Nâşire b. Abdi Âmir b. Eym b. el-Hâris el-Kunefî
284. Hayve b. Cervel (Handel) b. el-Ahnef b. es-Sımt b. İmrü'l-Kays b. Amr b. Muâviye b. el-Hârisi'l-Ekber el-Kindî
285. Hayve b. Mersed et-Tücîbî el-Endûnî
286. Hârice b. Salt el-Burcumî
287. Hârice b. I'kâl er-Ruaynî ez-Ziyâdî
288. Hâlid b. Huveylid el-Huzelî Ebû Züeyb
289. Hâlid b. Rebîa b. Mürr b. Hârise b. Nâsıra el-Cedelî
290. Hâlid b. Züheyr b. Hâris el-Hüzelî
291. Hâlid b. Satîh el-Ğassânî
292. Hâlid b. Urve b. el-Verd, el-Absî
293. Hâlid b. Umeyr el-Adevî, el-Basrî (H)
294. Hâlid b. Ma'bed (İbn Rebîa)
295. Halid b. el-Muammer b. Süleyman b. Hâris b. Şüca' b. Hâris b. Sedûs es-Sedûsî
296. Hâlid b. Hilâl
297. Hâlid b. Velîd es-Seksekî
298. Hubâb el-Hadlî (İbn Rebîa)
299. Hubâb (Validü Atâ)

300. Huşeym el-Mekkî el-Kârî
301. Hıdâş b. Züheyr b. Rebîa b. Amr b. Âmir b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Âmirî
302. Hırâş b. Ebi Hıraş el-Hüzelî
303. Hırâş (Vâlidü Abdillah)
304. Harzâd b. Bezreç el-Fârisî es-San'ânî
305. Harhast el-Fârisî
306. Hırrîd b. Râşid eş-Şâmî
307. Huzeyme b. Addâs el-Müzenî
308. Hasr Hasret el-Fârisî (Bâbûyeh)
309. Huseys el-Kindî
310. Hatîl b. Evs el-Absî
311. Haffâf b. Mâlik b. Abdi Yağûs b. Ali b. Rebîa el-Mâzinî
312. Halîfe b. Cüz' b. Hâris b. Züheyr b. Cüzeyme el-Absî (Vâlidü Ka'kaa)
313. Halîfe b. Abdillah el-Hâris b. el-Müstelim b. Kays b. Muâviye el-Cu'fî
314. Halîfe el-Minkârî
315. Hünâbe b. Ka'b el-Absî
316. Hanâfir b. Tev'em el-Himyerî (H)
317. Huveylid b. Hâlid b. Muhrib el-Hüzelî
318. Huveylid b. Rebîa el-Ukaylî Ebû Harb
319. Huveylid b. Mürre el-Hüzelî Ebû Hırâş (Meşhur Fârisi şâir)
320. Hıyâr b. Evfâ (İbn Ebi Evfa) en-Nehdî
321. **Dâdûyeh** el-Fârisî
322. Disâr b. Sinân b. Nemr b. Kâsıd (Muhadram Şair)
323. Disâr b. Abîd b. el-Abras
324. Dücâce b. Rebîa b. Âmir b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb el-Âmirî el-Cu'fî
325. **Zâdûyeh**
326. Zübâb b. Hâris b. Amr b. Muâviye b. Hâris b. Rebîa b. Bilâl b. Enesullah b. Sa'di'l-Aşîre
327. Zübyân b. Sa'd el-Esedî
328. Zer' el-Havlânî Ebû Talha
329. Zerîh b. Hâris b. Rebîa es-Sa'lebî
330. Zekvân Mevlâ Ömer
331. Zû-Esbah el-Himyerî
332. Zü-Cevşen (zi'l-Kela')
333. Zü-Zalîm (Havşeb)
334. Zü-Reved (Saîd b. Akib)
335. Zü'ş-Şekva (Ebu Abdirrahman el-Kaynî)
336. Zû-Amr el-Himyerî (H)
337. Zü'l-Kussa el-Âmirî (Âmir b. Mâlik)
338. Zü'l-Kela' (Esmeyfa', Semeyfa', Eyfa' b. Bâkûra, Havşeb b. Amr b. Ya'fur b. Yezîd b. Numân el-Himyerî) (Ebu Şurahbîl) (H)
339. Züeyb b. Küleyb b. Rebîa (H)
340. Züeyb b. Ebi Züeyb Huveylid b. Hâlid b. Muhrib (Hâlid b. Huveylid b. Muhrib b. Zeyd b. Mahzum b. Mübâhele el-Hüzelî
341. Züeyb b. Mirâr, (Züeyb b. Mirân) (H)
342. Züeyb b. Yezîd (İbn Zeyd)

343. Zühl b. Ka’b
344. **Râşid** b. Abdirrahmân el-Ezdî
345. Râfi’ el-Eşcaî (Ebu’l-Ca’d)
346. Râfi’el-Eşcaî (Ebu Hind en-Nu’mân)
347. Râfi’ (Nisbeti yok)
348. Râfi’ b. Sâlim (İbn Süleyman el-Fezârî)
349. Rebâb b. Rumeyle
350. Rabâh b. Nusayr el-Lahmî
351. Rıb’î b. Hıraş b. Cahş b. Amr b. Abdillah el-Absî el-Kûfî (H)
352. Rıb’î el-Hanzalî
353. Rıb’î ez-Zühlî
354. er-Rebi’ b. Rebîa
355. er-Rebi’ b. Evs b. el-A’ver b. Şeybân b. Amr b. Câbir b. Akîl b. Mâlik b. Semh b. Fezâre el-Fezârî (Muhadram Şair)
356. er-Rebi’ b. Rebîa b. Avf b. Sümâl b. Enfi’n-Nâka b. Karî’ b. Avf b. Ka’b b. Saîd b. Zeydi Menât b. Sehm et-Temîmî es-Sa’dî
357. er-Rebi’ b. Ziyâd b. Selâme b. Kays el-Kadâî et-Tüveylî (el-A’rec)
358. er-Rebi’ b. Dab’ b. Vehb b. Bagît b. Mâlik b. Sa’d b. Adiy b. Fezâre el-Fezârî
359. er-Rebi’ b. Matar b. Belh et-Temîmî
360. Rebîa b. Ebi’d-Dabbî
361. Rebîa b. Havt b. Riâbi’l-Eşter b. Hacevân b. Fak’as b. Tarîf b. Amr b. Kays b. Sa’lebe b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme el-Esedî el-Fak’asî Ebu’l-Mihveş
362. Rebîa b. Zürâre el-Atekî, Ebu’l-Halâl (M)
363. Rebîa b. Seleme (b. Abdillah b. Hâris b. Sevm b. Adiy b. Eşres b. Şübeyb b. Sekûn, es-Sekûnî, İbn Gazâle (Muhadram Şair)
364. Rebîa b. el-Kenûd (Muhadram Şair)
365. Rebîa b. Mâlik
366. Rebîa b. Makrûm b. Kays b. Câbir b. Hâlid b. Amr b. Nemît b. Üseyd b. Mâlik b. Bekr b. Sa’d b. Dabbe b. ed-Dabbî (Muhadram Şair)
367. Rebîa b. en-Nemr b. Tevleb
368. Ruhayl el-Cu’fî (H)
369. Reşîd b. Beyd el-Uzrî (Meşhur Şair)
370. Rufey’ b. Mihrân Ebu’l-Âliye er-Riyâhî (Tabiî)
371. Ravh b. Hubeyb es-Sa’lebî
372. Riâb b. Rumeyle Ebu’l-Eşheb b. Rumeyle
373. Riâb b. el-Hâris en-Nehaî
374. **Zübâb** b. Rumeyle
375. Zebban b. el-Esba’ b. Amr el-Kelbî
376. Zebîd el-A’ver b. Ceyfer b. Cülendâ el-Ezdî
377. Zebîd b. Abd el-Havlânî
378. ez-Zübeyr b. Üşeym el-Esedî
379. Zecr b. Kays b. Mâlik b. Muâviye b. Sa’ne el-Cu’fî
380. Zürâre b. Hûze b. Mâlik b. Amr b. Şekl b. Ka’b. Harîş b. Ka’b el-Âmirî el-Harîşî
381. Zürâre b. Amr b. Hiytân b. Râis ed-Dühmî
382. Zürâre b.Muhabbil es-Sa’dî

383. Zürâre b. Cüz' b. Amr b. Avf b. Ka'b b. Abdillah b. Ebi Bekr b. Kilâb
384. Zirr b. Hubeyş b. Habâşe b Evs b. Bilâl b. Cüâle b. Nadr b. Gâdira el-Esedî el-Gâdirî Ebû Meryem (H)
385. Zür'a b Seyf b. zî-Yezen el-Himyerî (Meşhur Himyer Meliki) (H)
386. Zür'a b. Ureyb
387. Ezrea' b. Ebi Ukbe el-Himyerî
388. Zür'a es-Sebbânî Ebû Amr
389. Züreyb b. Sürmelâ
390. Züfer b. Yezîd b. Huzeyfe el-Esedî, Esedü Huzeyme
391. Zemân b. Ammâr el-Fezârî
392. Zümeyl b. Übeyr (Dübeyr b. Abdi Menâf b. Akîl b. Hilâl b. Sümey b. Mâzin b. Fezâre el-Fezârî)
393. Züheyr b. Humeysa (Ezher b. Humeysa)
394. Züheyr b. Harâm el-Hüzelî min-Beni Sehm b. Muâviye
395. Züheyr b. Hayseme b. Ebi Humrân el-Cu'fî (H)
396. Züheyr b. Kays b. Mesceâ' el-Cu'fî
397. Züheyr b. Muğaffel b. Avf b. Umeyr b. Kelb b. Zühl b. Yesâr b. Vâlebe b. ed-Düel b. Sa'di Menât b. Âmir
398. Ziyad b. Eşheb b. Üded b. Amr b. Rebîa b. Ca'de el-Âmirî el-Ca'dî
399. Ziyâd b. Cüz' b. Mehârik ez-Zebîdî
400. Ziyâd b. Ebiyh İbn Sümeye (İbn Ebi Süfyan)
401. Ziyâd b. Hudayr el-Esedî
402. Ziyâd b. Abdillah el-Gatafânî
403. Ziyâd b. İyâd el-Eş'arî Haten Ebi Mûsâ
404. Ziyâd b. Fâid el-Lahmî min-Beni Sa'd b. Zerr b. Ganm
405. Ziyâd b. Nadr, Ebu'l-Evber el-Hârisî
406. Ziyâd b. Hevde b. Şemmâs b. Lüey et-Temîmî el-Kariy'î
407. Ziyâd Mevlâ Âli Dirâc
408. Ziyâde b. Cuhûr el-Lahmî (H)
409. Zeyd b. Hiyle
410. Zeyd b. Suvhân b. Hacer b. Hâris b. Heccâs b. Sabre b. Hadrecân el-Abdî, Ebû Süleymân (Ebu Âişe)
411. Zeyd b. Amr b. Kays b. Attâb b. Hermâ b. Rebâh b. Yerbu' et-Temîmî el-Yerbûî
412. Zeyd b. Ka'b
413. Zeyd b. Mâlik b. Sa'lebe b. Gurre b. Hubeyş b. Amr b. Sa'lebe b. Abdillah b. Dinâr b. Hâris b. Sa'di Hüzeym
414. Zeyd b.Vehb el-Cühenî Ebû Süleymân (H)
415. **Sâriye** b. Amr el-Hanefî
416. Sâide b. Cüveyn (Muhadram Şair)
417. Sâide b. Aclân el-Hüzelî
418. Sâlim b. Dâre (İbn Müsâfi')
419. Sâlim b. Rebîa
420. Sâlim b. Sâlim el-Absî Ebû Şeddâd
421. Sâlim b. Senne b. Üşeym b. Zafer b. Mâlik b. Osman b. Tarîf et-Tâî
422. Sâlim Mevlâ Kudâme b. Maz'ûn
423. Sâlim b. Müsâfi' b. Dâre (Meşhur Şair)

424. Sâlim b. Hubeyra el-Hadramî
425. es-Sâib b. Hâris b. Hazn el-Hilâlî, Ehu Meymûne Binti Hâris Ümmü'l-Mü'minîn
426. es-Sâib b. Mihcân
427. Sübey' b. Katâde el-Hanefî el-Yemâmî
428. Sief
429. Sehbân Vâil
430. Sühaym Abdü Lebnî el-Hashas (Muhadram Şair)
431. Sühaym b. Vesîl er-Riyâhî
432. Sühaym Mevlâ Utbe b. Ferkad
433. Südeys el-Adevî
434. Sürâka Vâlidu Abdi'l-A'lâ
435. Seric el-Yermûkî
436. Sa'd b. İyâs b. Ebi İyâs, Ebû Amr eş-Şeybânî (M)
437. Sa'd b. Bâlûye el-Fârisî
438. Sa'd b. Bekr
439. Sa'd b. Umeyle el-Fezârî
440. Sa'd b. Mâlik el-A'ree (el-Akra', el-Yemânî)
441. Sa'd b. Nevfel
442. Sa'd es-Sibâî
443. Sa'd Mevlâ el-Esved b. Süfyan
444. Sa'd el-Muattal el-Hüzelî
445. Si'r b. Mâlik el-Absî
446. Saîd b. Hayde (H)
447. Saîd b. Sâriye b. Mürre b. İmrân b. Rebâh b. Sâlim b. Gâdira b. Habeşe b. Kenceb el-Huzâî
448. Saîd b. el-Âfir Dûrûd
449. Saîd b. Nu'mân el-Adevî
450. Saîd b. Nümrân el-Hemedânî
451. Saîd b. Vehb el-Hayvanî (H)
452. Sa'ye b. Garîd b. Âdiyâ et-Teymâvî
453. Süfyan b. Süfyan el-Cüzâmî
454. Süfyan b. Amr es-Sülemî
455. Süfyan b. Hani' b. Cübeyr b. Amr b. Saîd b. Dâhir Ebû Sâlim el-Ceyşânî
456. Süfyan el-Hüzelî (H)
457. Süfyan b. Hays b. Kenîf b. Sinân b. Bedr b. Sa'lebe b. Cuâl b. Nasr b. Gâdira el-Esedî (Esedü Hüzeyme)
458. Seleme b. Sebra
459. Seleme b. Müslim el-Cühenî
460. Selîk el-Fezârî
461. Selîk el-Ukaylî el-Ekta'
462. Selîl b. Zeyd b. Mâlik b. Muallâ et-Tâî es-Senbesî
463. Selîm b. Itr b. Seleme b Mâlik et-Tücîbî Ebû Seleme
464. Selîm el-Ensârî (el-Mahzûmî Mevlâhüm Ebû Âmir)

465. Semure b. Cuûne
466. Es-Samd b. el-Esved el-Kindî Validu Şurahbîl
467. Sem'ân b. Hübeyrâ b. Müsâhik b. Umeyr b. Üsâme b. Nasr b. Maîn b. Hâris b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme el-Esedî
468. Semîr b. Abdillah b. Nehâr b. Gânim b. Sa'd b. Cebel b. Kinâne b. Nâciye b. Murâd el-Murâdî
469. Semîd b. Umeyr
470. Semeyfa'
471. Senâs (Ebu Sufre)
472. Sinân el-Vedâî
473. Sinân b. Ka'b b. Mâlik b. Sehbân b. Hâris b. Amr b. Adiy el-Ezdî
474. Sehm b. Hanzale b. Hâkân b. Huveylid b. Hirmân el-Ganevî
475. Sehm b. Müsâfir b. Herme (Harem)
476. Sehb b. Ebi Cendel
477. Sehl b. Hanzale b. Tufeyl el-Âmirî
478. Sivâr b. Evfâ b. Sebra b. Seleme b. Kuşeyr b. Ka'b el-Kuşeyrî
479. Sivâr b. Hibbân el-Minkarî
480. Süveybid b. Rebâb en-Nehşelî
481. Süveyd b. Cemîl
482. Süveyd b. Hattân (Hattâr) es-Sedûsî
483. Süveyd b. Seleme (İbn Küra')
484. Süveyd b. Adiy b. Amr b. Seleme et-Tâî
485. Süveyd b. Amr (İbn Küra')
486. Süveyd b. Ğafele b. Avsece b. Âmir b. Vida' b. Muâviye b. Haris el-Cu'fî Ebû Behse (M)
487. Süveyd b. Ebi Kâhil el-Yeşkurî (el-Vâilî)
488. Süveyd b. Küra' el-Ukaylî
489. Süveyd Mevla Utbe b. Gazvân
490. Siyâh el-Fârisî
491. Sîrîn Ebû Amre
492. Seyf b. Nu'mân el-Lahmî
493. Sîmâh el-Belkâvî
494. **Şâbe** b. Muğaffel b. Muallâ b. Teym et-Tâî
495. Şebes b. Rıb'î et-Temîmî el-Yerbûî Ebû Abdi'l-Kuddûs
496. Şibr b. Alkame el-Abdî el-Kûfî
497. Şibl b. Ma'bed b. Ubeyd b. Hâris b. Amr b. Ali b. Eslem b. Ahmes el-Becelî el-Ahmesî
498. Şebîb b. Berd b. Hârise el-Yeşkurî
499. Şebîb b. Hacel b. Nadle el-Bâhilî
500. Şebîb b. Abdillah b. Şekl b. Hay b. Cedye el-Mezhicî
501. Şübeyl b. Avf el-Becelî el-Ahmesî Ebu't-Tufeyl (M)
502. Şecere b. el-Egar
503. Şihrîb (Racülün min-Beni Necrât)
504. Şeddâd b. el-Ezma' el-Kûfî (H)
505. Şeddâd b. Sümâme
506. Şedîd Mevlâ Ebi Bekr es-Sıddîk

507. Şerahîl b. Mersed (İbn Amr Ebû Osman es-San’ânî)
508. Şürahbîl b. Hacbe el-Murâdî
509. Şürahbîl b. Abdi Külâl (H)
510. Şüreyh b. Hâris el-Kâdî (S)
511. Şüreyh b. Abdi Külâl
512. Şüreyh b. Hâni’ b.Yezîd b. Nehiyk (Şüreyh b. Hâni’ b. Yezîd b. Hâris b. el-Hârisî Ebu’l-Mikdâm) (M)
513. Şerîk b. Ertât b. Amr b. el-Vahîd b. Ka’b b. Amr b. Kilâl
514. Şerîk b. Habâşe en-Nemerî
515. Şerîk b. Selman b. Huveylid b. Seleme b. Âmir b. Nemîr b. Üsâme b. Vâlebe b. Hâris b. Sa’lebe b. Dûdân b. Esed el-Esedî el-Vâlebe
516. Şerîk b. Nemle Ebû Hakîm
517. Şerîk el-Fezârî
518. Şerye b. Ubeyd b. Kalîb b. Havlî b. Rabîa b. Avf b. Muâviye b. Zühl b. Mâlik b. Hureym b. Cu’fî b. Sa’d’il-Aşîre el-Cu’fî (H)
519. Şerye el-Curhumî
520. Şu’be b. Umeyr et-Tahevî
521. Şakîk b. Cüz’ b. Riyâh
522. Şakîk b. Seleme el-Esedî Ebû Vâil (Sahibu İbn Mes’ud) (I)
523. Şemmâs b. Lüey et-Temîmî
524. Şemr b. Cuûne
525. Şihâb b. Cemra b. Dırâm b. Mâlik b. Sa’lebe b. Cüheyş b. Âmir b. Sa’lebe b. Mevdûa b. Cüheyne el-Cühenî
526. Şehr b. Bâdâm el-Fârisî (Bâzâm) (H)
527. Şehr zû-Yanâk
528. Şüveys b. Habbâş el-Adevî
529. Şeybân b. Disâr en-Nümeyrî
530. Şeybân b. Muhris
531. Şeybân b. Muhabbil es-Sa’dî
532. Şeybân en-Nehaî
533. Şeybân (Nisbeti yok)
534. Şeymân b. Alîf b. Külsüm b. Abd el-Ezdî el-Hıdânî
535. **Sâlih** b. Şüreyh es-Sekûnî
536. Sâlih b. Keysân (Tabiî)
537. Sabîre b. Sa’d b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka’b b. Lüey es-Sehmî
538. Sabiğ b. İsl (Üseyle) İbn Sehl el-Hanzalî
539. Subey b. Ma’bed et-Tağlibî (H)
540. Sahr b. A’yâ el-Esedî
541. Sahr b. Kays (el-Ahnef b. Kays) (S)
542. Sahr b. Abdillah el-Hüzelî
543. Surad b. Şümeyl b. Müleyl b. Abdillah b. Ebi Bekr b. Kilâb el-Kilâbî
544. es-Sa’b b. Osman es-Sahîmî el-Yemânî
545. Sa’saa b. Sûhân el-Abdî (H)
546. es-Suğr b. Amr b. Mihsan
547. Sıle b. Eşyem, Ebu’s-Sahbâ el-Abdî (Tabiî)
548. Sayhân b. Sûhân el-Abdî

549. **Dâbi’** b. Hâris b. Ertât b. Şihâb b. Ubeyd b. Âdil b. Kays b. Hanzale b. Mâlik b. Zeydi Menât b. Temîm
550. Dabbe b. Mihsan el-Anezî el-Basrî (Tabiî)
551. Ed-Dahhâk b. Kays et-Temîmî (el-Ahnef) (S)
552. Dırâr b. el-Erkam
553. Dureys el-Kaysî
554. Dagâtır er-Rûmî el-Eskaf (H)
555. Dav’ el-Yeşkurî
556. **Tufeyl** b. Amr b. Sa’lebe b. Hâris b. Hısn el-Kelbî
557. Et-Tammâh b. Yezîd b. el-Ukaylî el-Huveylidî
558. Et-Tayyib (Tahir) (Abdullah) Rasûlullâh’ın Oğlu
559. **Zâlim** b. Amr b. Süfyan b. Cendel b. Ya’mur b. Huleys b. Neffâse b. Adiy b. Düel b. Bekr b. Abd’i-Menât b. Kinâne
560. Zabyân b. Rebîa
561. Zafer b. Dühâ
562. Zahîr b. Sinân el-Esedî
563. **Ârid** el-Cüşemî
564. Âsım b. Humeyd es-Sekûnî, el-Hımsî
565. Âsım b. Halîfe b. Ma’kil b. Sabbâh b. Tarîf b. Zeyd b. Amr b. Âmir b. Ka’b b. Dabbe ed-Dabbî
566. Âsım b. Abdillah b. Râfi’ b. Mâlik b. Celheme b. Yerbu’ b. Sa’d b. Sa’lebe b. Sa’d b. Avf b. Haddân b. Ganm b. Yahya b. A’sar el-Ganevî
567. Âsiye es-Sülemî
568. Âmir b. el-Edbat (Muhallem)
569. Âmir b. Cahdam el-Hadramî
570. Âmir b. Abdi Kays b. Kays
571. Âmir b. Abdi Esed
572. Âmir b. Ukbe b. Hısn b. Rebîa b. Bedr el-Fezârî
573. Âmir b. Mâlik el-Esla’ b. Şekl b. Ka’b b. Cüreyş b. Ka’b el-Âmirî el-Cüraşî
574. Âmir Haml Mevlâ Murâd
575. Âiz b. Kays el-Cürmüzî
576. Âiz b. Lehîa (Malik b. Avf b. Ferî’ b. Ber b. Sa’lebe)
577. Âiş b. Sâmit b. Düreyd Subh b. Ubeyd b. Kamîr b. Selâme b. Rûmî b. Mâlik b. Nehd en-Nehdî
578. Abbâd b. Cülendâ
579. Abbâd b. Rifâa el-Anezî
580. Abbâd b. Zür’a b. Nu’mân es-Sa’lebî
581. Abbâd el-Asrî
582. Abbâd en-Nâcî
583. Abdullah b. Ertât b. Şerâhîl b. Şeytan b. Hars b. Eshab el-Cûfî
584. Abdullah b. Üseyd el-Havlânî el-Cidâdî
585. Abdullah b. Eshame el-Habeşî (Necâşî’nin Oğlu)
586. Abdullah b. Bekr b. Hadlem el-Esedî
587. Abdullah b. Yezîd b. Abdillah b. Esrem el-Hilâlî Ebû Leylâ
588. Abdullah b. Süveb Ebû Seleme el-Havlânî (M)
589 Abdullah b. Cübeyr el-Huzâî

590. Abdullah b. Hâris b. Verkâ el-Esedî
591. Abdullah b. Hâris b. Abdi'l-Uzzâ b. Rifâa b. es-Sa'dî (Rasûlullah'ın Süt Kardeşi)
592. Abdullah b. Hadek
593. Abdullah b. Hürr el-Ansî
594. Abdullah b. Hazn
595. Abdullah b. Hırrît el-Bekrî
596. Abdullah b. Halef el-Huzâî
597. Abdullah b. Halîfe el-Bûlânî et-Tâî (H)
598. Abdullah b. Huneys el-Âmirî
599. Abdullah b. Dâre Mevlâ Osman
600. Abdullah b. Zübâb b. Hâris b. Amr b. Hâris b. Rebîa b. Bilâl b. Enesullah b. Sa'dü'l-Aşîre el-Mezhicî
601. Abdullah b. Ebi Ruhm b. Firâs el-Yemânî (H)
602. Abdullah b. Ru'be b. Lebîd b. Sahr b. Kenîf b. Amr b. Hay b. Rebîa b. Sa'd b. Mâlik b. Sa'd b. Zeydi-Menât b. Temîm et-Temîmî es-Sa'dî (Recezci)
603. Abdullah b. Ebi Rûmân
604. Abdullah b. Ebi Züheyr b. Keysân ed-Devsî el-Muhâribî
605. Abdullah b. Zeydi'l-Kindî ed-Düreykî
606. Abdullah b. Zeydi'l-Kindî (Muhadram)
607. Abdullah b. Sâide el-Hüzelî Ebû Muhammed
608. Abdullah b. Sebra el-Cüraşî
609. Abdullah b. Sürâka el-Ezdî
610. Abdullah b. Sa'd b. Rebîa b. Hıdâş b. Sa'd b. Usbe b. Cüşm b. Nümeyr b. Avf b. Sa'd b. Hubeyb b. Ed'a b. Enmâr el-Enmârî
611. Abdullah b. Seleme b. Ebi'l-Hayr b. Vehb b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn el-Kindî
612. Abdullah b. Seleme el-Murâdî (H)
613. Abdullah b. Seleme el-Hemedânî (H)
614. Abdullah b. Sinân b. Amr b. Vehb b. el-Ukayser b. Mâlik b. Kuhâfe el-Has'amî
615. Abdullah b. Sivâr (Rasûlullah'ın Bahreyndeki Amillerinden)
616. Abdullah b. Süveyd (Şeddâd et-Temimî eş-Şukarî) (Muhadram Şair)
617. Abdullah b. Şihâb el-Havlânî
618. Abdullah b. Tufeyl b. Sevr b. Muâviye b. Abbâde b. Bikâ el-Âmirî el-Bikâî
619. Abdullah b. Abdü'l-Uzza (Amr b. Abdü'l-Uzza)
620. Abdullah b. Utbe
621. Abdullah b. Ukeym el-Cühenî (I)
622. Abdullah b. Amr el-Yeşkurî (İbnü'l-Kevâ)
623. Abdullah b. Umeyre b. Hısn b. Kays b. Sa'lebe el-Kaysî el-Kûfî (H)
624. Abdullah b. Anme ed-Dabbî
625. Abdullah b. Kays
626. Abdullah b. Kays el-Hemedânî el-Hımsî
627. Abdullah b. Kays el-Kindî (Ebu Bahriyye)
628. Abdullah b. Kâmil b. Hubeyb b. Amre b. Sâbit b. Mürre b. Hilâl b. Fâlih b. Zekvân b. Sa'lebe b. Behse b. Süleym es-Sülemî

629. Abdullah b. Ka'b b. Huzeyfe b. Şeddâd b. Muâviye b. Ka'b b. Muâviye b. Abbâde b. Akîl b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa
630. Abdullah b. Küleyb (Züeyb b. Küleyb)
631. Abdullah b. Keysebe b. en-Nehdî
632. Abdullah b. Luhay Ebû Âmir el-Hûzenî
633. Abdullah b. Hubeyb el-Masrahî (Muhadram Şair)
634. Abdullah b. Mücemmi' b. Mâlik b. İyâs b. Abdi-Menât b. Sa'd
635. Abdullah b. Muhammir (el-Ahyer)
636. Abdullah b. Mürre el-Âmirî
637. Abdullah b. Münzir b. Halâhil et-Temimî
638. Abdullah b. Münzir b. Ka'b (Buhârî'nin Şeyhi)
639. Abdullah b. Nizâr el-Absî
640. Abdullah b. en-Necâşî (İbn Ashame)
641. Abdullah b. Nadle (Alkame b. Nadle)
642. Abdullah b. Abdi Hâni' el-Havlânî
643. Abdullah b. Hidâc el-Hanefî
644. Abdullah b. Verkâ el-Esedî
645. Abdullah b. Vehb er-Râbisî
646. Abdullah b. Yezîd b. Kays el-Âdırî es-Sekûnî
647. Abdullah b. et-Temîmî
648. Abdü'l-Ced b. Abdü'l-Azîz el-Ezdî (Cülendâ)
649. Abdü'l-Hacer b. Sürâka
650. Abdü-Hayr b. Yezîd (M)
651. Abdurrahman b. Erbed el-Esedî
652. Abdurrahman b. el-Ezver el-Esedî
653. Abdurrahman b. Teym b. Mâlik b. Sahbân el-Ezdî
654. Abdurrahman b. Hubeyş el-Esedî
655. Abdurrahman b. zi'l-Hurre el-Himyerî
656. Abdurrahman b. Seleme (Ebu Vâil Şakîk'in Kardeşi)
657. Abdurrahman b. Âiz el-Hımsî
658. Abdurrahman b. Abdullah
659. Abdurrahman b. Useyle, Ebû Abdillah es-Sunâbihî el-Yemânî (I)
660. Abdurrahman b. Ebi Avf el-Cüraşî el-Hımsî
661. Abdurrahman b. Ganm b. Kureyz el-Eş'ârî (I)
662. Abdurrahman b. Kays b. Sevâ' Ebû Atiyye el-Mezbûh
663. Abdurrahman b. Seleme Şâmî
664. Abdurrahman b. Mutarrih el-Hanefî
665. Abdurrahman b. Müll b. Amr b. Adiy b.Vehb b. Rebîa b. Sa'd b. Huzeyme b. Ka'b b. Rifâa b. b. Mâlik b. Nehd Ebû Osman en-Nehdî (M)
666. Abdurrahman b. Mülcem el-Murâdî
667. Abdurrahman b. Nu'mân b. Berzah (Nüdrec) (H)
668. Abdurrahman b. Yezîd el-Lahmî
669. Abdü-Amr b. Müferri'
670. Abdü-Amr b. Yezîd Âmir el-Cüraşî
671. Abdü'l-Mennân b. Mütelemmis Hureyz b. Abdi'l-Mesîh
672. Abd b. Cülendâ

673. Abd b. Abd b. Abdillah b. Ya'mur b. Hubeyb b Âiz b. Mâlik b. Vâsile b. Amr b. Mâh b. Yeşkur b. Udvân b. Ömer b. Kays b. Gaylân b. el-Cedelî, Ebû Abdillah
674. Abd b. Gavs el-Himyerî
675. Abd b. Kays b. Becere (Kays b. Becere Fezârî)
676. Abde b. et-Tayyib (Muhadram Şair)
677. Ubeydullah b. Hâris b. Amr b. Hâlid b. Mücemmi' b. Mâlik b. Ka'b b. Sa'd b. Avf b. Uveym b. Cû'fî b. Sa'di'l-Aşiyre el-Cû'fî
678. Ubeydullah b. Sabre (Damre b. Hûze) el-Hanefî el-Yemâmî
679. Ubeyd b. Sürâka Hicâzî
680. Ubeyd b. Cahş
681. Ubeyd b. Şeriyye (Şerîm), (Muammerînden) (H)
682. Ubeyd b. Gâdıra b. Semrâ b. Amr b. Kurt b. et-Temîmî el-Anezî
683. Ubeyd b. Ümmi Kilâb
684. Ubeyd b. Mungiz
685. Ubeyd b. Nadle el-Huzâî
686. Ubeyd Mevlâ el-Ensar
687. Ubeyd el-Ensârî
688. Ubeyd es-Sakafî
689. Ubeyd el-Muhâribî
690. Ubeyd (Vehb b. Hâlid)
691. Abîde b. Amr (İbn Kays b. Amr es-Selmânî) (I)
692. Abîs Mevlâ Ebî Bekir es-Sıddîk
693. Attâb b. Seleme
694. Utbe b. Rebîa b. Behz
695. Utbe b. ed-Dağal es-Sa'lebî
696. Itrîs b. Argûb
697. Uteybe b. Uteybe b. Mirdâs et-Temîmî b. Hâris b. Müdrik ed-Dehmânî
698. Uteybe b. en-Nehhâs el-Iclî
699. As'as b. Amr el-Kindî
700. el-Accâc er-Râciz
701. Adiy b. Amr b. Süveyd b. Zebân b. Seleme b. Ganm b. Sevb b. Ma'n et-Tâî el-A'rec (Mahadram Şair) (H)
702. Adiy b. Ka'b
703. Arâm b. el-Münzir b. Hârise b. li-Ümmi't-Tâî
704. Arfece es-Sülemî
705. Arfece b. Huzeyme
706. Urve b. Effâf b. Şüreyh b. Sa'd b. Hârise b. li-Ümmi't-Tâî
707. Urve b. Zeydü'l-Hayl et-Tâî
708. Urve b. İyâd b. Ebi'l-Ca'd el-Bârikî
709. Urve b. Nümrân b. Amr b. Kuâs b. Abdi-Yeğûs b. Mühdiş b. Asr b. Ganm b. Mâlik b. Avf b. Menbe b. Atîf el-Murâdî el-Atîfî
710. Urûş b. Müfteris b. Mukâtil el-Esedî, el-Fak'asî
711. Ureyb b. Abdi-Külâl b. Ureyb b. Yeşrah el-Himyerî
712. Uzra b. Kays b. Gazye el-Ahmesî, el-Becelî
713. Askalân b. Avâkin el-Himyerî

714. Atâ b. Ebi Celîd el-Huzâî el-Himyerî
715. Utârid b. Behz el-Utâridî
716. Utârid el-Ukaylî
717. Utârid b. Berz
718. Azîm b. İlâse b. Vehb el-Anevî
719. Afîf b. Sa'd b. zî-Yezen el-Himyerî (Muhadram)
720. Afîf b. Abdillah b. Ka'b b. Gaziyye b. Mâlik b. Nasr b. Mâlik b. Da'deân b. Muhârib b. Amr b. Sehrân el-Has'amî
721. Afîf b. Münzir et-Temimî
722. Affâl b. Huveylid b. Âmir b. Akîl b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Âmirî el-Ukaylî
723. Ukbe b. Bücre el-Kindî et-Tücîbî el-Mısrî
724. Ukbe b. Âmir b. Sa'd b. Zühl b. el-Ahnes er-Ruaynî
725. Ukbe b. Amr b. Sa'd b. Selemetü'l-Hayr b. Hüseyn b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa
726. Ukbe b. en-Nu'mân el-Atekî, Ebu'n-Nu'mân (H)
727. Akfân b. Kays b. Âsım et-Temîmî el-Minkarî
728. Akîl b. Mâlik el-Himyerî
729. Akîl b. Akîl (Tabiî)
730. Akîm b. Ziyâd b. Zühl b. Avf b. Muhrim b. Bekr b. Amr b. Avf b. Ubâde b. Lüey b. el-Hâris b. Üsâme b. Lüey
731. İkrime b. Siba' b. Hâlid b. Hâris b. Zeyd b. Ebi Nasr b. Âiz b. Mâlik b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe ed-Dabbî (Muhadram Şair)
732. İkrime b. Siba' b. Halid b. Haris b. Zeyd b. Ebi Nasr b. Aiz b. Malik b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe ed-Dabbî (Muhadram Şair)
733. İlâse b. Vehb b. Halîfe ed-Dabbî
734. Alâk b. Vehbîl en-Nehaî
735. İlbâ b. Heysem b. Cerîr
736. Alkame b. el-Eres el-Absî (Muhadram)
737. Alkame b. Eslem b. Mersed b. Zeyd b. A'les b. Alkame b. zî-Hadenî'l-Ekber
738. Alkame b. Hakîm el-Firasî
739. Alkame b. Zeyd
740. Alkame b. Kays b. Abdillah b. Mâlik b. Alkame b. Selemân en-Nehaî Ebû Şibl el-Kûfî (Muhadram, Fakîh) (I)
741. Alkame b. Hûze b. Şemmâs b. Bâbâ et-Temimî el-Yerbûî
742. Alkame b. Zeyd el-Akabî
743. Alîm b. Seleme el-Fehmî
744. Ali b. Alkame b. Abde et-Temîmî
745. Ali b. Mâcid es-Sehmî, Ebû Mâcide
746. Ammâr b. Sa'd et-Tücîbî
747. Ammâr b. Ebi Selâme b. Abdillah b. İmrân b. Re's b. Dâlân el-Hindânî
748. Ammâre b. es-Sa'k b. Ka'b
749. Ammâre b. Avf el-Udvânî
750. Ammâre b. Cürhüm (Amr b. Cürhüm)
751. Ammâre b. Kureyd el-Âmirî (Amr)
752. Amr b. el-Ahmer b. el-Umûd Temîm b. Rebîa b. Haram el-Bâhilî Ebu'l-Hattâb

753. Amr b. el-Esved el-Absî (el-Ansî) (H)
754. Amr b. el-Esved b. Âmir et-Tâî
755. Amr b. Bürâka (İbn Menbe)
756. Amr b. el-Beddâh el-Kaysî
757. Amr b. Süney (H)
758. Amr b. Sa'lebe el-Huşenî (H)
759. Amr b. Cürhüm
760. Amr b. Cündüb b. Amr el-Anberî
761. Amr b. Hâris b. Amr b. Menbe b. Zeyd b. Amr b. Menbe b. Sehm b. Nehm en-Nehmî
762. Amr b. el-Eşref el-Atekî
763. Amr b. el-Hibr b. Amr b. Şurahbîl el-Kindî (Muhadram)
764. Amr b. el-Haccâc ez-Zebîdî
765. Amr b. Hassân b. Muâviye b. Vehb b. Kays b. Hacer b. Vehb b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn, el-Kindî
766. Amr b. el-Hadramî
767. Amr b. Ebi Hamze el-Hüzelî
768. Amr b. Hafâcî el-Âmirî
769. Amr b. Ebi'l-Hayr b. Amr b. Şürahbîl el-Kindî
770. Amr b. Rebîa b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydi Menât b. Teym
771. Amr b. Seleme b. Ka'b b. Vâil b. Ka'b b. Haml el-Murâdî
772. Amr b. Ebi Selmâ el-Hecîmî
773. Amr b. Şâs b. Ebi Ali
774. Amr b. Şurahbîl el-Hemedânî el-Kûfî, Ebû Meysere
775. Amr b. Şemr b. Gaziyye el-Yemânî
776. Amr b. Tarîf b. Amr b. Sümâme b. Mâlik b. Ced'â et-Tâî
777. Amr b. Zâlim b. Süfyan b. (Ebu'l-Esved ed-Düelî) Zâlim b. Amr
778. Amr b. Âmir es-Sülemî
779. Amr b. Abdûd b. el-Hars b. Ka'b b. ez-Zekâ el-Kelbî
780. Amr b. Abdillah b. el-Esamm
781. Amr b. Abdillah b. Bihâr b. Âmir b. Sa'd b. Mürr b. Haml el-Hamlî
782. Amr b. Adiy b. Muhârib b. Suneym b. Müleyh b. Şeretân b. Ma'n b. Eslem b. Mâlik b. Fihr el-Ezdî
783. Amr b. Ureyb b. Hanzale b. Dârim b. Abdillah b. Ka'b es-Sâid b. Şurahbîl b. Amr b. Cüşm b. Hâşid b. Cüşm b. Hayzûn b. Avf b. Hemedân el-Hemedânî es-Sâid
784. Amr b. Atiyye
785. Amr b. Ebi Akreb (Tabiî)
786. Amr b. Alkame b. İlâse el-Âmirî
787. Amr b. Kabîsa b. Alkame ed-Dârimî (Muhadram)
788. Amr b. Kureyd
789. Amr b. Küreyb b. el-Muallâ b. Teym b. Sa'lebe b. Ced'â et-Tâî
790. Amr b. Kilâb
791. Amr b. Küleyb el-Yahsûbî
792. Amr b. Keysebe en-Nehdî

793. Amr b. Mâlik b. Umeyre b. Lüey b. Selmân b. Umeyre b. Seftân el-Ekber el-Erhabî
794. Amr b. Mâlik el-Cühenî (Muhadram) (H)
795. Amr b. Mahzûm el-Ğâdirî
796. Amr b. Mirdâs
797. Amr b. Mürre b. Abdi Yeğûs b. Mâlik b. el-Hars b. Behce b. Mürre b. Reviy b. Mâlik b. Nehd en-Nehdî
798. Amr b. Muâviye el-Müntefik b. Âmir b. Akîl b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Âmirî el-Ukaylî
799. Amr b. Menbe (Amr b. el-Hars)
800. Amr b. Münzir b. Asar b. Esbah b. es-Sâmî
801. Amr b. Meymûn el-Ezdî, Ebû Abdillah (Ebu Yahya) (M)
802. Amr b. en-Nu'mân b. Berâ b. Es'ad b. Abdillah b. Sa'd (Muhadram)
803. Amr b. el-Hüzeyl el-Abdî er-Rıb'î (Muhadram)
804. Amr b. Vebra
805. Amr b. Şezebî b. Bişr b. Zahf b. Ümeyye b. Abdi Ganm b. Nasr b. Abdi Menât b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe ed-Dabbî (Farisü Dabbe)
806. Amr b. Yezîd b. el-Hâris ez-Zühlî
807. Amr b. Yezîd
808. Amr b. Fülân b. Tarîf ed-Devsî
809. İmrân b. Teym (İbn Milhan, İbn Abdillah Ebû Recâ el-Utâridî) (M)
810. İmrân b. Sevâde
811. İmrân b. Mürre eş-Şeybânî
812. Umeyr b. el-Esved el-Ansî (el-Hemedânî)
813. Umeyr b. el-Hasîn en-Necrânî
814. Umeyr b. Sinân b. Urfuta b. Vehb b. Enmâr b. Mâzin b. Mâlik b. Amr b. Temîm et-Temîmî el-Mâzinî (Şair)
815. Umeyr b. Şübrüme (Ubeyd b. Şübrüme)
816. Umeyr b. Ebi Şemr b. Nümrân b. Kays b. el-Esved b. Abdillah b. el-Hars el-Kindî.
817. Umeyr b. Dâbî el-Yeşkurî
818. Umeyr b. zû-Mirân b. Eflah b. Şerâhîl b. Rebîa (Nâid b. Mersed el-Hemedânî, en-Nâidî)
819. Umeyre b. Behre (Muhadram)
820. Uneyre b. el-Ahreş b. Sa'lebe b. Subh b. Adiy b. Eflet et-Tâî
821. Uneys b. Sa'lebe el-Belvî
822. Avvâm b. el-Münzir
823. Avf b. Câbir el-Ezdî
824. Avf b. el-Husayn b. el-Müntefik b. Âmir b. Akîl b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Âmirî, el-Ukaylî
825. Avf b. Ebi Hayye el-Becelî
826. Avf b. Abdillah el-Becelî
827. Avf b. Abdillah b. el-Ahmer el-Ezdî
828. Avf b. Mâlik el-Has'amî
829. Avf b. Mürâre es-Sekûnî
830. Avf b. Necve

831. Avf b. en-Nu'mân eş-Şeybânî
832. İyâz b. Cülendâ (Abdullah)
833. İyâd b. Süfyan b. Cübeyr b. Avf el-Ezdî el-Hacerî
834. İyâd b. Atîf es-Sekûnî
835. İyâd es-Sümâlî
836. **Gâdira**
837. Gâlib b. Bişr el-Esedî
838. Gâlib b. Sa'saa b. Nâciye b. İkâl et-Temîmî ed-Dârî
839. Gargade (Nisbeti yok.)
840. Gazâl el-Hemedânî
841. el-Gazûr b. en-Nu'mân b. el-Münzir, el-Lahmî (Hîre Melikinin oğlu)
842. Gassân b. Hubeyş (Habeş) el-Esedî
843. Gatîf b. Hârise b. Hasl b. Mâlik b. Abdi Sa'd b. Cüşm b. Zübyân b. Âmir b. Kinâne b. Hasl el-Yeşkurî Ebû Kâhil
845. **Fâtik** b. Zeyd b. Vâhib el-Absî
846. Furât b. Zeyd el-Leysî
847. Furât b. Sa'lebe el-Behrânî
848. Fer'ân b. el-A'ref Ebü'l-Menâzil es-Sa'dî (Muhadram Şair)
849. Ferkad Mevlâ Ömer
850. el-Ferezdak
851. Ferrûh Mevlâ Ömer
852. el-Fer' el-Burcumî
853. Ferve b. Âmir el-Cüzâmî (İbn Amr)
854. Ferve b. Kays el-Kindî
855. Ferve b. Neffâse (İbn Nübâte)
856. el-Fezer b. Mühzim b. el-Cevn b. Mücâşin b. ed-Dayyik b. Mâlik b. Mürre b. Âmir b. el-Hars b. Ebân b. Amr b. Vedîa b. Lekîz b. Efsâ b. Abdi'l-Kays el-Abdî
857. Fadâle b. Ebi Ümeyye
858. Fadâle b. Dinâr el-Huzâî
859. Fadâle b. Zeyd el-Udvânî
860. Fadâle b. Şerîk b. Süleyman b. Huveylid b. Seleme b. Âmir el-Esedî
861. Fennec b. Dehrec (Müdeccec) et-Temîmî (H)
862. Fehd el-Himyerî
863. Feyrûz el-Vâdiî Mevla Amr b. Abdillah el-Hemedânî el-Vâdiî (H)
864. **el-kâsım** b. Yenhusruh (Zabteden Ebû Ahmed el-Askerî)
865. Kabîsa b. Câbir b. Vehb b. Mâlik b. Amîre Ebu'l-Alâ el-Esedî el-Kûfî (H)
866. Kabîsa b. Mes'ûd b. Umeyr b. Âmir b. Abdillah b. el-Hars b. Nümeyr el-Âmirî en-Nümeyrî
867. Katâde el-Müdlicî
868. Kahîf b. es-Selîk el-Hâlikî
869. Kudâme b. Abdillah b. Müncâb
870. Karse' ed-Dabbî (H)
871. Karkara b. Zâhir et-Temîmî
872. Kurre b. Nasr el-Adevî
873. Karîb b. Zafer

874. Kusâme b. Üsâme el-Kinânî
875. Kusâme b. Züheyr el-Mâzinî
876. Kusâme b. Zeyd el-Leysî
877. Kutn b. Abdi Avf el-Hilâlî
878. el-Kallâh el-Anberî (Muhadram Şair, Muammerînden)
879. Kaysân b. Süfyan
880. Kays b. Becre el-Fezârî
881. Kays b. Sa'lebe el-Ezdî
882. Kays b. Sevr b. Mâzin b. Hayseme es-Selûlî
883. Kays b. el-Haris el-Murâdî
884. Kays b. Ebi Hazim el-Becelî el-Ahmesî, Ebû Abdillah Ebû Hazim Husayn b. Avf (I)
885. Kays b. Râfi' el-Kaysî el-Eşcaî, Ebû Râfi' (Ebu Amr)
886. Kays b. Rebîa b. Âmir el-Murâdî
887. Kays b. Sümey b. el-Ezher b. Ömer b. Mâlik b. Seleme et-Tücîbî
888. Kays b. Sümey el-Kindî (Muhadram Şair)
889. Kays b. Sahbân el-Cahdamî
890. Kays b. Tuhfe
891. Kays b. Ubâd el-Kaysî ed-Dabbî
892. Kays b. Abdillah el-Ca'dî
893. Kays b. Abdi-Yeğûs (İbnü'l-Mekşûh)
894. Kays b. Adiy el-Lahmî
895. Kays b. Amr b. Huveylid b. Nüfeyl b. Amr b. Kilâb el-Amirî el-Kilâbî (Muhadram Şair)
896. Kays b. Amr b. Mâlik b. Muâviye b. Hadîc b. el-Hammâs b. Rebîa b. el-Hars b. Ka'b el-Hârisî (Muhadram Şair)
897. Kays b. Amr el-İclî (Muhadram Şair)
898. Kays b. Ferve b. Zürâre b. el-Erkam b. es-Sa'b b. Amr b. Vehb b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn
899. Kays b. Mervân el-Cu'fî
900. Kays b. el-Musâb (Abdullah b. Hazn)
901. Kays b. el-Muğaffel b. Avf b. Umeyr el-Âmirî
902. Kays b. el-Mekşûh el-Murâdî Ebû Şeddâd
903. Kays b. Mekşûh el-Becelî
904. Kays b. Mülcem b. Amr b. Yezîd el-Murâdî
905. Kays b. Necra es-Sadefî
906. Kays b. Hübeyra el-Murâdî
907. Kays b. Yezîd b. Kays el-Âmirî el-Kilâbî (Muhadram Şair)
908. Kays b. el-Hâricî
909. Kays el-Abdî
910. Kays b. el-Yerbûî
911. Kays b. Vâlidu Guneym
912. Kays (Nisbeti yok)
913. **Kesîr** b. Abdillah b. Mâlik b. Hubeyra b. Sahr b. Nehşel b. Dârim b. Mâlik b. Hanzale (İbnü'l-Gazîra en-Nehşelî) (Muhadram Şair)
914. Kesîr b. Kalîb es-Sadefî, el-A'rec

915. Kesîr b. Mürre el-Hadramî
916. Kerdûs b. Amr (İbn Hâni')
917. Kerz b. Ebi Habbe b. el-Eşham b. Âiz b.Sa'lebe b. Kurre b. Hubeyş b. Amr el-Uzrî
918. Küreyb b. Ebrehe b. es-Sabbâh b. Mersed b. Mükennif el-Esbahî, Ebû Rişdiyn
919. Küreyb b. es-Sabbâh, el-Himyerî
920. Ka'b b. Cuayl b. Kamer b. Ucre b. Sa'lebe b. Avf b. Mâlik b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganm b. Sa'leb es-Sa'lebî (Muhadram Şair)
921. Ka'b b. Hafâce b. Amr b. Akîl b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa el-Âmirî el-Ukaylî
922. Ka'b b. Rebîa es-Sa'dî (Muhadram Şair)
923. Ka'b b. Sûr b. Bekr b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Süleym b. Zühl b. Lakît b. el-Hars b. Mâlik b. Fehm b. Ganm b. Devs el-Ezdî (H)
924. Ka'b b. Âsım es-Sadefî
925. Ka'b b. Abdillah b. Amr b. Sa'd b. Sarîm
926. Ka'b b. Mâti' el-Himyerî Ebû İshâk, Ka'bü'l-Ahbar (I)
927. Kelh ed-Dabbî
928. el-Kümmeyt b. Sa'lebe b. Nevfel b. Nadle b. el-Eşter b. Hacûn b. Fak'as b. Tarîf b. Amr b. Kays b. el-Hars b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme el-Ezdî (Muhadram Şair)
929. el-Kümmeyt b. Ma'rûr b. el-Kümmeyt b. Sa'lebe el-Fak'asî (Muhadram Şair)
930. Kümeyl b. Hibbân b. Seleme
931. Kümeyl b. Ziyâd b. Nehiyk (İbn Abdillah en-Nehaî) Tabiî
932. Kinâne b. Bişr b. Attâb b. Avf b. Hârise b. Katîre b. Hârise b. Tücîb et-Tücîbî
933. Kehmes el-Hilâlî
934. el-Kevâ el-Yeşkurî
935. Keysân b. el-Anezî
936. Keysân Ebû Saîd el-Makburî el-Medenî
937. Keysân (Nisbeti yok)
938. **Lâm** b. Ziyâd b. Atîf et-Tâî
939. Lübde b. Ka'b Ebû Terîs
940. el-Leclâc b. el-Husayn ez-Zübyânî
941. el-Leclâc (Sahibu Muaz)
942. Laks b. Selmân Mevlâ Kab b. Ucre
943. Lakît b. Tâşir
944. Lukaym b. Serh et-Tennûhî
945. Leheb b. el-Handek (H)
946. Lehîa b. Muhammir b. Nuaym b. Selâme el-Yahsubî
947. **Mâlik** b. el-Eğar b. Amr et-Tücîbî
948. Mâlik b. Hubeyb
949. Mâlik b. el-Hars b. Abdi Yeğûs b. Seleme b. Rebîa b. el-Hars b. Cüzeyme b. Mâlik b. en-Neha' en-Nehaî (el-Eşter)
950. Mâlik b. Harâ b. Damîre b. Damre b. Câbir en-Nehşelî
951. Mâlik b. el-Hars el-Hüzelî (Muhadram Şair)
952. Mâlik b. el-Hars b. Amr b. Abdillah b. Ya'mur b. eş-Şeddâh el-Hüzelî

953. Mâlik b. Hanzal b. Abdi Şems b. Sa'd b. Ebi Ganm b. Hubeyb b. Cübeyr b. Adiy b. Selûl el-Huzâî
954. Mâlik b. zi'l-Müş'ar b. Eyfa' b. Zebîb b. Şerâhîl b. Rebîa b. Mersed b. Cüşm b. Hâşid b. Cüşm b. Dırâr b. Nevf b.Hemdân el-Hemedânî
955. Mâlik b. Rebîa b. Mâlik b. Sebîa b. Rebîa b. Sebî'el-Cermî
956. Mâlik b. Ebi Silsile el-Ezdî
957. Mâlik b. Şerâhîl b. Amr b. Adiy b. Küreyb b. Eslem b. Kays b. Addâs b. Nasr b. Mansur b. Amr b. Rebîa b. Kays b. Beşîr b. Saîd b. Hâşid b. Cüşm b. Hemdân el-Hemedânî
958. Mâlik b. Sahhâr
959. Mâlik b. Damre ed-Damrî
960. Mâlik b. et-Tüfeyl b. Münîf b. Evs b. Hay b. Amr b. Seleme b. Ganm b. Eyyûb b. Ma'n b. Atûd et-Tâî
961. Mâlik b. Âmir, Ebû Atiyye el-Vidâî (H)
962. Mâlik b. Abdillah el-Kindî
963. Mâlik b. Âmir b. Amr b. Âmir b. Dinar b.Sa'lebe b. Amr b. Yeşkur b. Ali b. Mâlik b. Sa'd b. Bedîr b. Kuşeyr b. el-Becelî, el-Kuşeyrî
964. Mâlik b. İyâd Mevlâ Ömer
965. Mâlik b. Kudâme b. Mâlik b. Hârice b. Amr b. Mâlik b. Zeyd b. Mürre b. Selhem es-Selhemî
966. Mâlik b. Mâlik b. Cu'şüm el-Müdlicî
967. Mâlik b. Müsmi' b. Şeybân b. Şihâb b. Kalî' (Alkame b. Amr Ebû Gassân er-Rib'î)
968. Mâlik b. Nâime es-Sadefî, Ebû Nâime
969. Mâlik b. Yezîd
970. el-Müsennâ b. Lâhik el-İclî
971. Mücâhid b. Cebr Mevlâ İbnete Gazvân Uhtü-Utbe b. Gazvân es-Sahabi el-Bedrî
972. Muhârib b. Kays b. Ades b. Rebîa b. Ca'de el-Âmirî el-Ca'dî
973. Muhâsır b. Âmir b. Seleme el-Havlânî
974. Muhriz b. Üseyd el-Bâhilî
975. Muhriz b. Hureyş b. Sali'
976. Muhriz b. Katâde b. Müslime el-Hanefî
977. Muhriz b. el-Kassâb Mevlâ Beni Adiy (H)
978. el-Muhrik (Yahya b. Harâ)
979. Muhkıbe b. en-Nu'mân el-Atekî el-Ezdî
980. Muhammed b. el-Hars b. Hudeyc b. Huveys el-Hârisî
981. Muhmiyye b. Zenîm
982. Muhrim b. Şüreyh b. Muhrim b. Ziyâd b. el-Hars b. Rebîa b. Ka'b b. el-Hars el-Hârisî
983. el-Muhabbel es-Sa'dî (Muhadram Şair)
984. Muhîs (Nisbeti yok)
985. Muhaymin en-Nümeyrî (İbn Habis b. Muâviye)
986. Müdrik el-Abkasî
987. Mirâr b. Selâme el-İclî (Muhadram Şair)
988. Mürrân b. zi-Umeyr b. Ebi Mürrân el-Hemedânî (Hemedan Meliklerinden)

989. Mirba' b. Ebdaa' el-Kindî
990. Mersed b. Hay b. Mevhib b. Becr b. Büceyr b. Rukeyn b. Zühl b. el-Ahnes b. Husayn b. Sehl b. Zühl b. Menbe er-Ruaynî
991. Mersed b. Ab'ab b. Atîk el-Belvî
992. Mersed b. Kays b. Meşcea' el-Cû'fî
993. Mersed b. Necebe el-Fezârî
994. Mersed b. Ebi Yezîd el-Havlânî el-Bekarî
995. Mersed el-Havlânî
996. Mürr el-Eyâdî
997. Mirkenûd el-Fârisî (H)
998. Mürre b. Hâlid b. Âmir b. Kınnâb b. Amr b. Kays b. el-Hars b. Mâlik b. Ubeyd b. Huzeyme b. Lüey
999. Mürre b. Sâbir (Sâbî) el-Yeşkurî
1000. Mürre b. Yeşrah el-Meâfirî
1001. Mürre b. Hemedân
1002. Mürre b. Vâki' el-Fezârî (Muhadram Şair)
1003. Mürre el-Esedî
1004. Mürey b. Evs b. Hârise b. li Ümmi't-Tâî
1005. Mirî er-Rûmî
1006. Merîr el-Eyâdî
1007. Müzerrid b. Dırâr
1008. Müsâfi' b. Abdillah b.Müsâfi'
1009. Müsâfi' b. Ukbe b. Şüreyh b. Yerbû' el-Gatafânî (Muhadram Şair)
1010. Müsâfi' b. en-Nu'mân et-Teymî er-Rib'î
1011. Müsâvir b. Hind b. Kays b. Züheyr b. Cüzeyme el-Absî
1012. el-Müstatîl b. Hısn el-Bârikî Ebu'l-Müsennâ (H)
1013. el-Müstev'iz b. Rebîa b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydi-Menât b. Temîm es-Sadî Ebû Beyhes
1014. Mesrûk b. el-Ecda' b. Malik b. Ümeyye b. Abdillah el-Hemedânî el-Vidâî Ebû Âişe (I)
1015. Mesrûk b. Evs b. Mesrûk et-Temîm el-Hanzalî
1016. Mesrûk b. Hacer b. Saîd el-Kindî (Muhadram Şair)
1017. Mesrûk b. zi'l-Hars el-Hemedânî el-Erhabî (H)
1018. Mes'ûd b. Hâlid b. Mâlik b. Rib'î b. Selmâ b. Cendel b. Nehşel b. Dârim et-Temîmî ed-Dârimî
1019. Mes'ûd b. Muattib et-Tücîbî (Muhadram Şair)
1020. Mes'ûd es-Sakafî (H)
1021. Müseffi' b. Bakûra
1022. Müslim b. Ukbe b. Rebâh b. Es'ad b. Rebîa b. Âmir b. Mâlik b. Yerbû' b. Gayz b. Mürre b. Avf el-Mürrî Ebû Ukbe
1023. Müslim b. Hani'
1024. Müslim el-Huzâî
1025. Misma'
1026. el-Misver b. Amr
1027. el-Müsevver b. Yezîd el-Cüzâmî
1028. Müshir b. Hâlid b. Cündüb b. Münkız b. Hürr b. Nekra el-Abdî en-Nekrî

1029. Müshir b. en-Nu'mân b. Amr b. Rebîa b. Teym b.el-Hars b. Mâlik b. Ubeyd b. Huzeyme b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Abidetü-Kureyş (Muhadram Şair)
1030. el-Müseyyib b. Necebe b. Rebîa b. Rebâh b. Avf b. Hilâl b. Semh b. Fezâre el-Fezârî
1031. el-Müseyyib b. Necebe
1032. Meşcea' b. Nasr el-Beğavî
1033. Müşerrih b. Abdi Külâl el-Himyerî
1034. Miş'âr b. zi'l-Miş'âr el-Hemedânî
1035. Mudarrıs b. Enes b.Hırâş b. Halid el-Muhâribî
1036. Mudarris b. Ubeyd b. Hay b. Rebîa b. Sa'd b. Mâlik et-Temîmî (Muhadram Şair)
1037. Mutarrif b. Mâlik Ebu'r-Rebâb
1038. Matîr b. el-Eşyem b. Kays el-Esedî
1039. Muâz b. Yezîd b. es-Sa'k el-Âmirî (H)
1040. Muâviye b. el-Cevn, el-Kindî
1041. Muâviye b. el-Hars b. Sa'lebe en-Nehaî
1042. Muâviye b. Harmel el-Hanefî
1043. Muâviye b. İmrân b. Damdam el-Hardî
1044. Muâviye el-Ukaylî
1045. Muâviye (Nisbeti yok)
1046. Muâviye b. Ca'fer b. Kurd b. Abdi-Yeğûs b. Ka'b en-Nehaî (Muhadram Şair)
1047. Ma'bed b. Mürre el-İclî
1048. Ma'dân b. es-Sa'lebî
1049. Ma'dân b. Cevvâs b. Ferve b. Seleme b. el-Münzir b. el-Mudrib b. Muâviye b. Âmir b. Seleme b. Şekâme b. Şebîb b. es-Sekûn es-Sekûnî
1050. Ma'dikerb el-Müşrikî
1051. Mu'dî b. Ebi Humeysa el-Vedâî
1052. Mu'rim el-Hârisî
1053. Mu'dad b. Yezîd el-İclî, Ebû Yezîd, el-Kûfî (H)
1054. Ma'kil b. el-A'şâ b. en-Nebbâş (Ebyad er-Rukbân)
1055. Ma'kil b. Hıdâc et-Tâî
1056. Ma'kil b. Dırâr (eş-Şemmâh)
1057. Ma'kil b. Kays er-Riyâhî
1058. Muammer b. Kilâb er-Remânî (H)
1059. Ma'n b. Evs b. Nasr b. Ziyad b. Es'ad b. Suhaym b. Rebîa b. Adiy b. Sa'lebe b. Vebra el-Müzenî (Muhadram Şair)
1060. Ma'n b. Hâcib
1061. Maiyye b. el-Hümâm el-Mürrî
1062. el-Muğîre b. Ebi Sufre el-Ezdî
1063. el-Muğîre b. Abdillah b. el-Mu'rid b. Amr b. Esed b. Huzeyme
1064. el-Mukavkıs
1065. Mekhûl (en-Necaşî, Habeş Meliki)
1066. Mükellibe b. Hanzale b. Cûye
1067. Milhân b. Ziyad b. Atîf b. Hârise b. Sa'd b. el-Haşrec et-Tâî
1068. Müleyl b. Damre el-Gıfârî
1069. Melîh b. Avf es-Sülemî

1070. Münazil
1071. el-Münzir b. Harmele (Harmele b. Münzir)
1072. el-Münzir b. Hassân b. Dırâr ed-Dabbî
1073. el-Münzir b. Ebi Humeysa el-Vedâî, el-Hemedânî
1074. el-Münzir b. Rûmays el-Kelbî (İbn Vebra)
1075. el-Münzir b. Sâvâ
1076. el-Münzir b. Vebra el-Kelbî (Muhadram Şair)
1077. Mansur b. Suhaym b. Nevfel b. Nadle b. el-Eşter b. Cahûn b. Fak'as el-Esedî el-Fak'asî (Muhadram Şair)
1078. el-Minhâl et-Temîmî
1079. Mühelhil b. Yezîd el-Hayl et-Tâî
1080. Mîsem et-Temâr el-Esedî
1081. Meymûn b. Harîz b. Hacer b. Zür'a b. Amr b. Yezîd b. Amr b. zi-Şemr el-Himyerî
1082. **Nâbil** Ebû Nübâte el-A'recî
1083. Nâcid b. Hişâm el-Ezdî
1084. Nâşire b. Sümey el-Yezenî
1085. Nâşire el-Müzenî
1086. Nâfi' b. el-Esved b. Kutbe b. Mâlik et-Temîmî el-Esedî (Muhadram Şair)
1087. Nâfi' b. Lakît b. Hubeyb b. Hâlid b. Nadle b. el-Eşter b. Hacûn el-Esedî el-Fak'asî
1088. Nübâte b. Yezîd en-Nehaî
1089. Nübye b. Suâb
1090. en-Necâşî, Ashame (Habeş Meliki)
1091. en-Necâşî (Kays b. Amr b. Mâlik b. Hadîc b. Hamâs b. Rebîa b. Ka'b b. el-Hars b. Ka'b Ebû Hars Ebû Mehâsin)
1092. Need b. Sâmit b. Âbid b. Esmâ b. Kardûs b. el-Hars b. Mâlik b. Fehm b. Ganm b. Devs ed-Devsî, el-Kardûsî
1093. en-Nuhâm b. Evs b. Übeyr b. Amr b. Abdi'l-Hars b. Rebâh b. Lüey b. Abdi-Menâf b. el-Hars b. Sa'd b. Hüdeym
1094. en-Nizâl b. Sebra el-Hilâlî el-Kûfî
1095. Nestâs Mevlâ Ebi Halef
1096. Nesîr b. Sevr el-İclî
1097. Nesîr b. Yahya el-Ensârî, Mevlâ Osman b. Huneyf
1098. Nessâs
1099. Nısfu't-Tarîk el-Gassânî
1100. Nusayr b. Nasr b. Kudâme (Nasr b. Avf b. Kudâme b. Ehî Safvân b. Kudâme)
1101. Nusayr b. Abdirrahmân b. Yezîd
1102. en-Nadr b. Beşîr b. Amr el-Müzenî
1103. Nadle b. Hâlid b. Nadle b. Mehzûl
1104. Nadle b. Mâiz (H)
1105. Nadle b. Abdillah b. Amr b. Abd b. el-Hürmüz b. Selûl b. Ka'b b. Amr el-Huzâî
1106. en-Nu'mân b. Berzec el-Yemanî (H)
1107. en-Nu'mân b. Hamîd (H)
1108. en-Nu'mân b. Safvân b. Amr b. Naîme el-Himyerî

1109. en-Nu'mân b. Muhmiyye al-Has'amî (zü'l-Enf)
1110. en-Nu'mân er-Ruaynî
1111. Nuaym b. Sahr b. Adiyy el-Adevî
1112. Nuaym el-Hıbr (Daha önce hıristiyandı)
1113. Nüfey' es-Sâiğ Ebû Râfi' (M)
1114. Nemle b. Âmir el-Muhâribî el-Cisrî
1115. Nehşel b. Cürey b. Damre b. Câbir b. Kutn b. Nehşel b. Dârim b. Mâlik b. Hanzale b. Zeydi Menât b. Teym (Muhadram Şair)
1116. en-Nevvâh b. Seleme b. Kehle el-Asgar b. İsâm b. Kehle el-Ekber b. Vehb b. Seblân b. Dinâr b. Müvezzi' b. Abdillah b. Tâc b. Teym b. Erâşe el-Erâşî
1117. **Hâşim** b. Harmele en-Nümeyrî (Suhaym)
1118. Hâni' b. Urve b. el-Fadfâd b. İmrân b. Amr b. Hafs b. Abdi Yeğûs el-Murâdî el-Atîfî (Muhadram)
1119. Hâni' b. Muâviye es-Sadefî
1120. Hübeyra b. Es'ad b. Kehlân es-Sübâî
1121. Hübeyra b. Ahnes b. Kevr b. Mesvâle b. Hümâm b. Dabb b. Ka'b b. Mâlik b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme el-Esedî
1122. Hübeyra b. Hâlid b. Müslim b. el-Hars b. Muhassaf b. Hâc (Mâlik b. el-Hars b. Bekr b. Sa'lebe b. Ukbe b. es-Sekûn es-Sekûnî)
1123. Hübeyra b. Mufâda el-Âmirî
1124. Hübeyra b. en-Nu'mân b. Kays b. Mâlik b. Muâviye b. Şu'be b. Bedâ b. Sa'd b. Amr b. Zühl b. Mervân b. Cu'fî b. Sa'dü'l-Aşîre el-Cu'fî
1125. Heccâs el-Eyâdî
1126. Heccâle b. Eflah b. Kays b. Ar'ara el-Gâfikî
1127. Hedîl b. Hübeyra es-Sa'lebî (Muhadram Şair)
1128. Hedîl el-Kâbilî
1129. Hezîm es-Sa'lebî (Edîm)
1130. Herem b. Hibbân el-Abdî (Tabiî'nin Büyüklerinden)
1131. Herem b. Sinân el-Mürrî
1132. Herem b. Kutbe b. Sinân el-Fezârî
1133. el-Hürmüzân el-Fârisî
1134. Herîm b. Cevvâs et-Temîmî (Muhadram Şair)
1135. Hüzâl et-Temîmî
1136. Hüzân b. el-Hars b. es-Sa'b b. Muharrem el-Havlânî
1137. Hüzeyl b. Şürahbîl el-Ezdî el-Kûfî (H)
1138. Hilâl b. Ullefe
1139. Hilâl b. Veki' b. Bişr b. Amr b. Ades b. Dârim
1140. Hemdân es-San'ânî
1141. el-Hemla' b. A'fer et-Temîmî (Muhadram Şair)
1142. Hind b. Amr el-Cemelî el-Murâdî
1143. Hüney Mevlâ Ömer
1144. Hûze b. el-Hars b. Ucre b. Abdillah b. Yakaza es-Sülemî İbnü'l-Hamâme
1145. Hûze b. Abdillah b. et-Tufeyl
1146. Hûze (Nisbeti yok) (H)
1147. el-Heysem b. el-Esved b. Kays b. Muâviye b. Süfyan b. en-Nehaî, Ebu'l-Uryân
1148. el-Heysem el-Hanefî

1149. el-Heysem b. Mâlik et-Tennûhî
1150. **Verd** b. Manzûr b. Seyyâr b. Sa'lebe b. Nihân b. li-Ümmi't-Tâî
1151. Va'vaa b. Saîd b. Kurd b. Abd b. Ebi Bekr b. Kilâb
1152. Vefâ b. el-Eş'ar et-Temîmî
1153. el-Velîd b. Muhsan ed-Düreykî
1154. Vehb b. el-Esved
1155. Vehb b. Ükeydir Dûme
1156. Vehb b. Hâlid b. Âmir b. Gâdıra es-Sa'dî (Muhadram Şair)
1157. **Yahmed** el-Havlânî (Yezîd b. Yahmed)
1158. Yahnes Mevlâ Suheyb b. Sinân
1159. Yahya b. Ya'mur er-Ruaynî
1160. Yerfâ Hâcib Ömer
1161. Yerîm b. Âmir b. Sa'd b. Zühl b. el-Ahdes b. Sehl er-Ruaynî
1162. Yerîm b. Ma'dikerb b. Ebrehe b. es-Sabbâh el-Esbahî
1163. Yezdâd el-Fârisî (Ezdâd)
1164. Yezîd b. Ahmer el-Murâdî, er-Rızkî
1165. Yezîd b. el-Esved el-Gassânî
1166. Yezîd b. el-Esved el-Curaşî, Ebu'l-Esved (H)
1167. Yezîd b. Enîs el-Hüzelî
1168. Yezîd b. Bişr ed-Dubaî (Bişr b. Yezîd)
1169. Yezîd b. el-Hars eş-Şeybânî
1170. Yezîd b. Huzeyfe el-Esedî
1171. Yezîd b. Hamze el-Mürrî (el-Hars b. Avf)
1172. Yezîd b. zi'l-Âhire el-Yemânî
1173. Yezîd b. Rebâb el-Eslemî
1174. Yezîd b. es-Secûh et-Tücîbî el-Âmirî
1175. Yezîd b. Şüreyk b. Târık et-Teymî el-Kûfî
1176. Yezîd b. Dırâr el-Esedî (H)
1177. Yezîd b. Abdillah b. el-Esrem b. Şu'be b. el-Henn b. Rueybe b. Abdillah b. Hilâl el-Âmirî el-Hilâlî
1178. Yezîd b. Amr er-Riyâhî (Muhadram Şair)
1179. Yezîd b. Umeyra ez-Zebîdî
1180. Yezîd b. Kays b. Temmâm b. Hâcib b. Temmâm b. Mes'ûd b. Ka'b b. Ulvî b. Ulyân b. Erhab b. Âmir b. Mâlik b. Muâviye b. Sa'b b. Dûmân b. Bükeyl b. Haşm b. Hayrân b. Neyf b. Hemedân el-Hemedânî el-Erhabî
1181 Yezîd b. Kays b. Abdillah b. Muâviye b. Şeytan b. Bekr b. Avf b. Neha' en- Nehaî
1182. Yezîd b. Kayfem el-Behzî
1183. Yezîd b. Kaynân
1184. Yezîd b. Kays b. Yezîd b. es-Sa'k
1185. Yezîd b. Muhammed (Yezîd b. Yahmed)
1186. Yezîd b. Mer'â b. Abdi Vüd b. Emed b. Ka'b b. es-Sâid b. Şurahbîl b. Şerahîl b. Amr b. Cüşm b. Sâid el-Hemedânî es-Sâidî
1187. Yezîd b. Muâviye b. Ubeyd b. Kays b. Ubeyd b. Revvâs b. Kilâb b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa er-Revvâsî Ebû Dâvûd (Muhadram Şair)
1188. Yezîd b. Muğaffel b. Avf b. Umeyr b. Küleyb el-Âmirî
1189. Yezîd b. Mülcem el-Murâdî

1190. Yezîd b. Nâmiye el-Lahmî
1191. Yezîd b. Nuaym b. Şecera b. Yezîd et-Tücîbî el-Ebdeânî
1192. Yezîd b. Yahmed el-Hemedânî
1193. Yesâr (Validü El-Hasen b. Ebi'l-Hasen el-Basrî)
1194. Yesâr el-Mutallibî Mevlâ Kays b. Mahreme
1195. Yesâr b. Nemr (Hâzinü Ömer)
1196. Yüseyr b. Amr (M)
1197. Ya'kub b. Amr
1197. Ya'fur b. Hassân ez-Zühlî
1199. Ya'lâ b. Umeyr b. Ya'mur b. Hârise b. el-Ubeyd b. el-Umeyr b. Selâme b. Zevey b. Mâlik b. Nehd en-Nehdî
1200. Yanak el-Umânî

2. KÜNYELERİ İLE BİLİNEN ERKEK MUHADRAMLAR

Sr. No İSİM VE KISA AÇIKLAMALAR
1201. **Ebu İshâk** Ka'b b. Mâti' (Ka'bu'l-Ahbâr) (H)
1202. Ebü'l-Esved Yezîd b. el-Esved el-Cüraşî (H)
1203. Ebü'l-Esved ed-Düelî
1204. Ebü'l-Esved el-Hüzânî b. Aneze
1205. Ebu Ümeyye el-Ezdî
1206. Ebu Ümeyye eş-Şeybânî (H)
1207. Ebu Ümeyye Süveyd b. Ğafele el-Cu'fî (M)
1208. Ebu Ümeyye el-Adevî Mevlâ Ömer (I)
1209. Ebu Ümeyye el-Kindî Şüreyh b. Hâris el-Kindî Kâdi'l-Kûfe (H)
1210. **Ebu Bahriyye** el-Berâî Abdullah b. Kays
1211. Ebu Besre el-Cühenî
1212. Ebu Basîre el-Yeşkurî
1213. Ebu Bekr el-Ansî
1214. **Ebu Temîm** el-Hassânî
1215. **Ebu Sa'lebe** el-Kurazî
1216. **Ebu Cami'** b. Mehârik b. Abdillah b. Şeddâd el-Hilâlî
1217. Ebu Cebr
1218. Ebu'l-Ca'd el-Gatafânî
1219. Ebu'l-Caîd
1220. Ebu'l-Cülenda el-Ezdî
1221. Ebu Cem'a b. Hâlid b. Ubeyd b. Meyser b. Rebah b. Sâlim b. Gâdira b. Hubeyşe b. Ka'b el-Huzâî
1222. Ebu Cendel b. Süheyl Şâmî
1223. Ebu Cendele Zevcü Ümâme
1224. Ebu Cehrâ (Muhadram)
1225. Ebu Cehrâ (Ebu Mihcen es-Sekafî)
1226. **Ebu Hadîde** el-Eczemî el-Cüzâmî
1227. Ebu'l-Husayn el-Hanefî
1228. Ebu Hanâe b. Ebi Üzeyher ed-Devsî

1229. **Ebu Hırâş** el-Hüzelî, Huveylid b. Mürre
1230. Ebu Harkâ el-Âmirî
1231. Ebu'l-Hayberî
1232. **Ebu'd-Dehmâ** el-Bünânî
1233. **Ebu Züeyb** el-Hüzelî (Huveylid b. Halid b. Muharris b. Rubeyd b. Mahzum b. Sâhile) (Muhadram Şair) (H)
1234. **Ebu Râfi'** es-Sâiğ (Nüfey') (M)
1235. Ebu Recâ el-Utâridî, İmrân b. Milhân (M)
1236. Ebu Rezîn el-Esedî Mes'ûd b. Mâlik
1237. Ebu'r-Rakkâd (Şüveys)
1238. Ebu Rumh el-Huzâî
1239. Ebu Ruhm es-Sem'î Ahzab b. Üseyd (M)
1240. **Ebu Zebîd** et-Tâî (Muhadram Şair)
1241. Ebu'z-Zübeyr (Müezzinü Beyti Makdis)
1242. Ebu'z-Zehrâ el-Kuşeyrî
1243. Ebu Ziyad Mevlâ Âli Dirâc el-Cümahiyyin
1244. Ebu Zeyd Kays b. Amr el-Hemedânî (H)
1245. **Ebu Sâsân** Hudayn b. Münzir er-Rakkâşî
1246. Ebu Secîf b. Kays b. Hâris b. Abbas
1247. Ebu Saîd el-Makbûrî (Keysân)
1248. Ebu Saîd Mevlâ Ebi Üseyd es-Sâidî
1249. Ebu Seleme Temîm b. Hadlem
1250. Ebu's-Simâl el-Esedî
1251. Ebu Süveyd el-Abdî
1252. **Ebu Şecere** Kesîr b. Mürre
1253. Ebu Şeddâd el-Amânî (H)
1254. Ebu Şeddâd Şâmî
1255. Ebu Şerâhîl (Ebu Şurahbîl) Zü'l-Kela' el-Himyerî
1256. Ebu Şerîk
1257. Ebu Şuayb
1258. Ebu Şemr b. Kays b. Fihr b. Amr b. Vehb b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn el-Kindî
1259. Ebu Şihâb el-Hüzelî (Validu Ebi Züeyb)
1260. Ebu Şehm et-Temimî
1261. Ebu Şeybân
1262. Ebu Şüyeym el-Müzenî
1263. **Ebu Sahhâr** es-Sa'dî
1264. **Ebu't-Tufeyl** Sebîl b. Avf
1265. Ebu't-Tamhân el-Kaynî (Hanzale)
1266. **Ebu Zabye** el-Kelâî
1267. **Ebu'l-Âliye** er-Riyahî Rufey' b. Mihrân (H)
1268. Ebu Âmir b. Amr b. el-Hâris b. Gayman el-Esbahî
1269. Ebu Âişe, Mesrûk b. el-Ecda' el-Hemedânî (Kûfe'nin fakihi) (I)
1270. Ebu Abdillah es-Sunâbihî Abdurrahman b. Useyle (I)
1271. Ebu Abdillah el-Cedelî Utbe b. Abd
1272. Ebu Abdillah Kays b. Ebi Hâzim el-Ahmesî (I)

1273. Ebu Abdillah Amr b. Meymûn el-Ezdî (M)
1274. Ebu Abdillah el-Eş'arî
1275. Ebu Abdillah el-Kaysî
1276. Ebu Abdirrahman Hacer b. el-Edber
1277. Ebu Abdirrahman (Nisbeti yok)
1278. Ebu Osman el-Esbahî
1279. Ebu Osman es-San'ânî
1280. Ebu Osman en-Nehdî, Abdurrahman b. Ma'kil (Müll) (M)
1281. Ebu Azbe
1282. Ebu Uzre
1283. Ebu'l-Uryan el-Heysem b. el-Esved en-Nehaî
1284. Ebu Atiyye el-Vâdiî
1285. Ebu İkrime Sa'saa b. Suvhan el-Abdî
1286. Ebu'l-Alâ Kabîsa b. Câbir el-Esedî
1287. Ebu Amr, el-Esved b. Yezîd en-Nehaî (M), Abdullah b. Kays es-Selmanî, Sa'd b. İyâs eş-Şeybanî (M)
1288. Ebu Amr el-Himyerî es-Sibâî (Validu Ebi Zur'a)
1289. Ebu Umeyle
1290. Ebu'l-Umeys Hacer b. Umeys el-Kûfî
1291. Ebu'l-İyal b. Ebi Utbe el-Hüzelî
1292. **Ebu Fâlic** el-Enmârî (H)
1293. Ebu Firâs en-Nehdî
1294. Ebu Ferkad
1295 **Ebu Katâde** el-Müdlicî
1296. Ebu Kudâme (Nisbeti yok)
1297. Ebu Kar'an el-Kindî
1298. Ebu Kays b. Şemr el-Kindî
1299. **Ebu Kebîr**, Eflah Mevlâ Ebi Eyyub Hâlid b. Zeyd el-Ensârî
1300. Ebu'l-Kenûd el-Ezdî el-Kûfî Abdullah b. Âmir
1301. Ebu Keysân (Nisbeti yok)
1302. Ebu Keysebe (Abdullah b. Keysebe)
1303. **Ebu Leylâ**, Abdullah b. Yezîd b. Esrem b. Sa'd Hüzeym b. Ru'be b. Abdillah b. Hilâl b. Âmir b. Sa'saa el-Hüzelî
1304. **Ebu Muhriz** el-Bekrî
1305. Ebu Muhammed el-Fak'asî (Recezci)
1306. Ebu Mahşî el-Mîrî
1307. Ebu Mersed el-Havlânî
1308. Ebu Meryem, Zirr b. Hubeyş el-Esedî (H)
1309. Ebu Meryem el-Hanefî el-Yemâmî
1310. Ebu Meryem el-Hıssî
1311. Ebu Meryem el-Kindî (Ubeyd)
1312. Ebu Müsâfî' (Nisbeti yok)
1313. Ebu Müslim el-Havlanî Abdullah b. Süveb İbnü's-Seken (H)
1314. Ebu Müslim el-Celîlî (Celûlî)
1315. Ebu Mescea' b. Rib'î el-Cühenî
1316. Ebu Ma'bed el-Cühenî Abdullah b. Ukeym (I)

1317. Ebu Müfriz et-Temîmî
1318. Ebu'l-Mukşair
1319. Ebu'l-Mühelleb el-Cirmî
1320. Ebu Meysere Amr b. Şurahbîl
1321. **Ebu Necîh** el-Mekkî, Yesar
1322. Ebu'n-Nu'mân Hacer b. Amr
1323. Ebu'n-Nu'mân (Nisbeti yok)
1324. Ebu Nuheyle el-Uklî
1325. Ebu Nemr b. Arîf
1326. **Ebu Hâşim** b. Mes'ud b. Sinân b. Ebi Hârise el-Müzenî
1327. **Ebu Vâil**, Şakîk b. Seleme el-Esedî (H)
1328. Ebu Vecze es-Sa'dî
1329. **Ebu Yahya**. (İsmi ve Nisbeti belli değil.)
1330. Ebu Yezîd es-Sa'dî. (el-Muhabbel)

3. KADIN MUHADRAMLAR

Sr. No İSİM VE KISA AÇIKLAMALAR
1331. **Ümâme** Bintü'l-Eşec el-Abdî
1332. Ümâme Bintü'l-Hatîe'
1333. Üneyse en-Nehaiyye (H)
1334. **Berre** Binti Tâlib
1335. **Cesre** Binti Dücâce (Tâbiiyye)
1336. Cemra, İmraetü Uyeyne b. Hısn el-Fezârî
1337. **Hayye** Binti Habbe
1338. **Havle** el-Henekiyye (Vâlidetü Muhammed b. Ali b. Ebi Tâlib)
1339. Havle Binti'l-Hüzeyl
1340. **Reyhâne** Binti Ma'dikerb ez-Zebîdiyye Ühtü Amr b. Ma'dikerb el-Fârisi'l-Meşhur
1341. Reyhâne
1342. **Zür'a** Binti Mihraş
1343. Zeyneb Binti Câbir el-Ahmesî
1344. Zeyneb Binti Ebi Hâzim (Ühtü Kays b. Ebi Hazim)
1345. **Secah** Binti'l-Hâris et-Temimî
1346. Sa'de Binti Kımâme
1347. Selmâ Binti Câbir el-Ahmesî
1348. Selmâ Binti Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezâriyye
1349. Sümeyye Mevlât el-Hâris b. Kelde
1350. **Es-Sahbâ** Binti Rebîa b. Büceyr b. Abd b. Alkame b. Hâris b. Utbe es-Sa'lebiyye. (Ümmü Habib)
1351. **Tuleyha** Binti Abdillah
1352. Tufye Binti Vehb (Ümmü Ebi Mûsâ el-Eş'arî)
1353. Tu'me Binti Cerr
1354. **Amre** b. Düreyd b. es-Sımme
1355. **Kıyle** Binti Kays b. Ma'dikerb el-Kindiyye (Ühtü el-Eş'as b. Kays)

1356. **Kebşe** Binti Meksûh el-Murâdiyye (Ühtü Kaysü'l-Fâris)
1357. **Leylâ** Binti'l-Cûdî b. Adiy b. Amr b. Ebi Amr el-Gassânî (Zevcü Abdirrahman b. Ebi Bekri's-Sıddîk)
1358. Leylâ Binti Hâbis et-Temîmiyye (Ühtü'l-Akra' b. Hâris es-Sahâbî)
1359. **Mercâne** Mevlât Ömer
1360. Melîke Binti Hârice b. Sinân b. Ebi Hârise b. Mürre b. Avf
1361. Melîke (Vâlidetü'l-Hatîe)
1362. Mühedded Binti Humrân b. Bişr b. Amr b. Mersed (Vâlidetü Sinân b. Alkame b. Hâcib)
1363. Müyye Binti Muharriz min Beni'l-Hâris b. Ka'b min Ehli Basra
1364. **Hind** el-Havlâniyye
1365. Hüneyde Binti Sa'saa b. Nâciyye et-Temîmiyye el-Mucaşiyye

4. KÜNYELERİ İLE BİLİNEN KADIN MUHADRAMLAR

Sr. No İSİM VE KISA AÇIKLAMALAR
1366. **Ümmü Beyan** Binti Zeyd b. Mâlik el-Ensariyye (Ühtü Sa'd b. Zeyd)
1367. Ümmü'l-Benîn Binti Uyeyne b. Hısn el-Gıfârî
1368. **Ümmü Cemil** ed-Devsiyye
1369. **Ümmü Habîbe** Binti Âmir b. Hâlide b. Amre b. Kurayz
1370. Ümmü Harze (Abiyde)
1371. **Ümmü Şedrâ** Binti Sa'saa b. Nâciyye b. Muhammed b. Süfyan b. Mücaşi'
1372. Ümmü Şurahbil Zevcü Zü'l-Kela'
1373. **Ümmü Gaylân** ed-Devsiyye
1374. **Ümmü Karefe** (Ümmü Selmâ)
1375. **Ümmü'l-Minhâl**, Zevcü Mâlik b. Nüveyre et-Temîmî
1376. Ümmü'l-Muhâcir er-Rûmiyye
1377. Ümmü Mûsâ el-Lahmî, Zevcü Nusayr el-Lahmî (Vâlidu Mûsâ b. Nusayr el-Emîru'l-Meşhur)

KAYNAKLAR

ACLÛNÎ, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve muziylü'l-ilbâs,* (I-II), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1985, (**Keşfu'l-hafâ**)

AHMET B. HANBEL, *el-Müsned*, (I-VI), el-Mektebetü'l-İslâmi, 5. baskı, Beyrut-1985 (**Müsned**).

el-ALÂÎ, Selahaddin Ebi Saîd b. Halil b. Keykeldî, *Câmiu't-tahsîl fî ahkâmi'l-merâsîl*, thk: Hamdi Abdulmecid es-Silefî, Alemü'l-Kütüp, 2. Baskı, Beyrut-1986 (**Câmiu't-tahsîl**)

ALİYYU'L-KÂRÎ, el-Herevî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker*, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, ts. (**Şerhu Şerhi Nuhbe**).

________, *el-Esrâru'l-merfûa' fi'l-ahbâri'l-mevdûa',* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1985 (**el-Esrâru'l-merfûa'**)

ÂSIM EFENDİ, *Kâmûs tercemesi*, (I-IV), İstanbul-1304 h. (**Kâmûs**)

AŞIKKUTLU, Emin, *Hadiste Ricâl Tenkidi, Cerh ve Ta'dil İlmi*, M.Ü. İFAV Yayınları, Emre Matbaacılık, İstanbul-1997 (**Hadiste Ricâl Tenkidi**).

AYDEMİR, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyât*, D.İ.B. Yayınları, Ayyıldız Matbaası A. Ş., Ankara-1979 (**Tefsirde İsrâiliyyât**).

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş A. Ş., İstanbul-1987 (**Hadis Istılahları**).

BAĞDATLI, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn esmâu'l-müellifîn âsâru'l-musannifîn*, (I-II), İstanbul-1951 (**Hediyye**).

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmet b. Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (I-X), Dâru'l-Meârif, Beyrut, ts. (**Sünen**)

________, *Şuabu'l-iman*, (I-VII), thk: Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1990 (**Şuabu'l-iman**)

BROCKELMANN, Carl, *Gechiste Der Arabischen Literatur*, (I-IV), 2. baskı, Leiden-1943 (**GAL**)

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*, (I-VIII), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul-1979 (**Buhârî**)

ÇAKAN, İ, Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, M.Ü. İFAV Yayınları, 2. baskı, İstanbul-1989 (**Hadis Edebiyatı**)

________, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul-1990 (**Hadis Usûlü**)

ed-DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârekutnî*, (I-IV), thk: Abdullah Hâşim Yemânî, Kâhire-1966 (**Dârekutnî**)

ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünenü'd-Dârimî* (I-II), Matbaatü'l-İ'tidâl, Dımaşk-1349 h. (**Dârimî**)

EBU DÂVÛD, Süleymen b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, (I-IV), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts. (**Ebu Dâvûd**)

________, *Kitabu'l-merâsîl*, thk: Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-1988 (**Kitâbu'l-Merâsîl**)

ed-DENEVŞERÎ, Abdullah b. Abdurrahman b. Ali, *el-Beyân ve't-tebyîn fî zikri'l-muhadramîn*, Lâleli Ktp, No: 0003651 (**el-Beyân ve't-tebyîn**)

el-HALEBÎ, Burhâneddîn Sıbtu'bnu'l-Acemî, *Tezkiratü't-tâlibi'l-muallem bi-men yukâlu innehu muhadram*, Matbatü'l-İlmiyye, Halep-1931 (**Tezkiratü't-tâlib**)

el-HATÎBU'L-BAĞDADÎ, Ebû Bekr, Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Tarihu bağdad*, (XIV+ VI+ II), Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. (**Tarihu bağdad**)

________, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivaye*, Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut-1988 (**Kifâye**)

el-HEYSEMÎ, Nureddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, (I-X), Mektebetü'l-Kudsî, Kâhire, ts. (**Mecmeu'z-zevâid**)

İBN ABDİ'L-BERR, Yusuf b. Abdi'l-Berr en-Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (I-IV), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1995 (**el-İstîâb**)

İBN EBİ HÂTİM, *Kitabu'l-Merâsîl*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut-1983 (**Kitâbu'l-Merâsîl)**

İBNU'L-CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali, *Sıfatu's-safve*, (I-II), Dâru İbn Haldûn, 1. baskı, İskenderiye-1994 (**Sıfatu's-safve**)

İBNU'L-ESÎR, İzzuddîn Ebu'l-Hasen, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, (I-VII), Dâru'ş-Şa'b, 1970 (**Üsdü'l-ğâbe**)

İBN HACER EL-ASKALÂNÎ, Şihâbuddin Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, (I-IV), Dâru İhyai Türasi'l-Arabiyye, 1. baskı, Beyrut-1328 h. (**el-İsâbe**)

________, *Tehzîbu't-tehzîb*, (XII + II), Dârü'l-Fikr, Beyrut-1984 (**Tehzîb**)

________, *Takrîbu't-tehzîb*, Dâru'r-Reşîd, Halep-1996 (**Takrîb**)

________, *Lisânü'l-Mîzân*, (I-VII), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1996 (**Lisânü'l-Mîzân**)

________, *Tebsîru'l-müntebih bi-tahrîri'l-müştebih*, (I-IV), thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ts. (**Tebsîru'l-müntebih**)

________, *Şerhu Nuhbetü'l-fiker*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1978 (**Şerhu Nuhbe**)

________, *Fethu'l-bârî*, (I-XIII), Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 2. baskı, Kâhire-1988 (**Fethu'l-bârî**)

İBN HALLİKÂN, Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zemân*, (I-VIII), thk: İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut, ts. (**Vefeyât**)

İBNU'L-İMÂD, Ebu'l-Felâh Abdu'l-Hayy, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbârı men zeheb*, (I-VIII), Beyrut, ts. (**Şezerât**)

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, (I-II), Dâru İhyai Kütübi'l-Arabi, Mısır-1993 (**İbn Mâce**)

İBN MANZÛR, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-arap*, (I-XV), Dârü'l-Fikr, 1. baskı, Beyrut-1994 (**Lisânü'l-arab**)

İBN SA'D, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (I-VIII), Dâru Sâdır, Beyrut, ts. (**Tabakât**)

İBN SALÂH, Ebû Amr, Osman b. Abdurrahman, *Ulûmu'l-hadis*, thk: Nureddin Itr, Dâru'l-Fikr, Beyrut-1986 (**Ulûmu'l-hadis**)

el-IRÂKÎ, Abdurrahîm ıbnu'l-Hüseyn, *Elfiyetü'l-hadis* (*Fethu'l-muğîs* ile beraber), thk: Ahmed Muhammed Şakir, 2. baskı, Âlemü'l-Kütüp, Beyrut-1988 (**Elfiye**)

el-İSBEHÂNÎ, Ebu'l-Ferec, Ali b. Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed, *el-Eğânî,* (XXIV+II+I), 3. baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrut-1995 (**el-Eğânî)**

el-İSBEHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah, *Hilyetü'l-evliya ve tabakâtü'l-asfiya*, (I-IX), er-Reyyân li't-Türâs, Kâhire-1987 (**Hilye**)

ITR, Nureddin, *Menhecu'n-nakd fî ulûmi'l-hadis*, 3. baskı, Dâru'l-Fikr, Dımaşk-1992 (**Menhec**)

KANDEMİR, Yaşar, *Mevzu Hadisler, Menşei, Tanıma Yolları, Tenkidi*, D.İ.B. Yayınları, 5. baskı, Ankara-1991 (**Mevzu Hadisler**).

el-KÂSIMÎ, Muhammed Cemâluddin, *Kavâidu't-tahdis min funûni mustalahi'l-hadis*, Dâru'n-Nefâis, 1. baskı, Beyrut-1993 (**Kavâidu't-tahdis**)

________, *Tefsîru'l-Kâsımî* (*Mehâsinu't-te'vîl*), (I-XVII), Dâru İhyai'-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut-1353 (**Tefsîru'l-Kâsımî**)

KATİP ÇELEBİ, *Keşfu'z-zunûn an-esâmi'l-kütüb ve'l-funûn*, (I-VI), Dâru'l-Fikr, Beyrut-1994 (**Keşf**)

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kütübi'l-arabiyye*, (I-IV), Müessesetü'r-Risâle, 1. baskı, Beyrut-1993 (**Mu'cemu'l-müellifîn**)

el-KETTÂNÎ, Muhammed b. Ca'fer İdris, *Hadis Literatürü*, çev: Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul-1994 (**Hadis Literatürü**)

el-KEVSERÎ, Muhammed Zâid İbnu'l-Hasen, *Makalâtü'l-Kevserî*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, Kâhire-1994 (**Makalât**)

KOÇYİĞİT, Talât, *Hadis Usûlü*, T.D.V. Yayınları, Ankara-1997 (**Hadis Usûlü**)

________, Hadis Istılahları, T.D.V. Yayınları, Ankara-1985 (**Hadis Istılahları**)

MÂLİK b. Enes, *Muvatta*, thk: Muhammed Fuat Abdülbâkî, Dâru'l-Hadis, Kâhire, ts. (**Muvatta**)

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc el-Neysâbûrî, *Sahihu Müslim*, (I-V), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul-1955 (**Müslim**)

NAÎM, Babanzâde Ahmed ve Kâmil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 9. baskı, Gaye Matbaacılık ve Sanayii ve Ticaret A. Ş., Ankara-1987 (**Tecrîd**)

NESÂÎ, Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, (I-VIII), Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ts. (**Nesâî**)

en-NEYSÂBÛRÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadis*, Mektebetü'l-İlmiyye, 2. baskı, Medîne-i Münevvere-1977 (**Ma'rife**)

OKİÇ, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, A.Ü.İ.F.Y, Osman Yalçın Matbası, İstanbul-1959 (**Bazı Hadis Meseleleri**)

er-RÂZÎ, Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdilkâdir, *Muhtaru's-sıhah*, Mektebetü Lübnan Nâşirûn, Beyrut-1995 (**Muhtaru's-sıhah**)

es-SEHÂVÎ, Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman, *Fethu'l-muğîs Şerhu Elfiyeti'l-hadis li'l-Irâkî*, (I-III), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1996 **(Fethu'l-muğîs**)

SELMAN, Meşhur Hasan Mahmûd, *el-İmâm Müslim b. el-Haccâc*, Dâru'l-Kalem, Beyrut-1994 (**el-İmâm Müslim**)

es-SUYÛTÎ, Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tedrîbu'r-râvî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk: Ahmed Ömer Haşim, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut-1993 (**Tedrîb**)

_________, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*, (I-VIII), Dâru'l-Fikr, Beyrut-1983 (**Dürrü'l-Mensûr**)

ŞAKİR, Ahmed Muhammed, *el-Bâisu'l-hasîs şerhu İhtisâri Ulûmi'l-hadis*, Şrh ve nşr: Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1994 (**el-Bâisu'l-hasîs**)

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-sahih*, (I-V), Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut-1938 (**Tirmizî**)

TÜRKMEN, M. Burhanneddin, *Hadis Tarihinde Meşhur Muhadramlar*, Lisans Tezi, D.E.Ü. İlahiyat Fak, 1994 (**Meşhur Muhadramlar**)

UĞUR, Mücteba, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, T.D.V. Yayınları, Ankara-1996 (**Hadis İlimleri**)

_________, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, T.D.V. Yayınları, Ankara-1992 (**Hadis Terimleri**)

ez-ZEBÎDÎ, Muhibbuddin Ebi Feyz es-Seyyid Muhammed Murtezâ, *Tâcü'l-arûs min Cevahiri'l-Kâmûs*, (I-XX), Dâru'l-Fikr, Beyrut-1994 (**Tâcü'l-arûs**)

ez-ZEHEBÎ, Şemsüddin Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (I-XXV), thk: Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-1992 (**Siyer**)

________, *Tezkiratü'l-huffâz*, (I-IV) Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Haydarabat-1955-58 (**Tezkira**)

________, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, (I-VII), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1995 (**Mîzân**)

________, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehu rivayetün fi'l-kütübi's-sitte*, (I-II) Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye ve Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Cidde-1992 (**Kâşif**)

ez-ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyn, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, (I-II), Dâru'l-Kalem, ts. (**et-Tefsir ve'l-müfessirûn**)

*ez-ZİRİKLÎ, Hayreddin, el-A'lâm, Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâli ve'n-nisâ mine'l-arabî ve'l-musta'rabîn ve'l-müşteşrikîn, (I-IX), Dâru'l-İlm li'l-Melayîn, 8. baskı, Beyrut-1986 (**A'lâm**)*